

Vid sammanbindning av h. 1 och h. 2 torde beträffande textdelen sid. I-VIII i h. 1 (1935) utbytas mot de sidor i h. 2 (1961) som ha motsvarande beteckning, samt s. 1*-12* makuleras. Den föreslagna åtgärden motiveras närmare i redaktionellt slutord s. 342.

FÖRORD.

De runinskrifter, som behandlats i detta arbete, blevo föremål för uppmärksamhet redan under vår fornforsknings äldsta skede. I Bureus' handskrifter finna vi de första redogörelserna för undersökningar av småländska runstenar, däribland de i denna avhandling ingående Sm. 31 och 34. Den sistnämnda var tydligen svårt skadad redan på Bureus' tid och är nu försvunnen, Sm. 31 Toftaholm står ännu på sin gamla plats och ger oss tillfälle att beundra noggrannheten hos den förste undersökaren, vilken i detta avseende står över många av sina efterföljare. Under Johan Hadorphs omfattande undersökningar av svenska runstenar blevo även några av dem, som här behandlas, avbildade. De teckningar av dessa, som med tiden inflöto i Bautil, äro samtliga signerade av Ulf Christofferson, Hadorphs tecknare från 1687, som tillsammans med hans son Daniel företog en resa i Småland 1689.¹ Under denna tid av brinnande intresse för vår forntid levde även Peter Rudebeck. Hans fantastiska fabuleringar om de småländska fornminnena äro av föga värde för den moderna vetenskapen, men han medverkade till att ett par intressanta inskrifter blevo lästa av en mycket kompetent undersökare (se s. 25) och har själv avbildat åtminstone en sten, Sm. 7.

I 1700-talets akademiska dissertationer finner man även redogörelser för runstenar, t. ex. E. Collianders *De Verendia*, vars läsningar emellertid endast äro avskrifter av Bautils, och J. Rogbergs *De Ottingia Berga*, som däremot har ett visst självständigt värde. Den genom andra liknande arbeten kände Hilfeling har gjort teckningar av Sm. 35 och Sm. 46.

Bland de under 1800-talets förra del verksamma forskarna må nämnas J. H. Wallman, lektor i Linköping, medlem av Götiska förbundet, vilken stod i förbindelse med L. F. Rääf och företog upprepade resor i Götaland. Han har utfört flera teckningar i Liljegrens Fullständig Bautil, och av hans hand föreligger även en omfattande handskriven volym, *Topographica Smolandiae*, där man bland botaniska och arkeologiska notiser, uppteckningar av dialektord, folkmusik och folkvisor även finner avritningar av några runstenar. Wallmans teckningar äro utförda med precision och reda som allt annat av hans hand men samtidigt med stor försiktighet, vilket i och för sig innebär en god metod, men de föra ej läsningen av runorna utöver föregångarnas, ej ens i de partier av texten, där det hade varit möjligt.

Till den småländska runforsknings historia hör även J. G. Liljgren, som personligen har undersökt några av sin fäderneprovins runmonument. Av den kände Smålands-forskaren B. A. Ennes finnas handskrivna anteckningar behandlande runstenar, men läsningarna synas i allmänhet ej vara grundade på egna undersökningar. Andra smålänningar, som med runundersökningar bidragit till hembygdens utforskande, äro domkyrkosysslomannen J. Forsander i Växjö, prosten Anders Hagelberg i Tolg, G. O. Hyltén-Cavallius, Peter Wieselgren och andra.

I Stephens arbeten återfinnas även några av Kronobergs läns runinskrifter, behandlade på det för honom karakteristiska sättet. Sophus Bugge undersökte som Vitterhetsakademiens stipendiat småländska runstenar sommaren 1876 och lämnade intressanta bidrag till inskrifternas tolkning. Ungefär vid samma tid vandrade Erik Ihrfors omkring i Småland. Hans runstensteckningar ingå i den praktfulla präntade handskriften *Smolandia sacra*, vars huvudsakliga innehåll emellertid

¹ H. Schück: *Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien* III s. 421, 427.

utgöres av annat material. Högt värde ur vetenskaplig synpunkt ha de teckningar, som utförts av Per Vistrand, vilka utmärka sig för stor noggrannhet och skärpa i iakttagelsen. Detsamma gäller även dem som utförts av Algot Friberg, Norra Smålands fornminnesförenings skapare. Hans stora betydelse för utforskandet av Smålands fornminnen framgår även av hans verksamhet som runundersökare. Denna kortfattade översikt över de småländska runmonumentens utforskare, vilken inledes med Johannes Bureus, den svenska runologiens grundläggare, må avslutas med Otto von Friesen, den nutida nordiska runforskningens nydanare, vars undersökningar självfallet även kommit att omfatta hans småländska hembygd.

Värdet av de äldre undersökningarna är högst olika. För kännedomen om försvunna inskrifter äro de ju den enda källan. Finnas inskrifterna kvar, måste den egna undersökningen alltid bli den huvudsakliga grundvalen för tolkningen. Hur stor hänsyn man vill taga till andra forskares avvikande uppfattning om detaljer i läsningen blir beroende av det värde man lärt sig tillmäta deras undersökningar över huvud.

Alla här behandlade inskrifter, vilka ännu äro tillgängliga för undersökning, ha granskats av mig personligen, de flesta vid upprepade tillfällen. Läsningarna av de försvunna inskrifterna ha måst uppsökas i skilda handskrivna källor. Därvid ha de av Algot Friberg sammanbragta samlingarna i Norra Smålands fornminnesförenings arkiv varit till stor nytta.

I fråga om planläggning och uppställning ansluter sig denna del av verket Sveriges runinskrifter till de föregående volymerna i samma serie. Den litteraturförteckning, som föregår behandlingen av varje inskrift, omfattar i första hand äldre läsningar, som äro grundade på undersökning av inskriften, samt källor, som giva viktigare bidrag till förståelsen av densamma. Många läsningar i den äldre antikvarisk-topografiska litteraturen, i synnerhet den handskrivna, äro endast avskrifter ur föregående forskares arbeten, och dessa ha ej ansetts böra upptaga plats i litteraturförteckningen.

Runorna ha i överensstämmelse med bruket i andra arbeten av samma slag translittererats med latinska bokstäver i fetstil enl. följande system:

ƿ	ᚢ	ᚦ	ᚨ	ᚫ	ᚱ	ᚴ	ᚷ	ᚹ	ᚻ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	ᚻ	ᚼ	ᚽ	ᚾ	ᚿ	ᚰ	ᚲ	ᚳ	ᚴ	ᚵ	ᚶ	ᚷ	ᚸ	ᚹ	ᚺ	
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	--

I transskriptionen kompletteras i en viss begränsad utsträckning felande runor, men detta anges alltid tydligt med parenteser, och motiveringen för suppleringsarna framgår vanligen av den föregående redogörelsen för inskriftens detaljer samt av kommentaren. Huvudparten av de bilder, som finnas i planschbilagan, äro utförda efter fotografier, vilka tagits av Vitterhetsakademiens tecknare, Herr Harald Faith-Ell, som för akademiens räkning medföljde på min sista undersökningsresa. Mina egna fotografier ligga till grund för planscherna IX: 1, XIV: 1, XV: 2, XVII: 1, XXII: 2, XXX: 1. Pl. XII: 1 och XXXIV: 3 återgå på fotografier, som tagits i Nordiska Museet, varest de avbildade föremålen befinna sig, och pl. XXXV: 1, 2 på fotografier av amanuensen vid Uppsala Universitetsbibliotek, Fil. lic. N. Moosberg. Utom de i planschbilagan samlade bilderna förekomma även 22 figurer i texten innehållande rekonstruktionsförslag, reproduktioner av gamla teckningar o. dyl.

Planschbilagan avslutas med en karta över det undersökta området. Angående betydelsen av de på kartan brukade tecknen hänvisas till den åtföljande teckenförklaringen. Beträffande kartan märkes för övrigt: Runstenar och andra runristade föremål, som blivit flyttade från den ursprungliga fyndplatsen, äro på kartan inlagda vid denna. Några av de med runinskrift försedda kyrkliga inventarierna, som höra hemma i en äldre kyrka, ha markerats vid den nuvarande, som vanligen är belägen på så kort avstånd från den gamla kyrkan, eller den plats, där denna stått, att det ej kan komma till uttryck på kartan.

Kartan, som efter mina anvisningar är utarbetad i Vitterhetsakademien med Generalstabskartan som underlag, har genom inflytande från denna en felaktighet, som här må påpekas. Runstenen Sm 45 står vid den i Tutaryds socken belägna herrgården Bräkentorp, vilken emellertid tillsammans med den lilla sjö, vid vilken gården ligger, på kartan är placerad i S. Ljunga socken. Gården har ägor i båda socknarna, men mangårdsbyggnaden med den huvudsakliga delen av arealen ligger i Tutaryds socken. Upplysningar därom ha inhämtats från pastorsämbetet. Se även Ahlenius m. fl.: Sverige II s. 93, Rosengren: Ny Smålands Beskrifning III (Sunnerbo) s. 21 m. fl. arbeten.

Slutligen vill jag begagna detta tillfälle att till mina lärare professorerna Otto v. Friesen, Bengt Hesselman och Jöran Sahlgren framföra mitt vördsamma tack för givande undervisning och vägledning i mina studier. Professor v. Friesen har väckt mitt intresse för de runologiska spörsmålen, och jag står till honom i den största tacksamhetsskuld för hälsosam kritik och värdefulla råd och anvisningar. Jag kan ej framlägga detta arbete utan att även rikta det hjärtligaste tack till professor Elias Wessén, som med aldrig svikande älskvärdhet, ofta med uppoffring av en dyrbar tid, givit mig tillfälle att med honom diskutera skilda spörsmål i samband med denna avhandling. Han har även varit vänlig genomläsa densamma i korrektur. Riksantikvarien Sigurd Curman är jag mycket förbunden för det intresse han visat mitt arbete och för hans medverkan till att detta intagits i Vitterhetsakademiens skrifter.

Tjänstemännen vid Statens historiska museum — särskilt amanuensen Fil. lic. B. Berthelson — och vid Uppsala Universitetsbibliotek står jag i stor tacksamhet till, likaså till Fil. kand. Holger Öberg, som varit mig behjälplig vid korrekturläsningen. Min hustru tackar jag för värdefull hjälp av olika slag vid utredningen av mitt arbete.

Till alla dem, som under mina undersökningsresor genom älskvärd hjälpsamhet och gästfrihet underlättat mitt arbete och därigenom bidragit till att mina strövtåg i Varend och Finnveden hos mig efterlämnat de angenämaste minnen, står jag i största tacksamhetsskuld.

Uppsala i oktober 1935.

Ragnar Kinander.

INLEDNING.

I. Inskrifternas antal och deras fördelning på de olika häradena. Skilda slag av inskrifter.

Föreliggande del av verket »Sveriges Runinskrifter» omfattar Kronobergs län. Det valda området är ett under nya tiden bildat förvaltningsområde men utgör det oaktat en naturlig enhet för en undersökning av detta slag, då dess gränser sammanfalla med historiskt givna dylika. Länet omfattar nämligen dels de fem härad, av vilka landet Varend bestod, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge och Uppvidinge, dels Sunnerbo härad av Finnveden.¹

Inskrifterna äro 46 till antalet², av vilka 8 endast äro kända genom äldre källor, nämligen Sm. 2, 9, 18, 20, 34, 39, 40, 46, emedan de nu äro försvunna eller helt oåtkomliga för undersökning.

Fördelningen av runinskrifterna på olika slag av föremål och på de skilda häradena framgår av nedanstående översikt och av kartan, där runstenarna äro markerade med ●, övriga runristade föremål med †. I de fall, då dylika föremål befinna sig i kyrkor, äro dessa på kartan be-tecknade med †.

	Runstenar.	Andra föremål.
Allbo härad	5	2
Kinnevalds »	3	—
Konga »	4	2
Norrvidinge »	4	1
Uppvidinge »	—	4
Summa i hela Varend	16	9
Sunnerbo härad	19	2
Summa i hela länet	35	11

De 11 inskrifter, som ej äro ristade på minnesstenar, äro anbragta på olika slags föremål, de flesta av kyrklig art, nämligen: två dopfuntar (Sm. 4, 38), en dörrpost av sten till en kyrka (Sm. 6), en kyrkklocka (Sm. 22), en dörring till en kyrka (Sm. 26), ett gångjärnsbeslag på en kyrkdörr (Sm. 25), ett annat beslag på en kyrkdörr (Sm. 18), en takmåluing i en kyrka (Sm. 23). Till denna grupp för jag även inskrifterna på två sländtrissor (Sm. 12, 24) och den, som före-

¹ Häradena äro i den följande framställningen placerade i den angivna ordningen. Att Uppvidinge ställes före Sunnerbo är en eftergift för de historiska synpunkterna, som medför ett avsteg från den bokstavsordning, som eljest tillämpats i arbetets uppställning, men behöver ej vålla någon större olägenhet. Uppvidinge med sina fyra torftiga sentida inskrifter kommer därigenom att behandlas i samband med det övriga Varend, varefter framställningen övergår till Sunnerbo och därmed till Finnveden.

² Om Sm. 40 och 41 utgöra delar av samma inskrift, minskas antalet inskrifter med en.

kommer på den ganska svårbestämbara stenen Sm. 14, vilken är ristad med runstavsrunic. Den runristade stenen vid Göteryds prästgård, Sunnerbo hd, har sannolikt ej något direkt samband med de övriga ristningarna men är avbildad och beskriven på den plats, den bör intaga enl. bokstavsordningen, dock utan att utgöra ett nummer bland de andra ristningarna.

De två grupper, vari runinskrifterna här indelats med hänsyn till de föremål, på vilka de äro anbragta, utgöra samtidigt skilda åldersklasser ur språkhistorisk och alfabethistorisk synpunkt¹ och representera även skilda kulturmiljöer, i ena fallet den småländska storbondeklassen under vikingatidens sista århundrade, i det andra den katolska kyrkan, som tar det inhemska alfabetet i sin tjänst för smärre inskriptioner på kyrkobyggnaderna och deras inventarier.

II. Bygden och folket.

De bygder, vilkas runinskrifter här avhandlas, fingo sina första invånare under stenåldern, förmodligen redan under Ertebølletid, och hade alltså vid vikingatidens slut genomlupit en lång historia. Den äldsta invandringen till Varend följde de år, som avvattna de varendska sjöarna, framför allt Mörrumsån, såsom framgår av stenåldersfynden. Materialet i redskapen är Kristianstadslimta och Limhamnsflinta. I Skatelövs socken vid Åsnen har man funnit den största flintdolk, som är känd från Sverige, och vid sjön Stråken den största stenxyxa med skafthål i vårt land, vilka fynd tyda på en kvalitativt högtstående materiell kultur under stenåldern i dessa trakter.² Beträffande invandringen till Finnveden ansåg Sundelin, att den i huvudsak följt Nissan, som enl. denne författare varit Bolmens avlopp långt in i litorinatid.³ Under det senaste decenniet har man även i Sunnerbo gjort talrika stenåldersfynd, varigenom antalet dylika ökats med ett par hundra procent. Antalet säkra stenåldersboplatser i det sistnämnda häradet närmar sig hundratalet.⁴ Även denna del av Finnveden har alltså blivit tidigt befolkad. Hällkistorna i Kronobergs län räknas till o. 570 stycken.⁵ Bronsåldern i Sydsmåland är representerad av åtskilliga fynd. År 1909 upptäcktes den första hällristningen i Kronobergs län, två år senare ytterligare en, båda i Varend, varifrån man genom traditionen även känner två hällristningar, som nu äro försvunna.⁶ Åtskilliga sekundärgravar i hällkistor och gravrösen härröra från samma tid. I Sunnerbo vittna de ovanligt ymniga älvkvarnsförekomsterna om en kraftig bronsåldersbebyggelse.⁷ Den förromerska järnåldern är i Småland liksom överallt annorstädes mycket fyndfattig, men under järnålderns senare epoker har befolkningen kraftigt ökat⁸, och under vikingatiden finna vi spår av en mycket tät bebyggelse, i Varend kring sjöarna i landets mitt⁹, i Sunnerbo framför allt utmed Lagan, där den tätaste järnåldersbygden i Kronobergs län varit belägen. Den framstående kännaren av dessa tracters arkeologi folkskoleinspektör O. Lidén talar om »den enorma rikedomerna på gravfält från järnåldern» i Lagadalen.¹⁰

¹ Den egendomliga Sm. 3, som visserligen är en i fältet rest sten och därför medräknats i kategorien »Runstenar» ovan, hör med hänsyn till sina runor snarare samman med den yngre gruppen av runristade föremål.

² Sundelin: Om stenåldersfolkets och sjönötens invandring till småländska högländet i Ymer 1920 s. 131 ff., Kjellmark i »Ur Varends historia» s. 3 ff., Kjellmark: Kronob. läns fornlämningar s. 80, 87.

³ Sundelin a. a. s. 147 ff.

⁴ Lidén i Hyltén-Cav.-för. årsbok 1932 s. 133.

⁵ Nord. Familjebok³ bd 17 sp. 1356.

⁶ Kjellmark i »Ur Varends historia» s. 19 ff.

⁷ Lidén i Hyltén-Cav.-för. årsbok 1932 s. 133 f.

⁸ Nord. Familjebok³ bd 17 sp. 1357.

⁹ Se Elgqvists karta i Hyltén-Cav.-för. årsbok 1931 (där även runstenarna äro inlagda ehuru ej fullt korrekt på ett par punkter). Se även Wessén i Acta phil. scand. IV s. 97 ff.

¹⁰ Kjellmark: Kronob. läns fornl. s. 7, Lidén i Hyltén-Cav.-för. årsbok 1932 s. 2.

Den bild av bebyggelsens utbredning och täthet, som fornlämningar och fynd giva, fullständigas av runstenarna, vilka, såsom framgår av översikten s. 1 och kartan, äro mycket ojämnt fördelade på de olika häradena. Vi konstatera utan förvåning, att Uppvidinge fullständigt saknar runstenar. Häradet är fattigt på förhistoriska fornlämningar av alla slag¹, och de äldre typerna av ortnamn äro ej heller företrädda där, om man bortser från den nordvästligaste delen, som tillhör den värendska centralbygden. Någon runsten finnes emellertid ej där heller. Endast tre kyrkliga inskrifter, Sm. 22, 23, 25, och några ristningar på en sländtrissa, Sm. 24, företräda runkulturen i dessa ödsliga nejder. Uppvidinge är i våra dagar det glesast befolkade häradet i Kronobergs län.²

I de övriga värendshäradena förekomma runstenarna kring sjöarna i landets mitt. I de periferiska delarna av landet hade ännu ingen bosättning skett. I Konga, vars nordligaste runsten, Sm. 11, är rest i den stora byn Kårestad, finna vi Sm. 16 Nöbbele, Värends klassiska runsten med sin ofta citerade inskrift, och Sm. 15 Kåragården mitt i en bygd, som hör till de minnesrikaste i Småland, där Inglinge hög, en av södra Sveriges märkligaste fasta fornlämningar, reser sig vid det gamla tingsstället i Ingelstad och där jordfynd i rikare mängd än på de flesta andra platser i Kronobergs län vittna om gammal odling.³ Vid Högnalöv, varest såsom redan av namnet framgår bebyggelsen är gammal och där en väldig gravhög finnes, är även en runsten rest, Sm. 13, vid bron över Skyeån.

Det förefaller snarast som en egendomlig tillfällighet, att Kinnevald ej har mer än tre runstenar, Sm. 8—10 (den sistnämnda i Växjö, som med lika stor rätt kan räknas till Konga härad), då inget annat härad hade en så stor del av sin yta upptagen av odlad bygd.

I Norrvidinge sträcker sig runstensbygden längre ut mot häradets gräns i norr, ända till Asa (Sm. 17), som genom Asasjön och Tolgsjön har naturlig förbindelse med landets centrum. I detta härads sydliga del vid Rottnekvarn har Sm. 20 stått, sannolikt den äldsta av alla Sydsmålands runstenar, i en trakt som än i dag ger intryck av fast grundad burgenhet, och där finna vi även Sm. 19 Stojby.

I Allbo påträffas runstenarna i de stora gravfälten vid sjön Salens nordända (Sm. 1, 2, 3) och väster om Åsnen (Sm. 7). Vid den värendska kulturbygdens gräns mot väster står Sm. 5, som är rest över en englandsfarare, i Transjö by.

I Sunnerbo stå de flesta runstenarna, 19 stycken, medan det i hela Varend endast finnes 16, 3 till 5 i varje härad. Kartan visar, hur de flesta runstenarna i Sunnerbo gruppera sig kring Lagan och dess bifloder, Sm. 31 Toftaholm längst i norr, Sm. 46 vid Eriksstad, Sm. 27—30 i Berga socken, Sm. 34—35 i Ljungby, Sm. 36—37 i Nöttja socken och Sm. 32—33 i Hamneda. I denna trakt låg Sydsmålands tätaste bygd med en förmögen befolkning, som grundade sitt välstånd på jordbesittning, handelsfärder och vikingatåg och genom dessa stod i livlig förbindelse med den yttre världen, med Bysanz i öster (Sm. 46), med England i väster (Sm. 27, 29). Även vid Ryssbysjön och kring Prästebodaån, alltså inom Helgeåns vattensystem, lågo gamla kulturbygder, vilkas invånare rest sig ståtliga minnestoder, Sm. 39—42 i Ryssby sn, den sistnämnda inskriften ett intressant dokument till Finnvedens historia under vikingatiden, Sm. 43 Södra Ljunga kyrka, den märkliga Sm. 44 Ivla och Sm. 45 Bräkentorp, vilken liksom Sm. 17 Kråketorp i Varend är ett monument över forntida, nu delvis försvunna samfärdsleder.

Söker man finna den ekonomiska bakgrunden till den kultur, som runstenarna vittna om, märker man naturligtvis först jordbruket. Det imponerande intryck, som runstenar och andra fornlämningar göra på den nutida betraktaren, överensstämmer ej med den traditionella före-

¹ Kjellmark: Kronob. läns fornl. s. 14 ff.

² Sjögren: Sverige II s. 326.

³ Se Kjellmark: Kronob. läns fornl. s. 28 ff, Rosengren: Ny Smål. Beskr. II (Konga hd) s. 81 ff, S. Lindqvist i Rtg 1925 s. 118 ff.

ställningen om Småland som ett fattigt land. De delar av landet, som voro befolkade under vikingatiden, voro ej heller fattiga i och för sig, men det var en ringa del av den nutida åkerarealen, som var lagd under plogen, och man får ett intryck av att det måste ha rått en fullständig trängsel av folk på de smala stråk av jord, där gårdarna lågo och hade sina inägor. Jordbruket var givetvis otillräckligt för folknärningen, men man får ej bedöma dess betydelse endast efter den odlade jordens areal, då vikingatidens jordbruk till sin huvudsakliga del var en extensiv boskapsskötsel, kombinerad med relativt obetydlig brödsädsproduktion. Sändebud från ärkebiskopen av Bamberg, som 1128 vistades i Lund, skriva i sin skildring av Skåne och dess invånare: »Studia hominum aut venatio aut piscatio est vel pecorum pastura. In his etenim omnes divicie illorum consistunt; siquidem agrorum cultus rarus ibi est».¹ Denna karakteristik av de skånska näringsförhållandena under 1100-talet — vilken kanske överdriver deras efterblivenhet² — gäller säkert och i ännu högre grad 1000-talets Småland. Inägorna bestodo av ängar, som delvis hade förvandlats till öppen åker.³ Vid undersökningarna av de öländska husgrunderna från romersk järnålder har Stenberger iakttagit små ingärdade jordlotter, »renplockade från sten och med en jämn, gräsbevuxen yta, vilka tydligen äro ingenting annat än övergivna, små odlingar». Deras areal uppgår vanligen till omkring 15—25 ar, »en siffra, som i runt tal torde ange måttet på forntida odlingar över huvud taget».⁴ Åkrarnas omfattning växer väl med tiden på lövängens bekostnad, men ännu under vikingatiden voro de sannolikt ganska obetydliga. Genom svedjebruk i skogarna kompletterades den knappa brödsädsproduktionen på hemmaåkrarna, men boskapen var det bärande i lantushållningen under vikingatiden och långt därefter och utgjorde värdemätaren på böndernas rikedom. På de stora skogarna hade kreaturen sommarbete, och man kan antaga, att nötboskapen hållits på bete en större del av året än i våra dagar. För den nutida betraktaren förefaller deras vinterförsörjning att ha varit det allvarligaste problemet. Ängar och myrmarker avkastade emellertid hö, som samvetsgrant tillvaratogs, och dessutom utfodrades djuren naturligtvis med halm, varjämte löv av skilda slag även spelade en stor roll. På torp och fattigare bondgårdar har ända in i senare tider även mossor använts som nödfoder. Olaus Magnus nämner även förbrukad humle, som man slår bort, sedan ölet silats från, ekollon och under missväxtår saltad och torkad fisk, som blivit sönderstött.⁵ Det sistnämnda har även i Norge brukats som hjälpfoder.⁶ Huvudsaken var att draga fram så många djur som möjligt över vintern för att kunna utnyttja de vidsträckta sommarbetena i största utsträckning, och svältfodring, som varit regel ända till de moderna, rationella metodernas tidevarv, tillämpades givetvis hänsynslöst även av vikingatidens bönder. En annan rikedomskälla utgjordes av de svinhjordar, som under en stor del av året kunde föda sig själva i de ek- och bokskogar, vilka då täckte stora delar av Småland. Under 1500-talet, då noggranna kamerala räkenskaper börja föras, framstår Kronobergs län med 224 nötkreatur per 100 invånare som den kreatursrikaste provinsen i hela landet.⁷ Det är möjligt, att det är månghundraåriga traditioner, vilkas betydelse belysas i dessa siffror, och att oxdrifterna fördes fram på de småländska vägarna redan under vikingatiden.

En annan huvudkälla för välstånd under den nämnda epoken var nämligen den handel, som bl. a. baserades på boskapsskötseln. Levande djur och hudar ha troligen hört till exportvarorna från Småland. En av orsakerna till Dackefejden var Gustav Vasas år 1532 utfärdade förbud

¹ C. G. Weibull: Skånska jordbrukets historia s. 47. Monumenta Bambergensia s. 822 f.

² Jfr Adam von Bremen: Hamburg. Kirchengesch. herausgeg. v. Schmeidler s. 234.

³ Sjöbeck: Småland s. 20 ff., Elgqvist i Hyltén-Cav.-för. årsbok 1931 s. 142 f.

⁴ Stenberger: Öland under äldre järnåldern s. 106.

⁵ Historia om de nord. folken vol. IV s. 6.

⁶ Hasund: Vårt landbruks historie s. 34.

⁷ Forssell: Anteckningar om Sveriges jordbruksnäring s. 55.

mot utförseln av kreatur ur riket,¹ varigenom smålandsbönderna skadades i sina vitalaste intressen.

De »mangra handa diwr», som funnos i skogarna, framställas i Sigfridslegenden jämte »akir ok væna ængia» som en av de många förmåner, naturen gynnat landet med.² Skinnen voro en högt skattad handelsvara, vars betydelse för Sveriges handel på Orienten med säkerhet har varit mycket stor. Den runsten, som finnes vid Eriksstad, Sm. 46, vittnar om att smålänningarna ej saknats bland greklandsfararna. Förmodligen uppsöktes även mindre exotiska marknader. Redan Jordanes nämner som bekant »Finnaithæ», och v. Friesen antager, säkerligen med all rätt, att den gotiske historieskrivaren känner till de inne i landet boende finnvedsborna, därför att dessa redan på hans tid (500-talet) voro ute på den stora handelsvägen, som utmed vår västra kust ledde ned till Hedeby.³ Även på kontinenten och i England producerades skinn med vilka de småländska emellertid kunde mäta sig, och i synnerhet de engelska skinnen måste på grund av det milda öklimatet, i vilket de alstrats, ha varit underlägsna de nordiska.

En annan inhemsk naturprodukt i Småland är sjö- och myrmalmen, som förekommer i stora fyndigheter både i Varend och Sunnerbo och ännu upptages och förädlas vid Åminne och Huseby.⁴ De flesta spåren, i form av slagghögar, av denna vår äldsta järntillverkning finnas i Uppvidinge härad, där en omfattande förädling av sjömalm blomstrar upp under den äldre medeltiden. De äldsta med säkerhet daterade fynden av slagg befinna sig emellertid i finnvedshäraderna. Man har funnit slagg i gravar från vikingatiden i två gravfält inom Värnamo socken. I ena fallet innehöllo 11 gravar av 32 undersökta järnslag, en av dem i stor myckenhet. Liknande fynd äro gjorda på Bolmsö, vid Ingelstads Kvarnagård och Trotteslöv i Berga socken (vid de båda sistnämnda fyndplatserna finnas runstenar, Sm. 29, 30), dessutom i Nottebäck, Reftele, Rydaholm, Höreda och Torskinge. Två slaggförande gravar på Bolmsö dateras av S. Rothman till folkvandringstid, närmare bestämt 500- eller 600-talen.⁵ Järnhanteringen har alltså gamla anor i finnvedshäraderna, och under vikingatiden synes en ganska intensiv produktion ha förekommit där.⁶ I Konga härad har man funnit slagg i gravar från vikingatiden.⁷ Det kan på goda grunder antagas, att det framställda järnet ej helt förbrukats inom landet utan även varit en handelsvara. Man måste även räkna med en livlig export av obearbetad malm, t. ex. till Öland och Gotland, där förekomsterna av sjö- och myrsmalm äro små och otillräckliga. På Gotland har man funnit malm, som ej har bildats på ön.⁸ De närmast liggande fyndorterna på fastlandet äro de i Uppvidinge befintliga, men även från de längre bort belägna bygderna kan malmutskeppning ha ägt rum, fast denna export ej lämnat spår efter sig i form av slagghögar i det exporterande landet.

Det befolkningsöverskott, som ändock uppstod, avlastades på vikingatåg. I den mån dessa voro handelsfärder, ha de redan berörts. Säkerligen gävo de även en rik avkastning i form av byte, sold och danagälder. Om englandsfärder minna de båda Berga-stenarna, Sm. 27, 29, även Sm. 42 Tuna, vilken förmodligen är rest över en man, som varit i tjänst hos den engelske konungen Harald Harfot (1035—1040), och Varends västligaste runsten, Sm. 5 Transjö, är också rest till minne av en englandsfarare, för övrigt den enda runsten i Varend, vars inskrift handlar om vikingafärder, såvida vi ej i detta sammanhang även böra nämna Sm. 10 Växjö domkyrka,

¹ Hildebrand: Sveriges historia II s. 192.

² Ett fornsv. legendarium (Svenska Fornskriftssällskapets samlingar 7:2) s. 844.

³ N. Sm. Medd. VI s. 48.

⁴ Se ang. denna fråga Naumann i Sveriges geol. undersökn. ser C nr 297 och J. Nihlén: Studier rörande äldre vensk järntillverkning.

⁵ Nihlén a. a. s. 128 med hänvisning till uppgifter ang. fynd och dateringar huvudsakl. av Fil. Kand. S. Rothman.

⁶ Nihlén a. a. s. 130.

⁷ En bergsbok till C. Sahlin s. 57.

⁸ Nihlén a. a. s. 78 ff.

rest av **uikikr tyki**. Den redan omnämnda Sm. 46 Eriksstad är ägnad en man, som **itapisk ou · tr i krikum**.

Ett intressant resultat av den lämnade översikten är den rangställning, som Sunnerbo intar i fråga om runristningar. Där finnas ej blott de flesta runstenarna, flera än i alla Varendshäraderna tillsammans, deras inskrifter äro också i fråga om innehållsrikedom och stilistisk utformning mycket märkliga, och de äro ofta redan genom sin storlek och de omgivande anordningarna imponerande. Som närmare kommer att belysas nedan äro i Sunnerbo även de korsprydda runstenarna tre gånger så många som de utan kors; i Varend är förhållandet omvänt, i det antalet runstenar utan kors är nära tre gånger så stort som de korsmärkta. Bland de finnvedska inskrifterna finnas även några relativt gamla. Se särskilt kapitlet om inskriftens anordning, runornas ljudvärde och de sammanfattande överblickarna i kapitlet »Tidsbestämning». Den enda inskriften med svensk-norska runor befinner sig emellertid i Varend. Dess förekomst där får kanske till en god del skrivas på konservatismens konto. Vi kunna nämligen å andra sidan lägga märke till hur runorna längre dröja kvar i Varend än i Sunnerbo. Av kapitlet om runornas former framgår att Varend har 9 inskrifter med det yngsta, helstungna alfabetet mot 16 med den 16-typiga futharken, medan i Sunnerbo motsvarande siffror äro 2 och 19. Det latinska alfabetet har alltså tidigare segrat över runorna i Finnveden än i Varend.

Utsträcka vi denna jämförelse till ett annat område, som till tiden följer ganska nära efter vikingatiden, kunna vi lägga märke till att Sunnerbo också har de äldsta kyrkorna. Wrangel har i sin relativt summariska men upplysande översikt över de småländska medeltidskyrkorna indelat stenkyrkorna i tre grupper, benämnda A, B, C, vilka till tiden följa efter varandra i den nämnda ordningen.¹ Kyrkor tillhörande de två äldsta rent romanska typerna A och B förekomma i Sunnerbo till ett antal av 14 (i hela Finnveden 23), i Varend 12, medan C-typen, som tillkommit under medeltidens senare århundraden, är representerad av 2 kyrkor i Sunnerbo (3 i hela Finnveden), av 7 kyrkor i Varend. Denna översikt omfattar stenkyrkorna, och en fullständig förteckning över träkyrkornas förekomst kunde möjligen ge en annan bild av dessa förhållanden. En dylik förteckning kan emellertid ej åstadkommas, och de talrika träkyrkorna i gränsbygder och avlägset belägna skogssocknar äro av relativt ungt datum.² Finnveden har enligt Blomqvist de flesta stavkyrkorna³, och att man så tidigt och i så många socknar byggt stenkyrkor vittnar om en fortvarande överlägsenhet i ekonomiska möjligheter och andlig vitalitet, troligen också om en tidigare rotfast kristendom. Kristendomens väg till Varend antages ha gått genom Sunnerbo.⁴

De antydda förhållandena bero förmodligen ej på en verklig efterblivenhet i kulturellt avseende i Varend — åtskilliga runstenar såsom Sm. 16 och Sm. 20 jämte de talrika arkeologiska fynden tala mot ett sådant antagande — men väl på en viss konservatism. Sunnerbo synes ha tagit en livligare del i den allmänna kulturutvecklingen och snabbare tillägnat sig dess resultat.

Dess naturförhållanden äro ej gynnsammare än grannlandets. Det centrala Varend är minst lika god jordbruksbygd som trakterna kring Lagan och Prästebodaån, i de varendska skogarna fattades ej villebråd, och sjöarna gävo järn, men Sunnerbo hade ett gynnsammare läge, vilket säkerligen har betytt mycket både i andligt och materiellt avseende. Utmed Lagan gick en samfärdsled av största betydelse, den viktigaste infartsvägen till vårt land, varigenom trafiken från Hedeby och Rhenlinjen, från Danmark och England leddes in i Sverige med varor och kulturimpulser. Den rullstensås, som går längs med Lagan från Vidöstern till Markaryd och vilken kanske har givit landet dess namn (s. 110 ff.), har burit Lagastigens sydliga sträckning. Sunnerbo

¹ N. Sm. Medd. 1907 s. 43 ff.

² Wrangel a. a. s. 45, 75.

³ Blomqvist: Smålands romanska stenkonst s. 3, 140.

⁴ Wrangel a. a. s. 73 ff., Virdestam i Hyltén-Cav.-för. årsbok 1925 s. 65 ff.

härads invånare hade en gynnsam ställning ur kommersiella och andra synpunkter därigenom att deras land var genomfartsområdet både till Varend och det övre Sverige. I Berga vid en by med det betecknande namnet Torg mötas fyra vägar, däribland en, som från Lagastigen leder in i Varend förbi Rydaholm, Slätthög och Moheda till Öhr och Växjö.¹ *Torg* har från början förmodligen samma betydelse som *köping* eller *köpstad*, d. v. s. »lokal handelsplats».² Med hänsyn till dessa förhållanden är det ej förvånande, att Berga är den på runstenar rikaste socknen i Sydsmåland med fyra kända stenar, däribland två, vilkas inskrifter handla om Englandsfärder, och fyra, som ligga inmurade i kyrkomuren, oåtkomliga för undersökning. Socknen behöll länge sin betydelse, och 1279 tillerkände Magnus Ladulås biskopen av Linköping rätt att vid Berga i Finnveden anlägga en »villa forensis»³, en köpstad.

I Varend var Växjö en viktig knutpunkt, där många vägar löpte samman⁴, men Finnveden får sin speciella karaktär genom sin livliga förbindelse med utlandet, framför allt Danmark och England, de länder, som vid den tid, då runstenarna restes, voro av avgörande betydelse för vårt lands andliga utveckling och djupt ingrepp i dess historia.

Helt säkert hade en ganska utpräglad klasskillnad hunnit uppstå i Varend och Finnveden under vikingatiden, och runstenarna höra samman med ett övre skikt i samhället, som innehade en social rangställning och kunnat utbilda och vårda en kulturtradition. Sm. 16 Nöbbele och de ståtliga runhällarna i Sunnerbo äro ej resta över några fattiga småbönder. Komstadstenens Vræe⁵, som var Hakon jarls stallare, d. v. s. innehavare av en mycket hög ämbetsmannapost i det dåtida samhället, och Assur från Tuna (Sm. 42), som förmodligen tillhörde den engelske konungen Harald Harfots marina livtrupper, hade även i hemlandet en god ekonomisk och social ställning, ehuru naturligtvis utomlandsvistelsen gav dem ökade möjligheter.

III. Runstenarnas plats. De kyrkliga brobyggnaderna.

En naturlig plats för en runsten är gravfältet, där under århundraden medlemmar av samma släkt blivit jordade och fått minnesmärken av skilda slag resta efter sig. I de gamla kulturbygderna i Småland äro gravfält från järnåldern, i synnerhet vikingatiden, mycket talrika och ha ofta en imponerande utsträckning, t. ex. det som finnes vid Aringsås kyrka (fig. 1), eller det storartade gravfält, som utbreder sig på västra sidan av Skatelövsfjorden (fig. 4, 5), där bautastenarna uppgå till ett hundratal, eller utmed Lagan, där trakten på ömse sidor om vägen på flera ställen är fullkomligt översållad av gravhögar och resta stenar. Följande runstenar äro eller ha varit uppställda i gravfält: Sm. 1, 2, 3, 5, 7, 11, 29, 30, 42, 44. Säkra uppgifter angående förekomsten av gravfält kunna ej alltid erhållas. Huruvida Sm. 8, 16, 35 haft en sådan plats kan ej fastställas, men gravfält förekomma på ett visst avstånd från dessa stenar. Av de runstenar, som blivit funna i eller invid kyrkor, kunna följande tänkas hava varit resta i gravfält, då dylika förekomma i omedelbar närhet av de ifrågakvarande kyrkorna: Sm. 27, 28, 32, 33, 39, 40, 41, 43.

Sm. 1 vid Aringsås har enl. uppgifter ur äldre källor stått på toppen av en stor gravhög. Beträffande runstenar, som förekomma i samband med högar, har S. Lindqvist sökt göra gällande, att den ursprungliga platsen för en runsten aldrig varit på en gravhög utan vid foten av den-

¹ Virdestam i Hyltén-Cav.-för. årsbok 1925 s. 68. Se även Nord. Kultur XVI, kartan s. 240.

² A. Schück: Studier rörande det svenska stadsväsendets uppkomst och äldsta utveckling s. 164.

³ DS 686.

⁴ Nord. Kultur XVI s. 242.

⁵ N. Sm. Medd. VI s. 42 ff.

samma eller mellan tvenne högar.¹ Sm. 7 Enet står vid foten av en hög (pl. VII: 2), vars karaktär av gravhög dock ej blivit fastställd, och Sm. 44 Ivla kan ha haft en liknande uppställning.

Stenarna skulle synas för så många som möjligt och ställdes därför bredvid vägarna, som emellertid ofta fått en ändrad sträckning under sekternas lopp. Vid en korsväg var det den största utsikten, att stenen skulle bli uppmärksammas. Sm. 8, som nu står i en åker, har ännu i mans minne stått vid ett vägskäl, som under de senare decennierna förlagts till lämpligare terräng ett stycke från runstenen, och Sm. 45, som hittades kullfallen mitt ute i en åker, upplyser genom sin inskrift om att den en gång stått vid en korsväg (**a u-ki-muti**, rsv. *ā waeghamōti*). Det är med säkerhet även i detta fall vägen och ej runstenen, som flyttats. Sm. 35 står också i omedelbar närhet av en korsväg.

Bredvid nutida vägar stå av de redan nämnda i gravfälten placerade stenarna Sm. 7, 11, 44 och dessutom Sm. 19.

Särskilt vanligt var det, att runstenarna placerades vid broarna, där vägar gingo över sankmarker och vattendrag. Sm. 13, 15, 17, 20, 21, 29, 37, 46 äro eller voro en gång uppställda vid åbroar, liksom den redan omnämnda Sm. 30. Sm. 15, som hittades i en kyrkogårdsmur, har en inskrift, av vilken det framgår, att stenen är rest till minne av en brobyggnad, och Sm. 17 Kråketorp på gränsen mot obygdén har enligt inskriften tillkommit av samma anledning. Nu ligger den sönderslagen i en äng, där det varken finnes väg eller bro, och är därigenom liksom Sm. 45 Bräketorp ett dokument till vägarnas historia.

Dylika inskrifter, som berätta om bro- och vägbyggen, äro som bekant mycket vanliga överallt i vårt land, där runstenar förekomma², och finnas även i Norge, t. ex. L. 1455, och på det gamla danska området, DR III: 20, 23 (vol. II) från Själland och IV: 38 (vol. III) från Skåne. Med »bro» i runinskrifterna menas antingen en vägbank över sankmarker, t. ex. Jarlabankebron³, Läbybron⁴, eller en förbindelse mellan ett vattendrags båda stränder, vilken förmodligen i de flesta fall bestod av ett stensatt vad eller kanske, som S. Lindqvist förmodat, av en bro i modern mening.⁵

Inskrifterna vittna tydligt om företagens religiösa karaktär: **bru × þisa × karþi × fur ont × sina** (Jarlabankestenarna, v. Friesen: Uppl. Runst. s. 50), **BRU : KUS : þAKA × L 233** (Uppl. Fmf. Tskr. 1876 s. 32) o. s. v. Byggandet av vägar och broar och liknande allmänna arbeten hörde sedan kyrkans äldsta tider till de uppgifter, den åtagit sig, och många biskopar anses som stora välgörare, emedan de gjort sig förtjänta om dylika företag.⁶ För att byggandet av vägar och broar skulle befordras, inordnades det av den katolska kyrkan i den andligt-världsliga byteshandel, som avlaten och därmed besläktade institutioner utgjorde. Brobyggandet blev en prestation jämförlig med gåvor till kyrkor och kloster, allmosor, deltagande i korståg o. dyl. Den verkliga avlaten anses ha varit i bruk fr. o. m. 1000-talet.⁷ Före denna tid finnes emellertid inom kyrkan liknande praxis, som förbereder avlaten och utgör förutsättningen för densamma, t. ex. de s. k. redemptionerna, som innebära ett utbyte av ådömda botgöringar mot andra lättare sådana, såsom allmosor o. dyl.⁸, och som föregångare till avlaten, vilken är generell, brukar man även räkna de

¹ Fornvännen 1928 s. 279 ff.

² Liljegren: Runlära s. 127 ff.

³ v. Friesen: Uppl. Runst. s. 49 ff.

⁴ Uppl. Fmf. Tskr. V s. 142 ff.

⁵ Fornvännen IX s. 203 ff, Nord. arkeol.-mötet 1922 s. 133.

⁶ Jörg u. Binder: Hist.-polit. Blätter 1881 I s. 89 ff. jämte not, Arch. f. Frankfurts Gesch. u. Kunst. Neue Folge: 4 s. 11 ff.

⁷ Ang. avlatens förhistoria se Paulus: Geschichte des Ablasses I s. 1 ff, Brieger i Realenzyklopädie f. protest. Theologie u. Kirche IX s. 77.

⁸ Paulus a. a. I s. 13, Brieger l. c.

individuella eftergifter i fråga om botgöring, vilka meddelas som vederlag för fromma gärningar.¹ Som en med avlaten nära besläktad företeelse framstå även de löften om förböner och syndaförlåtelse, genom vilka biskopar och andra framlocka gåvor till kyrkliga företag. Dessa löften kunna gälla såväl levande som döda.²

Bland företag, till vilka understöd skaffades på det angivna sättet, märkes även byggandet av vägar och broar. Den äldsta dokumentariskt styrkta verkliga avlaten för understöd till brobyggnader anses vara den, som påven Alexander III (1159—1181) meddelade för åstadkommandet av en ny bro över Arno vid Fucecchio. Denne påve stimulerade även på samma sätt befolkningen i England till att bygga broar. Hans skrivelse därom till ärkebiskopen av Canterbury intogs i den officiella samlingen av påvliga dekretaler och kom därigenom att spela en stor roll för denna speciella form av avlatsväsendet.³ Dylika »broavlater» äro nämligen mycket vanliga hela medeltiden igenom i alla länder, och avlatsbrevens inskrifningar de timliga såväl som de eviga fördelarna av att understödja brobyggnader. Ett ofta använt formulär lyder: »Necessitati terre et eorum salutis, qui peccata sua elemosinis redimere sunt parati, paterna sollicitudine providentes, hortamur . . . ut ad reparacionem pontis de bonis sibi collatis a Deo grata subsidia largiantur.»⁴ Även kroppsligt arbete på väg- och brobyggnader var en prestation, varmed avlat kunde förvärfvas, såsom framhäves i ett diplom angående 40 dagars avlat, utfärdat av biskopen av Durham år 1314: . . . »aliqua contulerint subsidia caritatis, aut labore corporali illud sustinuerint» . . .⁵

Som redan framhållits, utgjordes kyrkans vederlag för byggandet av vägar och broar och annan kristlig kärleksverksamhet ofta endast av en förbön eller ett löfte om absolution, och exempel på denna form av kyrklig verksamhet finna vi före 1000-talet. De kyrkliga myndigheterna påpeka allmosans syndaförlåtande kraft, och biskoparna bekräfta genom sin auktoritet, att man genom fromma stiftelser kunde förvärva absolution. Biskopliga kungörelser i Spanien och Frankrike från slutet av 900- och början av 1000-talet innehålla sådana utfästelser: »A Domino Iesu Christo, suffragante eodem apostolo (Petro) . . . potestate sibi tradita ab omnibus solventur suorum vinculis peccatorum» eller »Qui hunc locum exaltaverit vel de suis beneficiis honoraverit et defenderit, hunc de parte omnipotentis Dei et omnium Sanctorum eius et nostra benedicimus, et ut illum Dominus ab omni vinculo delictorum absolvat, oramus.»⁶

Mot denna bakgrund ter det sig helt naturligt, att vi finna så många intyg om byggandet av broar i runinskrifterna. De sist anförda exemplen från Spanien och Frankrike gälla bidrag till kyrkobyggnader, men de synas ifråga om den kyrkliga indulgensens omfattning vara en motsvarighet till de skandinaviska brobyggnaderna under den första kristna tiden, så vitt vi kunna döma av de knapphändiga runinskrifterna. Vi möta här en form av avlat eller åtminstone en med avlaten nära besläktad institution, varigenom lekmännen eggades till praktiska arbeten i kyrkans och den kristna kärleksverksamhetens tjänst, och där den kyrkliga motprestationen utgjordes av löften om syndaförlåtelse eller åtminstone förböner.

De som låtit resa runstenarna äro ivriga att framhålla, huru präktiga anstalter man vidtagit: **bru** × **hrþ** × **slagin** × **briþ** L 485 (Sv. Rr. s. 23) **bro breþa** L 35, **stain** : **bru** T 54, **likhus** : **auk** : **bru** : L 761 o. s. v.

Intygen om detta brobyggande i de nordiska runinskrifterna äro intressanta genom sin tidiga förekomst och sin talrikhet. Det sistnämnda beror på att behovet av broar var så stort och att

¹ Paulus a. a. I s. 19.

² a. a. I s. 113 ff. Dessa absolutioner, vilka av äldre forskare räknats som avlater, anser Paulus (a. a. I s. 39 ff.) i överensstämmelse med sin definition av avlatsbegreppet, ej böra uppfattas som sådana, ett spörsmål, som emellertid huvudsakligen är av teoretiskt intresse. De båda företeelserna äro tydligen nära besläktade.

³ Paulus a. a. II s. 248 ff.

⁴ Paulus a. a. I s. 31 not 2.

⁵ Registrum Palatinum Dunelmense I s. 507.

⁶ Paulus a. a. I s. 115 ff.

de som utförde dessa gärningar, voro angelägna om att få dem dokumenterade. Kyrkans män funno vid sin ankomst till Sverige vägförhållanden, som förmodligen voro ännu sämre än dem de voro vana vid i sina hemländer, och tillämpade därför den metod för åstadkommande av dylika arbeten, som de hade i sin hand.

Att bygga broar och förbättra vägar hörde till de arbeten, som man fick utföra på söndagarna¹, och i Västgötalagen räknas biskop Bengts broar som goda gärningar jämställda med gåvor till kyrkor och kloster.² Den religiösa karaktären av dylika företag belyses även av de ord, varmed Frostatingslagens bestämmelser om de av biskopens *ármaðr* ledda vägreparationerna avslutas: *En þessor væga bott koemr i stað mannfrælses þess er i lagum varum er oc aller menn hafðu heitet til guðs þakka*.³ Östgötalagens Bygdabalk innehåller särskilda bestämmelser angående underhållet av de broar, vilka tillkommit som själagåvor: *Nu æn man gær bro firi sial sina. þa a han egh længer uarþa hæne æn han sieluar will. utan þer aghu uarþa sum iorþina aghu undir hanne æn hon uar förra bygd. war hon egh förra bygd. þa aghu þer egh bronne uarþa utan þer takin hana i sina gömu*.⁴

IV. Inskriftens anordning.⁵ Kors och övrig dekoration.

Runstenarnas inskrifter anbringas vanligen på en av stenens bredsidor, och övriga delar tagas endast i bruk i den mån utrymmet är otillräckligt på den sida, där man börjat inhuggningen av runorna. Som ett undantag måste det betecknas, att hela inskriften är ristad på en av stenens smalsidor, som på Sm. 42 Tuna, vilket förmodligen beror på att den valda platsen var lagom stor för den inskrift, som ristaren eller hans uppdragsgivare ville ha utförd. Övriga delar av stenen lämpa sig lika bra för ändamålet. Enstaka exempel på en liknande anordning av inskriften finnas inom andra områden. Lika sällsynt är det, att en inskrifts början är ristad på en smalsida och fortsättningen på en av bredsidor, såsom fallet är med Sm. 39 Ryssby kyrka i samma socken som Tunastenen. Förmodligen existerar ett visst samband mellan de båda inskrifterna.

I de flesta fall visar sig en sida tillräcklig för inskriften. Mer än en sida har tagits i bruk på Sm. 3, 5, 16, 17, 20 (troligen), 39, 44. På Sm. 45 Bräkentorp är korset anbragt på toppytan, hela den övriga ristningen på en av bredsidor.

I äldsta tid ristades runorna i horisontella eller vertikala rader, vilkas inbördes ordning var ganska godtycklig. Med tiden stadgar sig bruket att låta inskriften löpa vertikalt, och om den är mera omfattande, i flera omedelbart intill varandra liggande rader, åtskilda av enkla marginaler, en form för inskriftens anordning, som här kommer att benämnas *radsystem*.

Den första ansatsen till bildandet av en slinga är att tvenne dylika rader sammanbindas genom en liten båge upptill. Avståndet mellan de båda vertikala delarna av den sålunda bildade slingan — när dessa ej ligga omedelbart intill varandra, vilket ej förekommer på vårt område — är mycket litet, och marginalerna vid sidan om ristningen äro ganska breda. Slingan formar sig ej efter stenens ytterkontur, och dess två skänklar äro parallella. På grund av sin plats mitt på stenen kan denna slingtyp lämpligen benämnas *mittslinga*. Om alla runorna ej rymmas på denna, anbringas de återstående på inskriftsband, parallella med slingans skänklar.

En ytterligare utveckling av inramningen äger rum, då den flyttas ut mot den yttre randen av stenens yta, varigenom dels slingan sluter sig efter inskriftytans ytterkontur, dels ett stort

¹ Paulus a. a. II s. 248 f.

² Schlyter: Corpus I s. 306 f.

³ Keyser-Munch: Norges gamle Love I: 153.

⁴ Schlyter: Corpus II s. 194. Ang. tolkningen se Svenska Landskapslagar, utg. av Holmbäck och Wessén I s. 201.

⁵ D. R. I s. XII ff, v. Friesen: Uppl. runst. s. 16 ff, Plutzer: Die Ornamentik der Runensteine.

fritt fält uppstår mitt på stenen för fortsatta vindlingar av slingan eller dekorativa ristningar. Därigenom har inskriften nått den yttre form, som är den vanliga i de flesta småländska inskrifter och vilken kan karakteriseras som *randslinga*. Gränsen mellan denna typ och den närmast föregående är ej skarp. Randslingan kan vara enkel, d. v. s. sträckande sig från den ena kantens nedre del till motsvarande parti på den andra. Få ej alla runorna plats på detta utrymme, kan man anbringa de övriga på lösa inskriftband parallella med en av slingans skänklar, ett ursprungligare sätt, eller låta slingan fortsätta med ytterligare omböjningar.

Hur de ovan karakteriserade systemen för inskriftens planläggning kommit till användning framgår av följande översikt.

1. Radsystem.

På Sm. 20 Rottnekvärn, vars höga ålder även framgår av andra drag, är inskriften anordnad i intill varandra liggande vertikala rader. (Detta kan i viss mån vara betingat av inskriftytans form såsom i Sm. 5 och Sm. 42, där radsystem även kan sägas vara tilläpdat.)

2. Mittslinga.

Till denna grupp kan Sm. 36 Bolmaryd räknas, och en typisk representant för samma disposition av inskriften är Sm. 33 Hamneda gamla kyrka B, som har den senare delen av inskriften på en fristående(?) vertikalarm.

3. Randslinga.

- a) utan omböjning: Sm. 2, 9, 10, 11, 16, 19, 21, 31.¹
- b) med inskriftens avslutning på ett inskriftband parallellt med och omedelbart intill en av skänklarna: Sm. 29, 32, eller mitt emellan dessa: Sm. 39.
- c) med en omböjning: Sm. 1, 3, 7, 8, 13, 27, 28(?), 46.
- d) med flera omböjningar: Sm. 35, 37, 43, 44, 45.²

Dessa grupper äro ej nödvändigt åldersgrupper. Att inskrifterna Sm. 20, 33, 36 i grupperna 1 och 2 äro äldre än de flesta i grupp 3, som omfattar det största antalet inskrifter, förefaller ganska sannolikt. De i grupp 3 b nämnda inskrifterna Sm. 29, 32 stå i fråga om ålder förmodligen ej efter dem, som tillhöra grupp 2. De övriga underavdelningarna inom grupp 3 representera ej skilda åldersstadier, då slingans växlande längd betingas av andra orsaker. Det kan förtjäna beaktande, att den enkla randslingan, typ 3 a, företrädes av 7 inskrifter från Varend och 1 från Sunnerbo, randslingan med en omböjning av ungefär lika många inskrifter från vardera området, medan den mest utvecklade och ståtligaste typen, den rikligt vindlande slingan, företrädes av 5 inskrifter, som alla äro från Sunnerbo.

Ornamentiken inskränker sig vanligen till ett — i tvenne fall två — kors. På många stenar saknas även denna utsmyckning. Förekomsten eller frånvaron av kors framgår av nedanstående översikt.

¹ Sm. 10 Växjö domkyrka har vissa partier av inskriften på fristående inskriftband, vilka emellertid sannolikt ej tillhörde inskriftens ursprungliga planering. Runorna innanför slingan på Sm. 16: s framsida ha fått sin plats där genom en tillfällighet på grund av bristfällig disposition av utrymmet. De löpa uppifrån nedåt och innehålla ej slutet av sidans inskrift. Även på Sm. 21 finnas några runor utanför slingan.

² Den uppläggning av inskriften, som Sm. 45 har, kan anses som en specialform av slingan med flera omböjningar. Beträffande Sm. 15, 17, 30, 40, 41 kan det ej avgöras, om slingan över huvud varit försedd med omböjningar eller möjligen haft flera sådana. Hur inskriften varit anordnad på Sm. 34 »Sunnan Liungby kyrkja» framgår ej heller av den teckning, som finnes.

Med kors.		Utan kors.*	
Sm. 1.	Aringsås' kyrkogård A.	Sm. 2.	Aringsås' kyrkogård B.
7.	Enet.	3.	» » C.
8.	Rävagården.	5.	Transjö.
16.	Nöbbele.	9.	Lunnagården.
27.	Berga kyrkogård A.	10.	Växjö domkyrka.
28.	» » B.	11.	Kårestad.
29.	Ingelstad.	13.	Högnalöv.
30.	Trotteslöv.	15.	Kåragården.
31.	Toftaholm.	19.	Stojby.
32.	Hamneda gamla kyrka A.	20.	Rottnekvarn.
36.	Bolmaryd.	33.	Hamneda gamla kyrka B.
37.	Rörbro.	35.	Replösa.
39.	Ryssby kyrka.	44.	Ivla.
40.	Ryssby kyrkogård A (troligen).		
42.	Tuna.		
43.	S. Ljunga kyrka.		
45.	Bräkentorp.		
46.	Eriksstad.		

* Följande stenar, vilka sakna kors, äro så hårt ramponerade, att man ej kan veta, om där en gång funnits ett dylikt: Sm. 17 Kråketorp, 21 Lidekvarn, 34 »Sunnan Liungby Kyrkia», 41 Ryssby kyrkogård B.

Av runstenarna i Varend är det alltså endast 4, som äro korsmärkta, medan korset saknas på 10. I Sunnerbo förekomma kors på 14 stenar, och där är det endast 3 stenar, som sakna denna utsmyckning.

Korsen uppträda i skiftande former, alla ganska enkla. Relativt stora latinska kors, vilkas armar vidga sig något utåt, pryda en del av de ståtliga runhällarna i Sunnerbo: Sm. 30, 37, 43, 46 (korset på Sm. 43 S. Ljunga kyrka är ej fullständigt bevarat men har troligen varit av denna typ). Ett mindre kors av ungefär samma form avslutar slingan på Sm. 27 Berga kyrkogård A och kröner även den enkla men stilfulla ristningen på Sm. 42 Tuna. Ett likarmat kors av S:t Georgstyp förekommer på Sm. 31 Toftaholm och Sm. 45 Bräkentorp. Smärre kors, i det närmaste av grekisk typ, förekomma på Sm. 29, 36 (vid sidan av ett annat; se nedan!), 39 (två stycken). På några varendsstenar, Sm. 1, 8, 16, märkas ringkors, och ett dylikt av enklaste slag avslutar även slingan på Sm. 28 i Berga sn, Sunnerbo.

Alla hittills omnämnda kors ha varit ristade med dubbla streck, så att korset utgöres av den del av stenens yta, som omgives av de ristade linjerna, men på Sm. 7 Enet finna vi ett likarmat kors av primitivaste typ, bestående av två enkla raka streck. Av dess plats och storlek framgår, att det är avsett att vara ett prydnadskors, ej skiljetecken. Dessa utgöras i den ifrågasvarande inskriften av punkter.

På Sm. 36 Bolmaryd märkes vid sidan av ett litet grekiskt kors av vanlig typ ett annat likarmat kors, bestående av enkla raka streck, vilkas ändar skäras i raka vinklar av små streck. Kors av denna senare typ, s. k. »korsat kors», förekomma även på runstenar i andra landskap, i en del fall utan något annat kors vid sin sida, t. ex. B. 482 från Uppland, men vanligen liksom på Bolmarydsstenen jämsides med ett annat kors, t. ex. på B. 375, 422, 436, 463, D. I, 200, (troligen) samtliga från Uppland, och möjligen även på Sö. 319¹, i vilka inskrifter vi finna ett kors av

¹ Det kors, som förekommer på B. 427 o. Sö. 130, kan möjligen av avbildningen att döma ursprungligen ha varit av den nämnda sorten; på B. 526 är ett s. k. krykkors inristat; det korstecken, som förekommer på T. 9 från Västergötland och påminner om de ovannämnda, har ett slags fot och liknar därigenom mycket ett portativt krucifix.

den angivna typen. I andra fall förekomma två, t. ex. D. I, nr 235 och B. 407, i somliga ristningar tre dylika kors, t. ex. B. 472, där de liksom i de föregående exemplen vid sin sida hava ett annat av normaltyp. B. 454 är dekorerad med tre dylika småkors, symmetriskt anordnade, men har ej något annat kors. Jfr den ovan nämnda B. 482.¹

Förekomsten av dessa kors vid sidan av de vanliga korstyperna, ofta i det heliga tretalet, ge skäl för antagandet, att de ha en speciell innebörd. De förekomma ofta på kyrkklockorna, t. ex. Salebyklockan T. 28 och på andra västgötska kyrkklockor T. 106, 122, 123 jämte flera andra i övriga landskap. Klockorna invigdes till sitt heliga ändamål genom kyrklig vigning, och det har antagits, att korsen av den beskrivna typen skulle vara en form av konsekrationkors. Se Schönermark i Zeitschrift für Bauwesen 1889 sp. 28, Atlas Bl. 8 Abb. 5—7, där kors av denna typ rubriceras som »Weihkreuze». Korsen på klockorna, som ej regelbundet förekomma, kunna dock ej vara ett direkt minne av vigningen, då de anbragtes före denna. Se Loose: Mittelalterliche Glockenkreuze s. 15! Man är emellertid benägen antaga, att de ej blott haft ett dekorativt syfte på runstenarna och att de, åtminstone i vissa fall, kommit till senare än den övriga ristningen. De äro vanligen mindre än de vanliga korsen och ofta instuckna bland de andra dekorationerna på någon plats, där det finns rum för dem. Särskilt belysande äro i detta avseende B. 422, 436, 463, D. I, 200, T. 9, 21.²

Någon annan dekoration än den ovan beskrivna förekommer mycket sällan. På Sm. 3, 10, 21 och 31 har runslingan dock blivit ornerad till likhet med ett ormliknande djur. På den förstnämnda stenen fylles den ristade ytans mittparti av dekoration.

V. Runornas former.³

Någon inskrift med de äldsta, germanska runorna finnes ej i Varend eller Sunnerbo. Det svensk-norska runalfabetet är företrätt av en inskrift, det danska av 33 inskrifter, det helstungna alfabetet har kommit till användning i 12 fall.

De svensk-norska runorna.

Svensk-norska runor förekomma enl. teckningen B. 1007 på den sedan länge försvunna Sm. 20 Rottnekvarn i Varend, vars runor emellertid äro ganska ursprungliga. **n** uppträder både i formen \uparrow och \uparrow , **a** endast som \ddagger , **t** är försett med två bistavar \uparrow , **u**:s bistav utgår från huvudstavens topp. Enl. B. förekommer i inskriften även \uparrow , som ej anses ha uppkommit förrän i slutet av 900-talet. Det påträffas på den danska Hedebystenen, som fått sin ristning vid denna tid.⁴ **b** är i sin grundform svensk-norskt men har bistavarna utsträckta på båda sidor om huvudstavens \ddagger , en **b**-typ, som ej förekommer förr än under 900-talet.⁵ **p** har bistav, som berör huvudstavens ytterändar \uparrow . Som **R**-runa tjänstgör \uparrow . Ordskillnadstecken saknas, vilket är ett ursprungligt drag. Rottnekvarnsstenen tillhör övergångstiden mellan det svensk-norska och det danska runalfabetet o. år 1000 (se närmare s. 76!)

¹ Liknande kors förekomma även på danskt område, t. ex. på den jylländska Vejlbystenen D. R. II: 60 (vol. II) och på de skånska Hyby- och Jordbergastenen D. R. IV: 39, 38 (vol. III).

² Se angående liknande frågor Muncey: A history of the consecration of churches, särskilt planscherna 1 och 3.

³ Ang. de olika runalfabeten och runornas former se D. R. I: 1 s. XXIII ff., v. Friesen i Hoops IV s. 28 ff. och i Nord. Kultur VI s. 155 ff., 225 ff.

⁴ D. R. I: 1 s. XXXI.

⁵ Nord. Kultur VI s. 156.

Helt sporadiskt förekommer det svensk-norska **i** i Sm. 10, och enl. en äldre teckning även **þ** i den försvunna Sm. 46, vilka inskrifters övriga runor äro danska. På samma sätt uppträder **i** bland danska runor på en av frisagilletts stenar å Sigtuna kyrkogård. Inskriften dateras av v. Friesen till tiden 1060—1075.¹

De danska runorna.

Danska runor brukas i de flesta inskrifterna, nämligen Sm. 1, 2, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 19, 21 i Varend och Sm. 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46 i Sunnerbo.

Angående förekommande avvikelser från de enskilda runornas normaltyper ha följande anteckningar gjorts.

- u.** Bistaven utgår vanligen från huvudstavens topp. I några inskrifter förekommer en **u**-runa med bistaven mötande huvudstaven ett stycke nedanför dennas topp, t. ex. Sm. 5, 32, 41. I andra inskrifter växla båda typerna, t. ex. Sm. 1, 19, 29, 33, 35, 37, 42.
- þ.** Bistaven stöter intill huvudstaven ett stycke nedanför, resp. ovanför dennas ytterändar. Helt sporadiskt uppträder **Þ** (vid sidan av normaltypen) i Sm. 33 och troligen även i Sm. 31. Den senare **þ**-typen, som förekommer redan i de urnord. inskrifterna, blir mycket vanlig i det helstungna alfabetet (se nedan!)
- o** har formen **þ**, t. ex. Sm. 8, 16, 29, 36 men förekommer lika ofta omvänd **ǰ**, t. ex. Sm. 5, 28, 35, 46. En annan variant av denna runa är **ƿ** på den försvunna Sm. 2. I samma inskrift förekommer även ett **o** med nedåtriktade bistavar, av vilka den ena skär huvudstaven. Runan kan ha varit **þ** eller **ǰ**. De yngre utvecklingsformerna **ǰ**, **ƿ** och **ǰ** av **o** uppträda ej förrän efter 1040.² På Sm. 27 förekommer **o** med böjda bistavar, en sällsynt biform, som även finnes i Danmark.³
- r.** Bistavens inbuktning berör ej huvudstaven utom i de flesta **r**-runorna på Sm. 10. På teckningen av Sm. 39, som ej är tillgänglig för undersökning, synes också ett »slutet» **r**, som emellertid kan ha fått denna form av tecknaren. Denna **r**-typ i det danska alfabetet beror förmodligen på inflytande från **b**-runan, t. ex. **ᚱ** som jämte **ᚱ** förekommer på Ög. 22 vid sidan av **ᚱ**.⁴ I det helstungna alfabetet är **ᚱ** vanligt (se nedan!) Bistaven utgår vanligen från toppen av huvudstaven, men även från en punkt något längre ned, Sm. 5, 28, 29.
- k** uppträder någon gång i en från normaltypen avvikande form med bistaven på vänstra sidan av huvudstaven, t. ex. Sm. 5, 39, 44, 45 (i den sistnämnda inskriften vid sidan av **ƿ**).
- n.** Enl. Liljegrens (?) teckning av Sm. 46 Eriksstad, fig. 22, ha de flesta **n**-runorna i denna inskrift haft formen **þ**, den svensk-norska typen. Jfr den svensk-norska **s**-runan i Sm. 10 Växjö! Biformen **ǰ** i Sm. 7 kan bero på förbiseende vid ristningen av denna i alla avseenden oregelbundna inskrift. I den nyfunna Sm. 43 S. Ljunga kyrka förekomma **n**-runor, vilkas bistavar äro försedda med punkter vid ändarna. På samma sätt äro bistavarna till **t** och **a** i samma inskrift utformade. Jag benämner dessa runor punktdekorerade, då deras punkter endast äro av dekorativ natur i motsats mot de punkterade eller stungna runorna, vilkas punkter ha diakritisk karaktär. Dyliga punktdekorerade runor förekomma både i Danmark och Sverige,

¹ Uppl. Fmf. Tidskr. VI:1 s. 11 ff., fig. 18.

² D. R. I:1 s. xxv, v. Friesen: Nord. Kultur VI s. 226.

³ D. R. I:1 s. xxv.

⁴ Ög. 22 och 164 (ett fragment av svårbestämbar ålder) synas vara de enda inskrifter med danska runor i Östergötland, där slutet **r** förekommer.

t. ex. på den skånska Håstadstenen från början av 1000-talet¹, på Skårbystenen II i samma landskap från slutet av 900-talet², på Oddumstenen o. 1060³ och Haningsstenen o. 1100⁴ båda från Jylland. Bland de svenska inskrifterna har jag antecknat exempel på punktdekorerade runor på de västgötska gravstenarna T. 69, 73, 112.

De punktdekorerade runorna användas ofta, liksom i Sm. 43, omväxlande med vanliga runor i samma inskrift. Inom det svensk-norska alfabetet förekommer en liknande utveckling i fråga om **s**-runan¹ som förses med en punkt †. Detta sker enl. v. Friesen vid 1000-talets början.⁵

- a uppträder vanligen i normalformen, †. I Sm. 7 förekommer ett **a**, på vilket bistaven endast obetydligt skjuter över på högra sidan av huvudstaven, vilket emellertid förmodligen beror på ovarsamhet av ristaren. Övriga **a** i samma inskrift äro av normaltyp. På Sm. 43 förekommer ett punktdekorerat **a**.
- s. I Sm. 30 förekommer en **s**-form med trubbiga vinklar (vid sidan av †). Enl. en äldre teckning (fig. 2) skall typen † även ha förekommit på vårt område, nämligen i Sm. 1, vilket emellertid är osäkert. Denna **s**-form, som är vanlig i Skåne från mitten av 900-talet⁶, förekommer i Småland på Forshedastenen i Västbo.⁷ Det svensk-norska † förekommer två gånger i Sm. 10. I samma inskrift förekommer även vanligt †.
- t har vanligen bistavarna ansatta vid toppen av huvudstaven, stundom ett stycke nedanför toppen, t. ex. Sm. 5, 28, 30, 32, 35, 41. Båda typerna växla t. ex. i Sm. 29, 31, 37, 44. På Sm. 43 förekommer **t** med punkter vid bistavarnas ändar. Ang. de punktdekorerade runorna i denna inskrift se ovan under **n**!
- b. Bistavarnas mot varandra riktade ändar äro ej sammanbundna i Sm. 17, 32, 33 samt på en **b**-runa i Sm. 35. I de två förstnämnda inskrifterna utgå bistavarnas ytterändar från huvudstavens topp, resp. bas, i de sistnämnda fallen från två punkter ett stycke in på huvudstaven. Vanligen utgöra bistavarna en sammanhängande linje, vars översta och nedersta del stöter in till huvudstaven vid dennas ytterändar, eller på ett litet avstånd ovanför och nedanför dessa, såsom i Sm. 11, 19.
- m. Den från Danmarks äldre inskrifter kända **m**-formen, Φ^s , som är ristad på Forshedastenen i Västbo⁹, förekommer ej i Sunnerbo eller Varend. Utom normaltypen Ψ brukas även Ψ , nämligen i Sm. 5, 30, 33, 35, 40, samtliga i Sunnerbo utom Sm. 5. L. 1250 från Rydaholm har också Ψ .¹⁰ Enl. v. Friesen äro punkterna »rimligtvis ställföreträdare för de delar av bistavarna i Φ , som sammanföll med slinglinjen».¹¹ Denna modifikation av **m**-runans form uppträder samtidigt med övrig punktdekorerad. Den nya **m**-typen förekommer på danskt område i fem inskrifter, tidigast på Hällestadsstenarna i Skåne 980—986, senast på den själändska Sandbystenen II, 1070-talet.¹² I Sverige har jag utanför Småland endast antecknat

¹ Hist. Tidskr. f. Skåneland III s. 239 ff.

² A. a. s. 252 ff.

³ D. R. vol. II s. 285.

⁴ A. a. s. 291.

⁵ Hoops IV s. 34.

⁶ D. R. I: 1 s. xxviii.

⁷ N. Sm. Medd. I pl. I.

⁸ D. R. I: 1 s. xxix.

⁹ N. Sm. Medd. I pl. I.

¹⁰ Sjöborg: Samlingar I fig. 144.

¹¹ Nord. Kultur VI s. 227.

¹² D. R. I: 1 s. xxx.

den på en västgötasten, T. 114 från Härna sn i Ås härad, däremot ej i Östergötland, på Öland eller i Svealandskapen.¹

- l** kan ha bistaven vid toppen av huvdstaven, ibland ett stycke nedanför toppen, t. ex. Sm. 5, 9, 15, 29, 30, 32, 35, 37. Båda typerna växla i Sm. 13, 19. I de ovannämnda Sm. 5, 30 sitter bistaven på huvdstavens vänstra sida, eljest alltid på den högra.

Av stungna runor förekomma † och ‡, däremot ej †.²

Ordskillnadstecken saknas ej i någon inskrift med de danska runorna. De utgöras vanligen av :, t. ex. Sm. 1, 5, m. fl., ganska ofta av ·, t. ex. Sm. 8, 19 m. fl. Sm. 40, 41 använda + som skiljetecken. I några inskrifter växla : och ·, Sm. 2, 7, 16, i andra : och ×, Sm. 10, 42. I Sm. 11 brukas både · : och ×. Skiljetecken förekomma även inuti ord, t. ex. **o** : **niþikr** Sm. 5, **keni · likt** Sm. 16, **þih : na**, **f-n : iþ-** Sm. 35, **u-hi · muti** Sm. 45.

Det helstungna alfabetet.

Med detta alfabet äro Sm. 3, 4, 6, 12, 14, 18, 22, 23, 24, 25 i Varend och Sm. 26, 38 i Sunnerbo ristade.

- a** uppträder regelbundet i normaltypen †. På teckningarna av den försvunna Sm. 18 synas några **a**-runor, vilkas bistav med en del skjuter över på huvdstavens högra sida, vilket emellertid kan vara läsningsfel.
- b** har odelad bistav, vars inbuktning alltid berör huvdstaven utom i Sm. 4. Bistavens ytterändar ansluta sig till huvdstaven vid dess topp och bas med undantag för ett par **b**-runor i Sm. 22.
- e** Som stingning tjänstgör i allmänhet en punkt, eller i vissa fall ett kort horisontellt streck, Sm. 25, 26. Den **e**-runa, som förekommer i Sm. 6, liknar mycket den **e**-typ med en stingning bestående av en rund ring, som förekommer i Norge såsom tecken för *ey* på 1100-talet och på 1200-talet uppträder som **e**-runa i Norge och på Island.³
- f** förekommer stupat, † Sm. 3, † Sm. 14, vilka inskrifter genom hela sin allmänna karaktär stå utanför de övriga. Runorna äro i båda fallen hämtade från runstaven.
- g** har regelbundet formen †.
- l** har genomgående bistaven vid toppen.
- n** Bistaven skär ej huvdstaven.
- o** Bistavarna sitta vanligen på vänstra sidan av huvdstaven utan att skära denna och äro riktade snett upp mot höger, t. ex. Sm. 4, 6, 14, 22, 26, 38. På den runristade sländtrissan Sm. 12 har **o**-runan formen †. Runor av liknande typ synas även hava förekommit på den försvunna Sm. 18, där deras verkliga karaktär dock är ganska svårbestämbar. På Sm. 24, en sländtrissa, har **o** formen †.
- p** av typen † förekommer på Sm. 38. †, som har ristats på Sm. 3, är tecken för **p** i Sverige från slutet av 1200-talet.⁴ Ristaren av Sm. 3 har hämtat denna runa liksom andra tecken från runstavarna, där den ibland får gälla som **r**.⁵

¹ Alldeles enstaka förekommer † på den danska Sandbysten II (D. R. III: 23, vol. II), en av dem, som ha †. † kan anses som en stupad †-runa. Ett analogt fall är **R**-runan † på T. 21 Rackeby, vars **m**-runa är †.

² Ang. dylika ofta lokalt begränsade inskränkningar i bruket av stungna runor se D. R. vol. III s. 188.

³ Nord. Kultur VI s. 101, (Norsk) Historisk Tidsskrift Række 5: 7 s. 349. Brate: Nordens äldre tideräkning s. 15.

⁴ Hoops IV s. 50.

⁵ Fataburen 1921 s. 3, fig. 2, 3.

- r** Bistaven till det helstungna alfabetets **r** berör ofta huvudstaven med sin inbuktning, förmodligen på grund av inverkan från det latinska alfabetets **r**.¹ Se ovan ang. dylikt **r** i den danska runraden! Sådan **r**-runa förekommer i Sm. 18, 26. I Sm. 4, 14, 25 går bistaven däremot ej in till huvudstaven med sitt mittparti, ej heller fullständigt i Sm. 24. Bistaven utgår vanligen från huvudstavens topp, någon gång från en punkt längre ned, Sm. 14. I en del inskrifter förekommer växling mellan dessa båda typer.
- s** Den äldre danska formen av **s** \downarrow förekommer i Sm. 6, 25 och enl. föreliggande avbildningar i Sm. 18. I det helstungna alfabetet förekommer dessutom **s** i en yngre form, där den ena vertikaleden är förlängd till normalhöjd, en typ som enl. v. Friesen ej uppstår förrän under 1200-talets senare hälft. \downarrow kan anses som en äldre form, vilken står prototypen \downarrow närmare än \downarrow .² \downarrow ristades i gjutformen till Drevklockan Sm. 22 från tiden 1300—1350 och på Sm. 38, och \downarrow är ristad på Sm. 26 från tiden 1350—1400.
- t** Den äldre danska formen \uparrow förekommer på Sm. 6, som även har en ursprunglig **s**-typ. \uparrow , som är det helstungna alfabetets normalform, är ristad i Sm. 4, 18, 22, 25, 38. I Sm. 4 förekommer **t** av typen \uparrow .
- þ** föreligger dels i formen \downarrow , Sm. 4, 12, 22, 25, dels som \downarrow med bistav som ej sträcker sig till huvudstavens ytterändar, Sm. 6, 14, 18, 38. Stundom kunna båda typerna uppträda i samma inskrift, Sm. 26.
- v** har formen \downarrow Sm. 4.
- z(c)** har den sedvanliga formen \downarrow Sm. 22. \downarrow , som i unga runuppteckningar förekommer som **c**-tecken, är ristad på Sm. 3.
- æ** har formen \downarrow Sm. 4, 23, \downarrow Sm. 38. (Binderunan $\widehat{auæ}$ i samma inskrift har dock formen \downarrow enligt Goedings teckning fig. 14).

De för runstaven karakteristiska \downarrow tvåmaör och ϕ belgþórr förekomma på den egendomliga runstenen Sm. 3. Jfr **p**, **f**, **z** ovan!

Av binderunor märkas åtskilliga i Sm. 38, en i Sm. 6.

Som skiljetecken brukas vanligen :, t. ex. Sm. 4 m. fl. Endast i den med runstavsrunic ristade Sm. 3 användas :· och × omväxlande. I Älghultsristningen Sm. 25 saknas skiljetecken, troligen också i Sm. 18 enl. den tillförlitligaste teckningen fig. 9. Ej heller förekomma några skiljetecken på de båda sländtrissorna Sm. 12, 24 och Sm. 14 Trottagårdsstenen, som har runstavsrunic. I **biærh : e** Sm. 4 står skiljetecknet inuti ett ord, möjligen på grund av förbiseende från ristarens sida.

VI. Runornas ljudvärden.

Runornas ljudvärden — i den mån dessa med säkerhet kunna bestämmas — äro i allmänhet desamma som i andra landskap. Viktigare egenheter och avvikelser hava antecknats.

Den 16-typiga runraden.

- f** återger 1) *f*, t. ex. **fapur** Sm. 16, 2) det mot gammalt *b* svarande *v*-ljudet, t. ex. **lifir** Sm. 16, 3) helt undantagsvis det mot gammalt *w* svarande *v*-ljudet i pret. sg. **far** Sm. 5, (**ufari** Sm. 35).

¹ v. Friesen i Nord. Kultur VI s. 226.

² Fornvännen. 1919 s. 118 ff. Nord. Kultur VI s. 235. Ett undantag från den givna dateringen är som v. Friesen framhåller \downarrow på Burseryds kyrkklocka, som daterar sig själv till 1238, och för småländska inskrifter, av vilka de flesta äro kyrkliga, vore det alltså skäl att med försiktighet använda den yngre **s**-typen som dateringsmedel. Varken Sm. 22, 26 eller 38, där denna **s**-runa förekommer, är emellertid äldre än 1250, som av andra skäl framgår.

- u** återger dels 1) konsonant, *w*, t. ex. **uikikr** Sm. 10, **hakua** Sm. 11, dels vokal, nämligen 2) *u*, t. ex. **kunar** Sm. 10, **run[a]** Sm. 16, 3) *o*, t. ex. **kupan** Sm. 44, 4) *y*, t. ex. **tunpi** Sm. 5, 5) *ø*, t. ex. **uinta** Sm. 36. Som tecken för *y* och *ø* kan **u** ersättas av stunget **u**, **y**, t. ex. **py** Sm. 16, **rymik** Sm. 13. Ang. runorna **u** och **o** som tecken för *o* och dess omljud se fullständig översikt nedan!
- þ** återger 1) *þ* t. ex. **þurluf** Sm. 19, 2) *ð* t. ex. **o : niþikr** Sm. 5.
- o** användes 1) som tecken för gammalt nasalt *a* endast i följande fall: **o** rsv. *ā* (preposition) Sm. 27, Sm. 29, **osmr** sannolikt felskrivning för **osur** rsv. *Azur* ack. Sm. 36. I dessa ord, där vokalens nasalitet framkallats av en nasal konsonant, som fallit bort, ersättes **o** av **a** ganska sent, i Danmark ej förrän i slutet av 900-talet.¹ Gammalt nasalt *a* betecknas i alla övriga fall med **a**. Runan **o** är dessutom 2) tecken för vokalen *o*, i vilken funktion denna runa ej användes förrän o. 1050.² Dess användning med denna betydelse blir därigenom ett medel att datera den inskrift, i vilken den uppträder. Följande förteckning belyser de skilda beteckningarna av vokalen *o* och dess omljud.

ō, ȝ betecknas med **u** (**y**).

ǫ, ø betecknas med **o**.

Sm. 1 bunta ([ui]h[nk]ut[r] i samma inskrift innehåller sannolikt <i>-niūtr</i>, as[nu]tr kan vara <i>Āsgōtr</i>). 7 rumar 11 bryþr 13 rymik 15 bru 17 [br]u 19 þurluf 20 butr 29 þur -- r 31 brupur 33 brupur, þurmar 36 uinta 37 uit, kuþr, kuþa, kustru, uniþikr, umun. (I det negerande prefixet kan u vara tecken för <i>u</i>-ljud.) 39 kuþ[an] 42 brupur 44 [b]ruþr, kuþan 45 brupur, u-ki · muti	Sm. 2 abiori, toki (I uniþint i samma inskrift är u-troligen tecken för <i>u</i>-) 5 kotr, o : niþikr 8 roþ[ein] 16 rostein, ko[þs] 28 oitr 35 forþum (men i samma inskrift kuþraþr, vars förled kan vara rsv. <i>Gōt-</i> eller möjligen <i>Gut-~Got-</i>.) 46 ou[s]tr innehåller förmodligen en dubbelbeteckning av <i>ø</i> med både o och u.

- r** återger tungspets-*r*, vare sig detta går tillbaka på a) äldre *r* t. ex. **risa** Sm. 2 eller b) äldre *ʀ*. Utvecklingen *ʀ > r* sker tidigare efter dentala konsonanter än efter andra konsonanter och vokaler. I Danmark övergår *ʀ > r* efter dentaler redan i slutet av 800-talet, det fullständiga sammanfallet mellan de båda *r*-ljuden inträffar ej förrän under senare hälften av 1000-talet.³ I Uppland, där runan **r** ersatt **ʀ** efter dentala konsonanter redan i den äldsta gruppen av inskrifter⁴, finner man exempel på samma ljudövergång efter andra konsonanter

¹ D. R. I s. XLVIII.

² Se senast v. Friesen i Nord. Kultur VI s. 149 och där cit. litt.

³ D. R. I s. LX ff.

⁴ v. Friesen: Uppl. runst. s. 79.

än dentala hos ristaren Asmund, som enl. v. Friesen¹ verkat under tiden 1025—1050, och det fullständiga sammanfallet mellan *ʀ* och *r* visar sig i stavningen i inskrifter från o. 1050 och senare.² På vårt område fördela sig beteckningarna för gammalt *ʀ* på följande sätt.

Efter dental konsonant

skrivs gammalt *ʀ* med **ʀ**-runa endast i **uintʀ** Sm. 36, i alla övriga fall med **r**, t. ex. **kotr** Sm. 5 m. fl.

Efter andra konsonanter

betecknas ännu gammalt *ʀ* med **ʀ**-runa, t. ex. **o : niþiʀ** Sm. 5 m. fl. Undantag utgör endast **uikiʀ** Sm. 10.

Efter vokaler

användes också i allmänhet **ʀ** i överensstämmelse med äldre bruk, t. ex. **matar** Sm. 39, **sueinar**, **stafir**, **lifir**, **þeir**, **iftir** Sm. 16 m. fl. Endast ordet »etter» stavas med **r** i några Väreindsinskrifter: Sm. 1, 2, 7, 9, 10.³

k återger 1) *k*, t. ex. **ketil** Sm. 5, 2) *g*, t. ex. **kotr** Sm. 5, 3) *ʒ*, t. ex. **u-ki·muti** Sm. 45. I stället för **nk** skrivs ofta endast **k**, och **k**-runan kan följaktligen sägas vara tecken för 4) *ŋg*, t. ex. **eklati** Sm. 5.

h återger 1) *h*-ljud, t. ex. **han** Sm. 5, 2) *ʒ* t. ex. **þih : na** Sm. 35, 3) undantagsvis *ha*, resp. *a*, i **hrhls** Sm. 42 »Haral(d)s»

n återger 1) *n*-ljud, t. ex. **sten** Sm. 1, 2) *ŋ*-ljud, t. ex. **unipint** Sm. 2. Ang. utelämnande av **n** se under **k** och **t**!

i är dels tecken för 1) konsonantiskt *i*, t. ex. **þiuk** Sm. 1, dels för vokaler, nämligen 2) *i*, t. ex. **o : niþiʀ** Sm. 5; **i kirims** Sm. 10 betecknar **i** svarabhaktivokal, 3) *e*, t. ex. **risa** Sm. 2, 4) *æ*, t. ex. **frita** Sm. 35. I de två sistnämnda betydelserna förekommer även stunget **i**, **e**, t. ex. **sten** Sm. 5, **eftir** Sm. 2, och **e** användes även en gång som tecken för konsonantiskt *i*, nämligen i **healbi** Sm. 10. **ei** återger *æi*, t. ex. **reisti** Sm. 10.

Särskild uppmärksamhet förtjänar beteckningen av samnordiskt *æi* som i en del inskrifter uppträder med diftongisk stavning, i andra återges med enkelt vokaltecken. I den översikt över denna fråga, som nedan meddelas, har även hänsyn tagits till den geografiska fördelningen av de olika formerna. Häradena äro uppställda i den ordning de ha från väster mot öster, Sunnerbo, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge. (Samtidigt meddelas en översikt över beteckningarna av diftongerna *au* och *øy*).

Diftongisk stavning.

Monoftongisk stavning.

S u n n e r b o

Sm. 27	risti
28	oitr
29	risþi, stin
31	stan
32	sui[n]

¹ a. a. s. 34, 79.

² v. Friesen a. a. s. 79.

³ Detta ord innehåller ursprungligt *r*, som emellertid tidigt, redan i de äldsta danska inskrifterna (D. R. I: 1 s. LX f.) övergått till **R**. Se ang. samma övergång v. Friesen: Uppl. runst. s. 79. Kock har (Ljhst. V s. 65 f.) framställt ett förmodande, att **eftr**, vilken form förekommer i Sm. 1 och Sm. 7, skulle kunna vara beteckning för en form utan vokal mellan *t* och *r*. Är detta antagande riktigt, vilket ej förefaller säkert, då andra runor utelämnats i båda dessa inskrifter, vore **r** i stället för **R** att förklara på grund av ställningen efter dental konsonant.

		33	stīna
		34	stin
		35	f-n : iþ-, kutraþr, ak
36	auk		uinta
		37	uit, uk, (mestr)¹
		39	stin
		42	risti, stin
		43	uk
		44	sten
		45	uestīn
		46	suin, [ou(s)tr i samma inskrift innehåller troligen en dubbelbeteckning av <i>ø</i> .)

Allbo

Sm.	1	[r]esti, sten
	2	riša, stin
	5	sten, kotr (mesr)
	7	ak

Kinnevald

Sm.	8	[s]te[in], auk	men	—	ki[r]
	10	reisti, stein			

Konga

	11	stein, auk (2 gånger)		
	13	auk	men	suen
	16	rostein, eilifr, reisþu, þeir, sueinar, auk (3 gånger) taupan		

Norrvidinge

	17	reis . . .
	19	raisþi, stain, þaira, auk
	20	þair

De gamla diftongernas utveckling, sådan denna tager sig uttryck i stavningen, är av särskilt intresse i dessa trakter, då de moderna dialekterna här ha — eller intill senaste tiden haft — diftonger, delvis i samma ställning som i fornspråket och det är en omtvistad fråga, om den modern diftongen i *stain* och liknande fall är en omedelbar fortsättning av den gamla diftongen, eller om den kontraktion av denna, som ägt rum på större delen av det östnord. området, även omfattar dessa delar av Småland. Kontraktionen av diftongerna är en företeelse, som utbreder sig från sydväst mot nordost över det östnord. området. Den kan t. ex. iakttagas tidigare i Danmark än i Sverige och tidigare på Jylland än i Skåne, där den genomföres under 900-talets senare decennier.² Löffler omfattade den åsikten, (den s. k. primärhypotesen) att den nutida diftongen var en fortsättning av den gamla³, medan senare forskare såsom Swenning⁴, Wigfors⁵

¹ De inom parentes anförda formerna **mestr** Sm. 37, **mesr** Sm. 5 äro ej jämförbara med de övriga exemplen, då diftongen i dem står framför dubbelkonsonant.

² D. R. I s. LI; BrøndumNielsen: Gdansk I s. 315, Kock: Ljhist. II, s. 232 ff.

³ Sv. Landsm. I s. 281.

⁴ Utvecklingen av samnordiskt *æi* i sydsvenska mål.

⁵ Södra Hallands folkmål s. 82 ff.

och Hedström¹, liksom en del äldre, hävdade den s. k. sekundärhypotesen, som går ut på att diftongerna även i de ifrågavarande trakterna sammandragits, varefter senare en ny diftong utbildats. Det rsv. material från södra Småland, som ovan meddelats, talar onekligen till förmån för den sistnämnda åsikten. Ett intressant resultat av den lämnade översikten är den hittills ej beaktade geografiska fördelningen av de olika formerna. Västerut, i Sunnerbo och Allbo, äro som synes alla diftonger kontraherade, medan inskrifterna öster om detta område endast visa diftongisk stavning. Det enda ordet med diftong västerut är **auk**, Sm. 36 Bolmaryd, vilken stavning kan bero på en lättförklarlig konservatism. Inskriften visar emellertid även i andra avseenden ålderdomliga drag. Ett exempel på monoftong österut är **kir** vid sidan av de diftongiska orden **stein** och **auk** i samma inskrift, Sm. 8, Kinnevalds härad. Monoftongens förekomst i **kir** förklaras genom den svagtoniga ställningen i en senare sammansättningsled, där kontraktionen inträder tidigare. Jfr liknande exempel hos Kock: Ljhist. II s. 232 f. Ett annat exempel är **suen** Sm. 13 Konga hd vid sidan av **auk** i samma inskrift. I **suen**, äldre rsv. *Swainn* nom. propr., står diftongen i vissa kasus framför dubbelkonsonant, där den ljudlagsenligt skulle utveckla sig till *ě*, *Swann*. Den närmare utvecklingen av paradigmatets formhistoria under konkurrens mellan denna form och den i andra kasus ljudlagsenliga med *ē* kan ej fastställas.

Materialet är sparsammare från diftongområdet än från de härad, där monoftonger förekomma, men den så gott som fullständiga undantagslöshet, varmed de skilda stavningarna gruppera sig efter den angivna linjen, är påfallande, och motsättningen mellan Sunnerbo-Allbo å ena sidan och Kinnevald-Konga-Norrvidinge å den andra är tydlig. Det bör framhållas, att som helhet inskrifterna på det östra området ej äro äldre än de på det västra. Vi finna bland de förra t. ex. Sm. 8, 16, vilka använda **o** som tecken för *o*-vokal, och Sm. 10, den enda inskrift, som visar fullständigt sammanfall mellan *r* och *r*, och å andra sidan väster ut Sm. 27, 29, 36, de enda, som ännu använda **o** som tecken för nasalt *a* och vilka även genom andra drag visa sig vara relativt gamla.

- a** betecknar 1) *a*, t. ex. **matar** Sm. 37, 39. Märk särskilt de fall, då **a** står före en bevarad eller försvunnen nasal, t. ex. **mana** Sm. 5, **asur** Sm. 42 m. fl.; jfr under **o** ovan! Märk även de fall, där fornvästn. har *u*-omljud av bevarat *u*, t. ex. **fapur** Sm. 16 m. fl.; 2) *æ* t. ex. **aftia** Sm. 31; 3) *ɔ*, t. ex. **hakua** Sm. 11, möjligen även i **at** Sm. 7, då samma ord skrives **aut** Sm. 19, och sannolikt även Sm. 31; 4) troligen *e* i **stan** Sm. 31. **ai** betecknar *æi*, t. ex. **raispi** Sm. 19; **au** betecknar 1) *au*, t. ex. **taupan** Sm. 16, 2) *ɔ* t. ex. **aut** Sm. 19. Ang. kontraktionen av dessa diftonger se ovan under **i**!
- s** betecknar 1) *s*, t. ex. i **sin** Sm. 5; 2) möjligen *ts* t. ex. **asur** Sm. 42.
- t** betecknar 1) *t*, t. ex. **kotr** Sm. 5; märk särskilt de fall, då *t* uppkommit av äldre *þ* efter *s* nämligen i **[r]esti** Sm. 1, **risti** Sm. 27, 42, **reisti** Sm. 10. Den äldre beteckningen kvarstår i **reispu** Sm. 16, **raispi** Sm. 19, **rispi** Sm. 29. Övergången *þ* > *t* i denna ställning sker i Danmark o. 1000², i Östergötland i inskrifter från Knut den stores tid.³ 2) *d* t. ex. **taupan** Sm. 16. Då **n** ofta utelämnas framför **t**, kan **t** även sägas vara beteckning för 3) *nd*, t. ex. **uit** Sm. 37. Jfr under **k**! Inskottskonsonant, *d*, är **t** i **at[ra]** Sm. 44 rsv. *al(t)dra*.
- b** betecknar 1) *b*, t. ex. **bunta** Sm. 1; 2) *p*, t. ex. **hialbi** Sm. 19; 3) *mb*, då **m** ofta utelämnas framför **b** t. ex. **kubl** Sm. 16.
- m** betecknar *m* t. ex. **uirskum** Sm. 1. Ang. utelämnandet av **m** se ovan!
- l** betecknar *l* t. ex. **hialbi** Sm. 19.
- r** betecknar muljerat *r*-ljud, som uppkommit av äldre *z*, t. ex. **uar** Sm. 37, i några fall av *r*, t. ex. **eftia** Sm. 11. Ang. övergången *r* > *r* se ovan under **r**!

¹ Sydsmål. folkmål s. 100 ff.

² BrøndumNielsen: Gdansk II s. 128.

³ Ög. s. xvii.

Det fullständigt stungna runalfabetet.

I denna runrad ha de flesta runorna samma betydelse, som de haft i den kortare runraden, men tack vare de nyinförda modifikationerna av de gamla typerna ha tecknen fått mera specialiserade ljudvärden. Viktigare nyheter äro:

- a** d. v. s. † är tecken för *a*, t. ex. **kar** Sm. 4, medan
æ d. v. s. † är tecken för *æ*, t. ex. **biærh : e** Sm. 4. **æ** motsvarar även bokstaven *e* i lat. ord t. ex. **plæna** Sm. 38.
f betecknar det intervokaliska *v* även i lat. ord, **afe** Sm. 22.
k motsvarar i lat. ord bokstaven *e*, t. ex. **krakia** Sm. 38.
g den stungna **k**-runan, som ej förekommer i dessa trakter under 1000-talet, betecknar i den yngsta runraden dels 1) *g*, t. ex. **hiog** Sm. 4, dels 2) *j* i **gesus** Sm. 22.
h betecknar möjligen *η*-ljud i **mahnus**, **shni** Sm. 26.
p d. v. s. stunget **b** är tecken för *p* i **plæna** Sm. 38.
t av formen † omvändes möjligen som tecken för *d* i **tiura : biærh : e** Sm. 4.
u motsvarar även lat. *u* t. ex. **auæ** Sm. 38.
v d. v. s. stunget **f**, betecknar *v* i **finviþir** Sm. 4.
z d. v. s. † motsvarar i vissa fall bokstaven *t* i lat. ord och representerar ett uttal (*t*)s t. ex. **grazia** Sm. 22.
þ motsvarar ibland *d* i lat. ord, **þeþeys** Sm. 26 **þominus**, **bænæþ[ikta]** Sm. 38.

VII Tidsbestämning.

Dateringen av en runinskrift kan ske antingen med stöd av dess innehåll, om historiskt daterbara personer eller händelser äro nämnda i densamma, eller också med tillhjälp av yttre förhållanden i ristningen, såsom inskriftens anordning, runornas form och ljudvärde o. dyl. I fråga om de yngsta inskrifterna, de som äro anbragta å dopfuntar, kyrkklockor och liknande föremål, kan stöd för åldersbestämningen hämtas från den konsthistoriska dateringen av de runristade föremålen.

Bland de å resta stenar ristade inskrifterna stå följande i en viss relation till historiskt kända personer eller förhållanden. Sm. 42 Tuna är ristad till minne av en man, som varit i tjänst hos en kung med namnet Harald, Sm. 5 Transjö, Sm. 27 Berga kyrkogård A och Sm. 29 Ingelstad sammanhänga med vikingatågen till England, och Sm. 46 Eriksstad har samband med Greklandsfärderna. Är, såsom det förefaller troligt, den i Sm. 42 Tuna nämnde Harald den engelske kungen Harald Harfot, vilken dog år 1035, har inskriften ristats vid denna tid eller något senare. Som dess ungefärliga tillkomsttid kan man ansätta 1050. Handlar inskriften åter om Harald Hårdråde av Norge, död 1066, förskjutes dateringen något framåt i tiden. För de tre inskrifter, som handla om män vilka funnit döden i England, är 1066 terminus post quem non, då Vilhelm Erövrarens regeringstillträde innebär avslutningen av västerfärderna. Sm. 5 Transjö bör förläggas ganska nära denna tidpunkt, då inskriften använder runan **o** som tecken för vokaler *o* och *ø*. De övriga Englandsinskrifterna Sm. 27 och Sm. 29 stå på en ålderdomligare ståndpunkt i fråga om bruket av **o**-runan, då de använda denna som beteckning för nasalt *a*. Sm. 29 har en typologiskt sett relativt ålderdomlig anordning av inskriften. De visa sig emellertid i vissa avsenden yngre än Forshedastenen, som av v. Friesen satts i samband med Anund Jakobs skånska krig 1026.¹ I denna inskrift är nasalt *a* konsekvent betecknat med **o**, vilket ej

¹ N. SM. Medd. I s. 3 ff. Jfr ang. samma inskrift L. Weibull i Hist. Tidskrift för Skåneland IV s. 50 ff, Lis Jacobsen i Scandia V s. 142 ff.

är fallet i de båda Bergainskrifterna, och **m**-runan har en ursprunglig form, som ej är företrädd i Varend eller Sunnerbo.

Sm. 46 Eriksstad, som står i samband med vikingatågen österut, kan ej dateras med stöd av sitt innehåll, då österfärderna fortforo hela 1000-talet och därefter.

Att tidfästa runinskrifter enbart med stöd av runtypologiska och språkhistoriska fakta är mycket vanskligt. Den tid, under vilken runstenarna i Varend och Sunnerbo rests, omfattar i stort sett 100 år, och att med någon högre grad av säkerhet åstadkomma en uppdelning av denna tidrymd i ett större antal underavdelningar på de nämnda grunderna låter sig ej göra. Man kan i allmänhet på sin höjd angiva förra eller senare hälften av 1000-talet som deras tillkomsttid. I den mån flera karakteristika, som antyda en viss ålder, sammanträffa inom en inskrift, kan man känna sig säkrare på dateringen av densamma. Som en allmän regel måste man låta gälla, att en språklig novation ger en säkrare anvisning om inskriftens ålder än ett fasthållande vid äldre mönster. Många inskrifter lämna ingen hållpunkt för dateringen. Av de översikter över inskriftens anordning, runornas former och deras ljudvärden, som lämnats i det föregående, har det framgått, att en viss utveckling kan iakttagas i fråga om dessa förhållanden. Som en sammanfattning av dessa översikter kunna följande förmodanden framställas.

Sm. 20 Rottnekvarn är den enda inskrift, i vilken svensk-norska runor förekomma, ehuru i en av de danska runorna starkt påverkad form, och på grund därav kan inskriften antagas hava tillkommit ungefär o. år 1000. Den har även en ålderdomlig anordning av inskriften i rader. Att emellertid enstaka svensk-norska runor kunnat leva länge i Varend synes av den **s**-runa, som en gång förekommer i Sm. 10, vilken inskrift genom andra drag visar sig tillhöra 1000-talets senare hälft.

Sannolikt är ingen av de andra inskrifterna äldre än Sm. 20. I Sunnerbo, där vi finna de inskrifter med de danska runorna, som genom inskriftens anordning, stavning o. s. v. förefalla ålderdomligast, äro diftongerna *æi*, *au* och *øy* av stavningen att döma kontraherade. Då denna företeelse enl. Wimmers datering synes genomföras i Skåne först under *900-talets senare decennier*¹ och vi finna den så gott som undantagslöst genomförd i Sunnerbo, är det av detta skäl troligt, att dess runstenar ej rests förrän efter 1000. Någon avsevärd ålderskillnad behöver dock ej råda mellan dessa inskrifter och Sm. 20, som hör hemma i det av allt att döma mycket konservativa Varend.

Sm. 36, vilken tillhör de inskrifter, som använda runan **o** för att beteckna nasalt *a*, är dessutom den enda inskrift i Sunnerbo, som har bevarad diftong i **auk**, och den enda i Varend och Sunnerbo, som brukar **ɾ** efter dental konsonant. Dessa drag kunna bero på konservativ stavning, — med säkerhet gäller detta det sistnämnda — men genom sin samtidiga förekomst ge de inskriften en ålderdomlig prägel. Därtill bidrager även den anordning av slingan, som där kan iakttagas. Då Sm. 36 sannolikt är ristad av den man, till vars minne Sm. 37 Rörbro ristats, kan det antagas, att den sistnämnda är ungefär några tiotal år yngre.

På grund av sättet för inskriftens disponering kunna sannolikt, utom de redan nämnda Sm. 29, 36, även Sm. 32, 33 räknas till den äldre gruppen av inskrifter.

Det är självfallet, att man ej lika säkert kan antaga, att inskrifterna med **u** som tecken för *o* tillhöra 1000-talets tidigare hälft, som man antager, att de, i vilka runan **o** brukas i samma funktion, tillhöra den senare hälften av samma århundrade. Av de inskrifter, som använda runan **u** = $\bar{o}(\bar{o})$, ha Sm. 20, 29, 33, 36, 42 av andra skäl hänförts till epoken 1000—1050. Å andra sidan finna vi inom samma grupp även Sm. 1, 7, vilka på grund av sitt bruk av runan **r** sannolikt böra dateras till tiden efter 1050. De övriga inskrifterna, som använda **u** = $\bar{o}(\bar{o})$, äro Sm. 11, 13, 15, 17, 19, 31, 37, 39, 44, 45.

¹ D. R. I s. LI; BrøndumNielsen: Gdansk I s. 315, som emellertid framhåller dateringens osäkra underlag.

På grund av runan **o**:s användning som tecken för vokalen $o(\theta)$ kunna, utom den redan nämnda Sm. 5, även Sm. 2, 8, 16, 28, 35, 46 antagas ha tillkommit o. 1050 eller senare. Av dessa inskrifter hava Sm. 2, 5, 28, 35, 46 även en **o**-typ, som ej uppträder förr än vid den nämnda tidpunkten.

Senare hälften av 1000-talet tillhöra också sannolikt Sm. 1, 7, 9, 10, vilka, liksom den redan nämnda Sm. 2, visa exempel på det fullständiga sammanfallet mellan beteckningarna för r och x .

För dateringen av de å kyrkliga föremål ristade inskrifterna hänvisas till de skilda kapitlen i det följande, där motiveringen för tidsbestämningarna lämnas, av vilken det även framgår, hur osäker denna datering i vissa fall är. I fråga om följande inskrifter har en datering försökts. Sm. 4 Blådinge kyrka, dopfunt, o. 1250, Sm. 6 Skatelövs gamla kyrka, ornerad sten, ungefär samma tid eller något äldre, Sm. 22 Drevs kyrka, en klocka, 1300—1350, Sm. 23 Dädesjö gamla kyrka, ett språkband bland takmålningarna, 1275—1300, Sm. 26 Angelstads kyrka, dörring, 1350—1400, Sm. 38 Pjätteryds kyrka, dopfunt, o. 1250 eller senare. I vissa fall kan ingen närmare tidsbestämning företagas.

1. Aringsås kyrkogård A. Allbo hd.

Pl. I: 1; Fig. 1, 2.

Litteratur: Ekebohm: Relation med en karta i »Ritningar öfver Småland» (Fm 53); i samma handskriftsband en teckning; Sjöborg: Samlingar III s. 118, fig. 189 (av Forsander¹); Ennes: Småländska Runskrifter (Fm 61); Wallman: teckning i A. T. A. och LfB.; L. 1270; Friberg: teckning i N. Sm. Ark.; Ihrfors: Smolandia sacra III s. 298 med teckning; Alvén: fotografier i A. T. A. och i Norra Allbo Hemb.för:s årsbok 1930 s. 40; Kinander i Norra Allbo Hemb.för:s årsbok 1930 s. 38 f.

Vid Aringsås kyrka i ringmurens sydvästra del på utsidan sitta två runstenar, Sm. 1 och Sm. 3, vilka förut stått i det mäktiga gravfält, som utbreder sig norr om kyrkan. Med ledning av äldre notiser i skilda källor har jag sökt fastställa deras ursprungliga plats, och vi få även genom en av dessa källor kännedom om ytterligare en runsten, Sm. 2 — numera försvunnen — som i slutet av 1600-talet ännu fanns vid Aringsås kyrka.

Petter Rudebeck, Olof Rudbecks brorson, den kände nitiske utforskaren av Värends fornminnen, som i slutet av 1600-talet residerade på Huseby i den närbelägna Skatelövs socken, lyckades intressera Erik Dahlberg för sin »Bråvalla hed», varefter Dahlberg ditsände lantmätaren Anders Ekebohm för att uppmäta och avrita traktens fornlämningar.² Resultatet av Ekebohms arbete under tiden 28 juli—2 sept. 1691 föreligger i en utförlig relation i Fm 53 med många större och mindre kartor, däribland den å fig. 1 reproducerade. I samma handskriftsband finnas även teckningar av stenarna Sm. 1 och Sm. 2, fig. 2, 3. Handstilen i de anteckningar, som finnas på baksidan av dessa, är ej Ekebohms, och teckningarna härröra ej från honom, såsom framgår av ett brev från Rudebeck till Dahlberg.³ En jämförelse med Rudebecks runstensristningar visar emellertid, att de ej heller utförts av honom. De lända sin upphovsman, vem denne än är, till all heder. En och annan runa har tecknaren sannolikt läst felaktigt, men det är på sådana ställen, där nu endast sparsamma fragment av skrift finnas kvar. Han har undvikit alla rekonstruktioner, t. ex. i sista ordet, nu alldeles utplånat, vilket återgivits med þ|þ|, ursprungligen R|þ|þ| förmodligen. Inskriften har blivit mycket otydligare, sedan teckningen utfördes, och denna är av största värde.

Före behandlingen av inskriften må ett försök göras att fastställa stenens ursprungliga plats. Ekebohms beskrivning av trakten kring Aringsås kyrka lyder: »Wid Ahringsåhs kyrekia effter Special:n Lit. O finnes 77 st:n högar, hwaribland äro 6 st:n Reesestemar widh ändan på hwar sin högh, och 11 Reesestemar, som stå för sig sielfua och en Triangel, sampt 10 st:n Ringar, en medh Reesesteen, och en Runnesten; står och en Runesten westan före för sig sielf, fins och Runesten som förr sutit utj kyrckemuren, men nu uthtagen och ligger på kyrckiogårds Muren.⁴ Ingen wijdare underrettelse har man om detta blefwit mechtigh.»

¹ Enl. uppgift i Ennes' handskrift Småländska runskrifter (Fm 61).

² Rudebeck: Antiquitates Smolandicæ B VIII 2, 7.

³ Handlingar rörande Suecia antiqua (M. 12: 4).

⁴ Kursiveringen av mig.

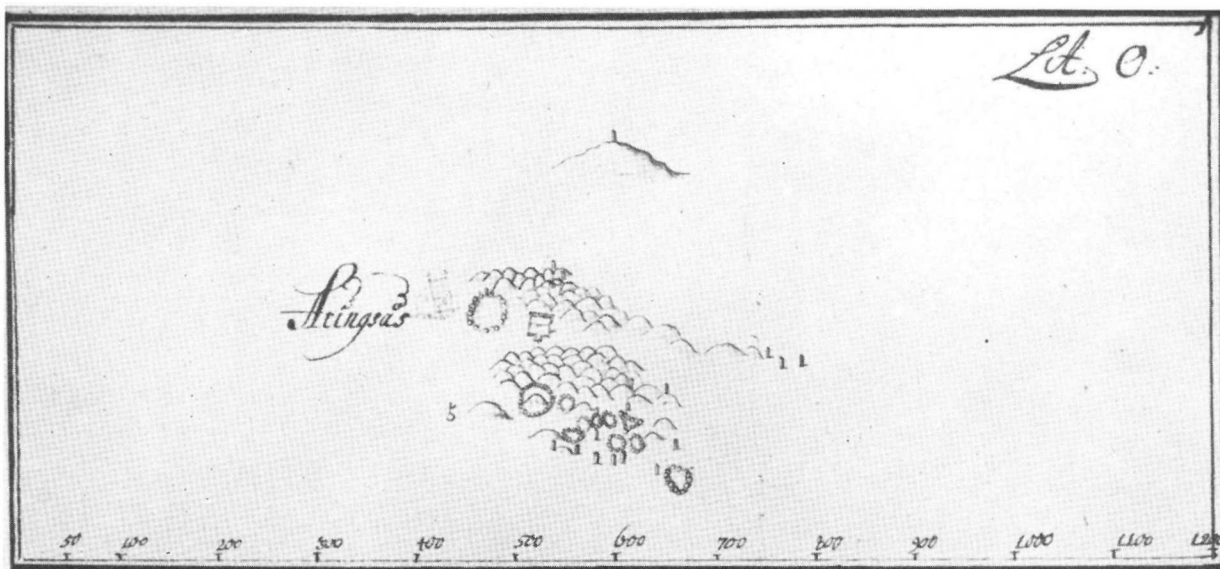

Fig. 1. Gravfält vid Aringsås kyrka. Karta av Ekebohm i Ritningar öfver Småland (Fm 53).

Det sålunda beskrivna området är ett järnåldersgravfält, vars högar nu äro raserade, medan bautastenarna finnas kvar. Ekebohm nämner utom de 3 runstenarna 18 resta stenar. Vid en inventering av socknens fasta fornlämningar år 1928 iakttogos på denna plats 23 bautastenar och 2 runstenar.¹

Vid kyrkogårdsmuren fanns på Ekebohms tid endast en av de tre runstenarna, den som han nämner sist, vilken »förr sutit utj kyrkemuren, men nu [är] uttagen och ligger på kyrckio-gårds Muren». De andra befinna sig tydligen ej i kyrkans omedelbara närhet. Den som låg på muren var den numera försvunna Sm. 2 Aringsås kyrkogård B. Teckningen av denna sten har nämligen på baksidan anteckningen »Widh kyrkeporten ij aringåhs kyrkemur». Återstå alltså två att välja på, Sm. 1 och Sm. 3, vilka stått ute i gravfältet. Om den ena av dessa får man ingen närmare upplysning, om den andra säges, att den står »westan före för sig sielf». I Peringskiölds Monumenta VIII (Fh. 8), där Sm. 3 Aringsås kyrkogård C är representerad av samma träsnitt som i Bautil, står antecknat om denna senare sten: »Aringsåhs socken, norr för kyrkian», och bland B. A. Ennes papper finnes i en Berättelse till riksantikvarien Liljegren (koncept) följande om samma sten: »Har förut stått no. från kyrckan, der flere fornlemningar finnas, oskadad J. F.»² (= meddelat av Johan Forsander). Eftersom Sm. 3 Aringsås C har stått nordost om kyrkan, måste följaktligen den sten, som enligt Ekebohm förut stått »westan före för sig sielf», vara Sm. 1 Aringsås kyrkogård A. Vi granska nu Ekebohms karta (fig. 1). Gravfältet ligger nordost om kyrkan. Nordväst om denna, väster om det övriga gravfältet, »westan före för sig sielf», synes en stor hög med en sten på toppen. Det är Sm. 1. På teckningen (fig. 2) är denna sten avbildad stående på en hög, och bakom denna synas andra högar. Alltså har inskriften varit vänd åt väster. Wieselgrens uppgift, att Sm. 1 förut stått »på en ättehög no. från kyrckan»³, beror förmodligen på en förväxling av denna sten med Sm. 3 Aringsås kyrkogård C. På Dahlbergs karta över Bråvalla hed i Suecia antiqua (Tom III fig. 83), vilken grundar sig på

¹ Berggren i Norra Allbo Hemb.-förs. årsb. 1930 s. 34 ff., där det lämnas en utförlig redogörelse med fotografier och plankarta, Kjellmark: Kronob. läns fornl. s. 83.

² Småländska Runskriften (Fm. 61). I Sjöborgs Samlingar Tom III s. 129 samma notis refererande till Ennes.

³ Ny Smål. Beskr. II s. 798.

Ekebohms undersökningar och uppmätningar, synes nordväst om kyrkan samma hög, vars topp krönes av en sten, vilken betecknas som »Runnesteen». Ang. runstenar i samband med gravhögar se s. 7!

På den stora högen nordväst om kyrkan stod alltså stenen år 1691. Från denna plats flyttades den i slutet av 1700-talet. Därom upplyser Ennes i sin berättelse till riksantikvarien 1829: »Stenen som på 1770- eller 80-talet, blifvit från annat ställe nära kyrkan hitflyttad, är mycket utnött med långa lacuner och lemnar ingen mening. Midtpå stenen har vid dess flyttning blifvit inhuggit ett G med kongl. krona öfver. Aftecknad 1827 af J. F.» I detta G är ett A inskrivet (förmodligen = Gustav Adolf), och följaktligen har flyttningen skett tidigast 1792, det år då Gustav IV Adolf blev kung.¹

Stenen är 163 cm. hög, 62 cm. bred vid basen, 30 cm. vid toppen. Runorna äro 9 cm. höga. Mitt på den ristade ytan synes ett kors. Inskriften är delvis mycket svåräst, i synnerhet utmed den vänstra sidan. Jag läser runorna på följande sätt (kompletteringar efter teckningen fig. 2, sättas inom []):

[ui]h[nk]ut[r] : [r]esti : sten : e[ft]r : r[un]t : fa[ur] : sijn : [k]uþ : hialþi : selu : bunta : uirskum : þiuk :
 1 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
 aþ[nu]tr : [þ]uni
 65 70

Av de två första runorna, vilka enl. Fm 53 äro **ui**, synes nu ingenting. Stenen är här hårt vittrad och mycket ojämn i ytan. Som det första synliga har jag antecknat nr 3 **h**, som på den nämnda teckningen lästs **e**. Jag ser en i sin nedre del ganska tydlig huvudstav. Den grop vid dennas mitt, som tagits för en punktering, utgöres, förmodar jag, av skärningen mellan huvudstaven och bistavarna till ett **h**. Av de senare synes den från vänster snett upp mot höger löpande, vilken är tydlig och alltså utesluter läsningen **e**, och jag tycker mig även se, fastän svagare, den nedre högra delen av den andra. Efter denna runa synes en huvudstav, enl. Fm. 53 **n**. Nästa runa, i samma källa läst **k**, är nu alldeles borta. Jag antager, att den varit ett **i** (se nedan!). Nr 6 är **u**; bistaven och huvudstavens nedre del äro fullt tydliga; övre delen av huvudstaven är ej säkert läslig. Därefter synas bistavarna till 7 **t**. 8 [**r**] är nu helt utplånat. Wallman har före **:resti** sett ett **m**, troligen felläsning. Wallmans text är uppenbart felaktig på andra ställen, där den kan kontrolleras. I N|*|N|N| Fm 53 måste också någon felläsning föreligga. Jag förmodar, att där stått N|*|N|N| . Att 3 † i den nämnda källan är ett *, har jag ovan sökt visa upp, och på nr 5, som nu är helt utplånat, kan en **k**-bistav felaktigt ha tillsatts på teckningen; borttages den, blir runan **i**. Nr 9—13, som enl. Fm 53 äro **risti**, äro ganska svagt synliga. På 9 **r** kan man känna spåren av en genom vittring starkt vidgad huvudstav, som antytts även

¹ Se bilden av Sm. 3 Aringsås kyrkogård C, pl. I: 2, som dekorerats på samma sätt, och på vilken denna ursprungliga ristning blifvit kritad före fotograferingen. Att den i G inskrivna figuren är ett A synes dock tydligare på Sm. 1.

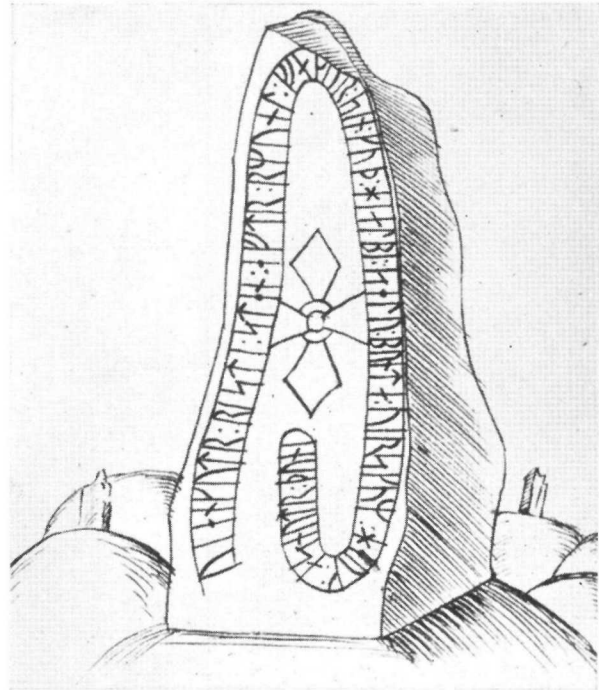

Fig. 2. Sm. 1. Aringsås kyrkogård A.
Ur Ritningar öfver Småland (Fm 53).

av Friberg. Av 10 **e** är punkten det tydligaste; av huvudstavens övre hälft finnas svaga spår, medan den nedre delen är alldeles utplånad. Av 11 **s** synes vänstra vinkeln, av 12 **t** huvudstaven, en mycket grund fåra, och svaga spår av bistavarna kunna även skönjas. Friberg har ritat huvudstaven. 13 **i** kan spåras ganska väl. Efter 14—17 **sten**, som äro tydliga, följer enligt Fm 53 **eftr : rmunl**. Av 18 **e** är nedre hälften bortvittrad; att runan varit **e** kan dock anses säkert. 19 **f** kan jag ej se, möjligen mycket svaga spår av huvudstavens översta del och en bistav, allt osäkert, ej kritat. Av 20 **t**:s huvudstav synas svaga spår. Därefter är inget synligt förr än en dm. ovanför 20 **t**, där spår finnas av ett **r**, sannolikt första runan i 22—26 **r[mun]t**. Friberg har också sett både huvudstav och bistav av denna runa. Wallman läser runorna 18—21 $\uparrow\uparrow\uparrow\uparrow$, men tecknaren i Fm 53 måste ha vitsord gent emot Wallman i tvivelaktiga frågor angående texten. Det är emellertid god plats för ett **i** efter **t** i **e[ft]**. Runorna 22—26 äro $\mathcal{R}\Upsilon\mathcal{N}\mathcal{T}$ i Fm. 53. Nu synes av dessa endast den första, 22 **r**, om vilken redan talats, och den sista, som emellertid är \uparrow , ej \uparrow . Jag ser huvudstavens övre del, en tydlig bistav till höger och en annan till vänster, ej lika tydlig men säker. I 27—31 **fajpur** synas vidgade men ganska tydliga spår av **f**:s huvudstav och den ena bistaven. Hela 28 **a** är synligt. Som mindre säker har jag antecknat en stav, ej kritad, som med sin nedre ända går in mot basen av 28 **a** i spetsig vinkel och skulle kunna vara huvudstaven till det **p**, som har lästs här. Av 32—34 **sin** synas, fastän ganska svagt, **s** med undantag av toppen, ett fragment av **i** och i huvudsak hela **n**. På den nämnda teckningen har 32 **s** liksom 44 **s** formen \uparrow medan övriga i inskriften förekommande **s** ha återgivits med den vanligare typen \uparrow . Huruvida detta är riktigt iakttaget av tecknaren är svårt att avgöra, men det som nu synes på stenen, ger inget stöd åt antagandet, att 32 och 44 haft formen \uparrow . Friberg återger 32 som ett vanligt \uparrow . Att \uparrow och \uparrow växla med varandra i samma inskrift är ej ovanligt, å andra sidan är det mycket lätt att läsa \uparrow i stället för \uparrow på grund av någon naturlig fåra. Ang. \uparrow se s. 15! I 35—37 **[k]up** kan jag ej upptäcka något **k**, men Friberg har sett det. **u** är tydligt, av **p** synes huvudstaven och bistavens översta del. Av 42 **b**:s bistav synes endast översta delen. 44—47 äro **selu**. Tecknaren i Fm 53 har uppfattat dessa runor så, Wallman läser **betr**, Friberg **aetr**. Av 44 **s**, som på den äldsta teckningen har formen \uparrow liksom 32, finnes endast vänstra vinkeln kvar. Av 45 **e** är punkten mycket tydlig, huvudstaven är ganska svag. 46 **l**:s bistav förlänges nedåt av en naturlig fåra. Av 47 **u** synes huvudstaven och bistavens översta del. Till höger om **u** synes en rak, jämn fåra, som antagligen är av naturen. I 48—52 **bunta** är 48 **b**:s bistav delvis bortflagrad. Läsningen är fullt säker. 50 **n** är också skadat. Jag skönjer svagt bistaven och ett stycke av huvudstavens nedre hälft. Alla föregående undersökare ha här läst **bunta**. 53—59 **uirskum** läses klart och tydligt. Så har den förste undersökaren fattat dessa runor; Forsander (i Sjöborgs Samlingar l. c.) har läst **birskum**, som är det sista ordet i hans läsning. Wallman har **utrs**, Friberg **utr**, och därmed slutar texten hos dessa undersökare. Fortsättningen synes emellertid, ristad med fullt tydliga runor, men under den nuvarande marknivån, varför man måste gräva bort ganska mycket jord för att bringa dem i dagen. I 60—63, som enligt Fm 53 är **hiuk**, är **h** ganska skadat. Den från vänster snett ned mot höger löpande bistaven är bortvittrad, fast man möjligen kan skönja spår av den, vilka jag emellertid ej har kritat. De övriga runorna i ordet äro tydliga. 64—69 äro enligt Fm. 53 **asnutr**, av vilka nu endast **as tr** äro synliga. Av 64 **[a]** synes en fullt säker huvudstav, tydligast dess nedre del, som är väl avgränsad av höga vallar. Möjligen kan en liten kort bistav skönjas (ej kritad). Det ser knappt ut, som runan vore **o**, men något säkert uttalande kan ej göras om detta. Därefter följer ett parti, där nu inget kan läsas, med plats för två runor, vilka på Fm. 53:s teckning äro **nu**. Av sammanhanget framgår, att den första förmodligen varit **m** eller **k**. Nr 68 är ett tydligt **t**. 69 **r** är något vidgat genom vittring och ganska otydligt. Efter 69 **r** följer ett **:**, varefter inget mera kan läsas. På den ofta citerade teckningen läses **puni**. På grund av sammanhanget väntar man **runar**, som sannolikt varit den

ursprungliga ristningen. Läsningen **puni** innehåller förmodligen inga större missuppfattningar av texten, som kan antagas ha varit skadad.

1—8 [ui]h[nk]ut[r], rsv. *Wighniutr*, som ganska säkert stått här, förekommer även på en uppländsk sten, L. 269 (Sv. Rr. s. 49). Efterleden stavas även med **o**, t. ex.: **sikniot** D II, 144 (Uppland), **ouniotr** L 1046 (Gästrikland). Namnen på *-niutr* (*-niotr*) äro speciellt svenska. Den enda sammansättningen med *-niotr*, som påträffats på västnord. område, är *Guðniotr*, som endast förekommer i Jämtland.¹ Nielsen nämner ej *-niutr* bland de danska personnamnsuffixen.

9—13 [r]esti med **t** i stället för det ursprungliga **þ**. Se Inl. s. 21!

18—21 e[fr] utan **i** mellan **t** och **r**. Samma form på Sm. 7 Enet; på Sm. 5 Transjö läses **efta**. Utlämnandet av **i** är förmodligen i många fall en grafisk förkortning men anses även kunna vara uttryck för ett uttal utan *i*-vokal.² 22—26 r[mun]t kan antagas vara rsv. *Römund*, möjligen *Rāmund*, ack. **hru : muntr** läses på L. 710 (Sv. Rr. s. 46), **romunt** på Sö. 11. *h* i uddljud framför *r, l, n* faller tidigt, och i Danmark saknas det t. ex. på Flemlose- och Voldtoftestenarna från 800—825³, i Sverige o. 1000 men allmännare först något senare.⁴ Förleden *Hrō-* har uppstått av ett äldre *Hrōð-*, vars *ð* faller redan på 800-talet framför *b, f, l, m, n, r*⁵; jfr Rökstenens **þiaurika** = *þjóðrekr*.⁶ Fullt jämförligt i båda ovannämnda avseenden är **rumar** ack. Sm. 7. *Römund* förekommer senare, även i Småland, t. ex. *Romundus plebanus ecclesie sandsiotth* DS. nr 1343 år 1301. Namnet förekommer även på vn. område och i en runinskrift på Man, **rumun**⁷, samt ingår i det engelska ortnamnet *Romundrebi*.⁸

Rāmundr föreligger i svenska diplom. Det är även vanligt på vn. område.

I Danmark synes varken *Römund* eller *Rāmund* vara belagt.⁹

44—47 selu. På Sm. 10 står i motsvarande ställning **sel**. Brates uppfattning, att stavokalens växlande utseende hos ordet »själ» i runinskrifterna beror på att det lånats dels från England och dels från Tyskland, har vunnit allmän anslutning.¹⁰ Rsv. *sēlu* kan vara dativ av *sēl* eller av en eventuell biform *sēla* (jfr isl. *sála*!). Någon *n*-stamsform av »själ» synes emellertid ej vara belagd vare sig i rsv. eller litterär tid. En sådan form är nämligen ej det **silu**, som förekommer två gånger på L. 1235 (B. 1025) och vilket Brate ansett vara nominativformen av *själ*, brukad för ackusativ.¹¹ Det är tydligen felristning eller felläsning för **sin** resp. **sina**.¹² *sēl* anses vara lån från mdty. *sēle*, vilket antages ha uttalats med *ä*-vokal.¹³

53—59 uirskum, dat. sg. av rsv. adj. *wir(ð)skr*, »värendsk». **s** kan återge *s* eller möjligen *ðs*, *ts* (se s. 118!). Det förefaller troligt, att *ð* avlägsnats ur den anhopning av konsonanter, som uppstått i *wirðskr*.

Folkslagsnamnet fsv. *virðar* förekommer i Sörmlandslagens Additament § 7: *uirða laghmadar, uirðum ok allum smalennigum*¹⁴ och som binamn i *Magnus Virðhe* 1356.¹⁵ Det ingår möjligen även i

¹ Wessén: Namnstudier s. 108.

² D. R. I: 1 s. LVIII, Kock: Ljhist V s. 65.

³ D. R. vol. II s. 357, 362.

⁴ Noreen: Gesch. § 189: 7 a.

⁵ Noreen: Gesch. § 85: 9 a.

⁶ v. Friesen: Rökstenen s. 46.

⁷ Lind: Dopn. sp. 590 f.

⁸ Björkman: Nord. Pers. s. 113.

⁹ Nielsen, Erslev: Rep.

¹⁰ Uppsalastud. tillägn. Sophus Bugge 1893, s. 6 ff. Att isl. *sála* var ett lånord, infört med kristendomen, påpekades redan av Vigfússon (Icel. engl. diet.).

¹¹ Brate a. a. s. 7 och 8.

¹² Se därom numera även Nord. Kultur VI, s. 180.

¹³ Brate a. a. s. 13.

¹⁴ Schlyter: Corpus IV s. 188 f.

¹⁵ Styffe s. 201 not 2.

ortnamnet *Virdegrænne* 1391¹, som kan vara beteckning för någon gård eller by i Varend till skillnad från Gränna i Vista härad.² Det till det ovannämnda folkslagsnamnet bildade fsv. adjektivet, som första gången påträffas i den föreliggande runinskriften, användes som binamn i *Peter Wirzska, Wirske*³ m. fl. former, som är namnet på en häradshövding i Västra härad under 1300-talet.

I ristarens namn 64—69 **as[nu]tr** är 66 **n** förmodligen felläsning för **m** eller **k**. Namnet kan ha varit rsv. *Āsmundr*, vanligt i hela Skandinavien, eller *Āsgōtr, Āsgotr*.

I den del av inskriften, som följer efter dedikationen, skulle **bunta** kunna vara genitivattribut till **sely**, varigenom här uppstode en känd formulering *Guð hiálpi sálu e-s* men då blir **uirskum** utan huvudord och återstoden av inskriften obegriplig. Orden **bunta : uirskum** stå i dativ och höra tillsammans, men de kunna ej föras till första meningen. Man finge då nämligen följande tvenne meningar: *Guð hiálpi sálu bónda *virzkum. Hió Āsmundr rúnar.* Ett i det närmaste analogt bruk av dativen förekommer visserligen i t. ex. **þaim hit kila mupir** L. 511 (Sv. Rr. s. 37), **stup : triki : la : i : stafn skibi** : Sö. 164⁴, men i satsen *Hió Ā. rúnar* uppstode en ordföljd, som strede mot det vanliga bruket i runinskrifterna, i alla händelser de icke versifierade. Man torde förgäves få leta efter exempel på att predikatet inleder en dylik sats. Den fragmentariska L. 118 (Sv. Rr. s. 103) som kan tyda på en sådan ordföljd, kan man ej räkna med. De exempel från runinskrifterna, som de Boor lämnar, äro enl. denne förf. samtliga versifierade med undantag av två.⁵ Av dessa är Kolundastenen **kiarþu trikila** ett, men det är tvivelaktigt, om **kiarþu trikila** inleder någon sats⁶, och Kolundainskriften är för övrigt om icke rytmisk i strängare mening i alla händelser tämligen egenartad i avseende på ordföljd och stilisering, varigenom dess språk synes avvika från vad som sannolikt var normalt i tidens talspråk och överensstämma med vad man plägar möta i vers.⁷ Tjängvidestenen⁸, som enligt de Boor är det andra exemplet på omvänd ordföljd i en icke poetisk runinskrift, är det vanskligt att bedöma från denna synpunkt på grund av dess fragmentariska skick.⁹ Den naturligaste, av ristaren säkert avsedda satsuppdelningen är: *Guð hiálpi sálu! Bónda *virzkum hió Āsmundr rúnar. Sálu och ondu* stå understundom utan genitivattribut i den sedvanliga slutbönen, t. ex. **kuþ·habi·auþ** Sm. 31, **kuþ hialbi ant** Malstastenen¹⁰, **kuþ hialbi salu** L. 50 (Sv. Rr. s. 75) m. fl.

Transskriberad lyder alltså inskriften: **Vign(i)ótr reisti stein eptir Hrómund (~ Rámund) fǫður sinn. Guð hiálpi sálu! Bónda *virzkum hió Āsmundr (~ Āsgautr) rúnar.*

Översättning: Vignjut reste stenen efter Romund (Rámund) sin fader. Gud hjälpe själen! Åt den värendske bonden högg Åsmund (Åsgöt) runorna.

När ristaren säger, att han huggit runorna åt en värendsbonde, kan man knappast underlåta att draga den slutsatsen, att han själv ej varit från Varend. Eljest är uppgiften om nationaliteten, vilken så vitt jag vet är ganska enastående i runinskrifterna, svår att förklara. Han är den ende av de i Varend och Sunnerbo verksamma ristarna, som meddelat sitt namn, och desto mera är det att beklaga, att två runor äro skadade just i detta namn. Det är troligt, att han hetat Åsmund eller Åsgöt. Inskriftens ortografiska och runtypologiska enskildheter tillåta

¹ Styffe s. 201 not 2.

² I våra dagar finnes ett *Grännaslänna* 1 mtl, by i Drev, Uppvidinge hd, (*Grennestänne* 1539) och ett *Grännaforsa*, kvarn, badanstalt i Moheda, Allbo hd., (*Grenefos* 1559; vid denna tid en prebendekvarn).

³ S. R. P. nr 159, 498 m. fl.

⁴ Ang. dylik dativ se Falk och Torp: *Dansk-Norskens Syntax* s. 36.

⁵ Altschwed *Syntax* s. 10.

⁶ Sö. 113.

⁷ v. Friesen i *Fornvännen* 1909 s. 76 noten.

⁸ Se Noreen: *Aschw.* s. 499, *Runverser* s. 356 ff.

⁹ Jfr ang. ordföljden Alving: *Det gram. subjektets plats* s. 1, Carl Larsson: *Ordföljdsstudier* s. 26 ff.

¹⁰ v. Friesen: *Uppl. runst.* s. 71.

oss ej antaga, att han varit identisk med den i Uppland verksamme runristaren Åsmund.¹ Sanders och v. Friesens antagande, att den uppländske runristaren är identisk med den engelske missionären Osmundus, upptages bl. a. av Fischer, som förmodar, att denne Osmundus är samme man, som var Skarastiftets tredje biskop och vilken nämnes som Sigfrids närmaste efterträdare på Växiö biskopsstol.² Äro dessa antaganden riktiga, skulle det ej vara förvånande att finna prov på Åsmunds konstutövning i Varend, men denna inskrift kan ej räknas som ett sådant. Dekorationen är ganska sparsam och skiljer sig därigenom ej från den å andra Smålandsstenar förekommande, ytterligare ett skäl som talar mot antagandet, att ristaren varit den samme, som är Upplands klassiske runmästare. Det förefaller troligast, att han är från Finnveden, över vilket land kulturströmningar och nya impulser nådde fram till Varend. Stenens geografiska läge i västra Varend ej långt från gränsen till Finnveden och i närheten av den väg, som ledde dit, gör detta antagande sannolikt.

2. Aringsås kyrkogård B. Allbo hd.

Fig. 3.

Litteratur: A. Ekebohm: Relation i »Ritningar öfver Småland» (Fm 53); i samma handskriftsband en teckning (fig. 3); P. Rudebeck: Antiquitates Smolandicæ (B VIII 2, 7); Rogberg: Hist. Beskrifning om Småland s. 338.

Denna sten kan ej längre återfinnas men har räddats från glömska tack vare teckningen i Fm 53, vilken som det förefaller är samvetsgrant gjord och grundad på god iakttagelse. Endast en eller annan bistav fattas eller har blivit felaktigt placerad, så vitt vi våga döma. Peter Rudebeck a. a. beskriver också denna sten och har inarbetat den i sina fabuleringar om Brävalla hed:

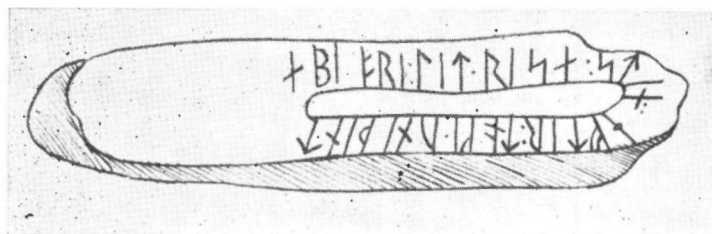

Fig. 3. Sm. 2. Aringsås kyrkogård B. Ur ritningar öfver Småland (Fm 53).

»Dhen 43 danske Kiempen Toki til ära fins een Runestehn på des Grafstelle med desse ord vpsat Abiori lit risa stin iftir Toki veidit». Det är troligt, att denna redogörelse för inskriften återger densamma efter den ovannämnda teckningen, då den innehåller samma egendomligheter, och Rogbergs tolkning i hans Smålandsbeskrivning s. 338 grundar sig förmodligen ej heller på någon originalläsning. Övriga Smålandsforskare från senare tider känna ej till denna inskrift.

Rudebecks beskrivning låter förmoda, att stenen haft sin plats på en gravhög, vilket emellertid motsäges av Ekebohms uppgift, att den suttit i kyrkväggen men var uttagen och låg på kyrkogårdsmuren år 1691 (se s. 25 f. ovan). I Rogbergs Smålandsbeskrivning, tryckt 1770, står s. 338, att den sitter i kyrkogårdsmuren. Den har alltså, såvida ej Rogbergs uppgift om placeringen är en förvanskning av Ekebohms, efter 1691, då Ekebohm såg den, blivit insatt i kyrkogårdsmuren och sedan någon gång efter 1770 förkommit. Det är ej osannolikt, att stenen finnes kvar, fast den

¹ Ang. denne se v. Friesen: Uppl. Runst. s. 34 ff., Sv. Biogr. Lex. II s. 375 ff., Nord. Kultur VI s. 206 ff.

² Västergötlands romanska stenkonst s. 4.

vid någon omläggning av muren blivit placerad så, att inskriften är dold. Till Riksantikvarieämbetet ingick år 1933 från intresserade i Aringsås ett meddelande, att man i kyrkogårdsmuren iakttagit en sten av runstensliknande form och med fåror, som kunde antagas vara runor. Den förmodades vara den försvunna Sm. 2. Den undersökning av den nyfunna stenen, som jag varit i tillfälle företaga, bekräftar emellertid ej ett sådant antagande. De fåror, som synas, äro vida och skrovliga i botten och ha ojämna kanter. De kunna ej med någon säkerhet bestämmas som runor.

Inskriften bildar en enkel randslinga och lyder enl. teckningen i Fm. 53:

abiōri : lit · rīsa : stin · · eftir : toki · unipint

5 10 15 20 25 30

På 4 **o** sitta bistavarna, som ej skära huvudstaven, på den senares högra sida och sträcka sig snett uppåt. Denna **o**-typ börjar användas vid 1000-talets mitt. Se s. 14! Nr 24 **o** har också bistavarna på höger sida men riktade snett nedåt; den undre skär huvudstaven. Runan kan ha haft formen **þ** eller möjligen **ʃ**; den sistnämnda formen förekommer ej förrän vid samma tid som **ʃ**. Nr 6 har sannolikt varit ett **n**, vars bistav varit ottydlig och förbisetts av tecknaren. Efter 14—17 **stin** synas på teckningen två punkter i rad efter varandra, av vilka förmodligen någon är naturlig. Runorna 23—26 bilda namnet **toki**, vars sista runa sannolikt varit ett **a**, vilket man väntar, då namnet här står i ackusativ. 33 **↑** är troligen felristning, möjligen fel läsning av undersökaren. Samma fel förekommer i **uitrint** på Tillisestenen D. R. III: 24 (vol. II), enl. Wimmer en genom bristfällig ljudanalys uppkommen förväxling av *-ing* och *-ind*.

1—6 *Åbiörn* är ett på svenskt (östnord.) område ganska vanligt namn. Det förekommer, med växlande vokal i efterleden, t. ex. på L. 958 från Strängnäs, samt i Uppland på L. 673 (Sv. Rr. s. 58), L. 316 (Sv. Rr. s. 74), L. 154 (Sv. Rr. s. 108), L. 213, L. 624 och i skrivna dokument från olika landskap, även från Småland. Från gammalt danskt område kännes endast en *Abiörn Tordson*, hemmahörande i Halland, Erslev: Rep. nr 7454 år 1444. *Aboren*, Erslev: Rep. nr 6123 år 1424 (Schleswig-Holstein), kan möjligen vara ett annat exempel. På västnord. område synes detta namn ej hava förekommit. Ett *Aabiørnsrod* i Norge, ej omnämnt i äldre källor, antages vara uppkallat efter en svensk.¹

7—9 **lit**, imperf. av *lāta*. Runan **i** betecknar alltså gammalt långt *e*. Övergången fsv. $\bar{e} > \bar{a}$ äger rum redan i rsv.², och v. Friesen håller det ej för otroligt, att den kan ha ägt rum redan på 800-talet, åtminstone i Östergötland, som synes vara centrum för denna specifikt götiska företeelse.³ Som det framhålles i Aschw. l. c., bör övergången $\bar{e} > \bar{a}$ i alla händelser vara äldre än kontraktionen $\bar{ei} > \bar{e}$, eftersom detta sekundära \bar{e} ej deltagar i övergången till \bar{a} , och det förefaller alltså troligt, att **lit** i denna inskrift återger fsv. *lāt*. Å andra sidan överensstämmer vokalbeteckningen i **rīsa** (fsv. *rīsa*), **stīn** (*stīn*), **lit** (-²-), mot vilka exempel står **eftir** (*aftir*), men stavningen **lit** kan bero på ortografisk konservatism.

23—26 **toki** förmodligen felläsning eller felristning för *Tōka*, ackusativ av *Tōki*. *Tōki* hör till de vanligaste namnen i Danmark och förekommer även i Sverige och Norge. Till de sistnämnda länderna är det troligen lånat från Danmark.⁴ På Island finns inget dopnamn *Tōki*, men det är en gång belagt som binamn, *þórarinn tōki*⁵, och ett gårdsnamn *Tokastadir* är påträffat, 1474.⁴ Det är mycket vanligt i England och finnes även i Normandie.⁶ Om dess härledning se senast Brøndum-Nielsen: Gdansk II s. 23 med hänvisning till äldre litteratur. Namnet före-

¹ Rygh: Norske Gaardnavne VII s. 153.

² Koek: Ljhist. I s. 146, Noreen: Aschw. § 114, jfr D. R. I s. XLI och Brøndum Nielsen: Gdansk I § 162.

³ Rökstenen s. 31.

⁴ Lind: Dopn. sp. 1036, Wessén: Namnstudier s. 97.

⁵ Lind: Bin. sp. 384.

⁶ Björkman: Nord. Pers. s. 143.

ligger i fsv. i formerna *Tūki*, *Tōki*, *Tȳki*. På Sm. 10 står **tyki** och sannolikt **tuki**. Angående sammanhanget mellan de olika formerna se Kock: Ljhist. I s. 476, II s. 178!

I 27—33 **unipint** betecknar 27 **u** sannolikt \bar{u} , ej \bar{o} , då **o**-runan användes som tecken för *o* i 1—6 **abiori** och 23—26 **toki** i samma inskrift. På den närbelägna Sm. 5 Transjö läses emellertid **o**: **nipika**. I Smålandslagen är det privativa prefixet i regel *u* (*u*, *v*, *w*); en gång förekommer *o*.¹ I nutida dialekter växla *u*- och *o*- i denna funktion. Det förra förekommer i Dalsland, Värmland, Bohuslän, Halland och västra Småland, medan *o*- hör hemma i de östligare delarna av landet. Gränsen går genom Småland.² I Landsmålsarkivets samlingar i Uppsala har jag antecknat *u*-former från ett par finnvedssocknar, t. ex. *ūlka* från Kulltorp, Västbo hd (*ðdozdia*, *ðraþeli* i samma sn förmodligen genom riksspråkpåverkan), *ūfosékt*, *urímaka*, *ūhēla* från Torskinge samma hd. Docenten Gunnar Hedström i Lund har på min förfrågan varit vänlig meddela mig, att *u*- påträffats utom i Finnveden även i södra delen av Allbo och Kinnevald. Hur det ursprungligen förhållit sig med norra Allbo, där de nu diskuterade runstenarna stå, kan enl. Hedström ej med säkerhet sägas. Några spår av *u*- föreligga dock ej i materialet därifrån utan blott *o*-, t. ex. *omānas* i Hjortsberga, Mistelås, Moheda. (Se även Hedström: Sydsmåländska folk-mål s. 228!)

Det är troligt, att redan på de äldsta laghandskrifternas tid en lokal fördelning av de ifråga-varande prefixen varit genomförd³, och detta kan ha varit fallet redan i rsv. Den motsättning, som råder mellan **unipint** Sm. 2 Aringsås kyrkogård B och **o**: **nipika** Sm. 5 Transjö, kan bero på att vi här i nordvästra delarna av Allbo hd befinna oss på gränsområdet mellan de båda formerna, och vi böra dessutom räkna med att ristare från andra trakter varit verksamma i Varend. Den ovan behandlade Sm. 1 Aringsås kyrkogård A är ej ristad av en varendsbo, rimligtvis av en man från Finnveden, och mästaren till Sm. 2 kan också ha varit därifrån. Formen **unipint** får med ett sådant antagande en naturlig förklaring. På Sm. 37 Rörbro (Sunnerbo hd) läses **umun**, **unipika** (i denna inskrift är **u** emellertid tecken både för *u* och *o*).

unipint användes här som binamn. Jfr *nidingr* i samma funktion på vn. område, *Liotr nipingr*.⁴ Ög. 217 från Ydre hd börjar: **onipika**: **biorn**: **reisir**: **stein**. Ordet förekommer vanligen i förbindelsen **mana mestr unipika**, som vi känna från två av våra inskrifter, Sm. 5, 37.

unipika i runinskrifterna har i allmänhet uppfattats som motsatsen till *niding* i den betydelse »nedrig förbrytare», detta ord har i modernt svenskt riksspråk, vilken betydelse även förekommer i rsv., t. ex. **en**: **sasur**: **trab**: **han**: **ouk**: **kap**: **nipiks**: **uerk**: **seik**: **felka**: **sin**: L. 208, och den gängse tolkningen av rsv. **unipika** har alltså gott stöd. »Niding» har emellertid i fsv. jämte denna betydelse en annan, »nidsk människa, gnidare»⁵, t. ex. i satsen »Nu um kununger kan varþa antiggia nipinger ælla urgytia (slösare) sva ær urgytia bætri æn nipinger» ur Konungastyrelsen⁶, m. fl. exempel. Laurentius Petri brukar *niding*, *nidung* i betydelsen »gnidare, girigbuk».⁷ På vn. område har ej det osammansatta *nidingr* denna betydelse, men den föreligger i sammansättningarna *fénidingr* »karrig Person, Gnier»⁸ och *matnidingr* »one who starves his people».⁹ I de moderna dialekterna har ordet samma betydelse. Se Rietz, Feilberg, Torp!

I fsv. har man alltså med »niding» minst lika ofta betecknat en girig person som en nedrig förbrytare, och följaktligen kan »oniding» lika väl vara en frikostig man som en i allmänhet

¹ Björkman: Smålandslagens ljudlära s. 15.

² Götling: Var är äldre västgöotalagen skriven? s. 10.

³ Götling a. a. s. 11.

⁴ Lind: Bin. sp. 268.

⁵ Sw.

⁶ Geetes uppl. s. 37.

⁷ Nysv. Stud. 1928 s. 237.

⁸ Fritzner.

⁹ Cleasby-Vigfússon.

utmärkt man. Att frikostighet varit en uppskattad egenskap framgår av många inskrifter. Se t. ex. Sm. 37 Rörbro, 44 Ivla. I den sørmländska Turingeinskriften Sö. 338 prisas husbönderna för att de **hiltu sini huskarla : uil** +

Det har ovan anförts exempel på att **unipikr** använts som bestämning till personnamn, **onipikr : biorn : reisir : stein** Ög. 217. På samma sätt finna vi **usnikin** nyttjat, L. 241 (Sv. Rr. s. 49) från Uppland: **usnikin · kuli · risti · run**, där »Osniken» sannolikt är en bestämning till Gulle.¹ Det förefaller troligt, att **onipikr** och **usnikin** i dessa båda exempel äro synonyma ord och att redan det rsv. *níðingr* haft de båda betydelser, som vi känna från senare fsv. språkskeden. Namnet **umun** på Nöbbelövstenen i Skåne är enl. Wimmer »en rosende betegnelse for en meget gavmild man».²

Till England har *unniðing* lånats från Skandinavien³: »and sende ofer eall Engla lande and bead *ðæt* ælc man þe wære unniðing sceolde cuman to him».⁴ *unniðing* i detta exempel har haft den mera allmänt hedrande betydelsen, »not a rascal, an honest man»⁵, men den andra betydelsen föreligger i menl. i sammansättningen *métenþing* = food-niggard (= isl. *matníðingr*).⁶

Transskriberad lyder alltså inskriften:

**Ábiorn lét reisa stein eptir Tóka *úníðing.*

Översättning: Åbjörn lät resa stenen efter Toke den frikostige (Toke oniding).

3. Aringsås kyrkogård C. Allbo hd.

Pl. I: 2, Fig. 1.

Litteratur: Peringskiöld: Monumenta VIII (Fh 8); B. 1001; L. 1271; Wallman: teckning i A. T. A. och i LfB; Ennes: Smäländska runskrifter (Fm 61); Wieselgren: Ny Smål. Beskr. I ss. 59 (med ill.), 62, 501; Ihrfors: Smolandia sacra III s. 298 med teckn.; Friberg: teckn. 1888 i N. Sm. Ark.; Vistrand: teckning i A. T. A. den 3.9.1899 och N. Sm. Ark. 1899; Alvé: fotografi i Norra Allbo Hemb.-förs årsbok 1930 s. 40.

Denna sten har numera sin plats i Aringsås kyrkogårdsmur invid den västra porten ej långt från Sm. 1, och där stod den på Ennes tid i början av 1800-talet, men hade »förut stått no. från kyrekan, der flere fornlemningar finnas».⁷ I Peringskiölds Mon. VIII, angives också platsen vara »norr för kyrkian». På teckningen i B. står den på en hög, och om vi studera Ekebohms karta (fig. 1), se vi, att av de stenar, som finnas i gravfältets nordöstra del — d. v. s. till höger om kyrkan på bilden — det endast är en, som står på en hög. Den sistnämnda är belägen i gravfältets gräns åt detta håll omedelbart öster om den väg, som här går mellan kullarna. Det är alltså troligt, att det är den avhandlade stenen, som står på toppen av denna hög. Liksom på Sm. 1 är även på denna sten inhugget ett GA med en krona över, och alltså har flyttningen till den nuvarande platsen i kyrkogårdsmuren skett någon gång efter 1792, då det är troligt, att

¹ Brate annorlunda: »Rollen av **usnikin** är oklar, måhända biträdande ristare» (Sv. Rr. s. 49; jfr samma arbete s. 99). Predikatet står emellertid i singularis — vilket framhålles av Brate — och **usnikin** och **kuli** äro ej sammanbundna genom någon konjunktion, allt i överensstämmelse med förhållandena i den liknande satsen på Ög. 217 **onipikr : biorn : reisir : stein**, som Brate översätter »Dannemannen Björn reser stenen».

² D. R. Registret s. LXVII.

³ Björkman: Scand. Loanw. s. 164.

⁴ Ags Chron år 1087. Earle and Plummer: Two of the Saxon Chronicles I s. 224.

⁵ Bosworth-Toller: An Anglo-Saxon dictionary; jfr Earle a. Plummer a. a. II s. 278.

⁶ Stratman-Bradley: A middle-eng. dictionary. Lis Jacobsen har i Acta phil. scand. I s. 212, noten, översatt run-inskrifternas **unipikr** på samma sätt som jag föreslagit i ovanstående utredning. Stephens tolkning »freehanded» O. N. R. M. II s. 786 innebär det samma.

⁷ Smål. runskrifter (Fm. 61).

den fått denna sentida utsmyckning på samma gång som Sm. 1 vid flyttningen till kyrkogårdsmuren (se s. 27).

Stenen är 123 cm. hög, 55 cm. bred vid basen, 45 cm. bred vid toppen. Runorna äro 8 cm. höga. Inskriften går från nedre högra hörnet, där slingans början är utbildad till ett huvud, längs kanten ned till nedre vänstra hörnet, och slutet är ristat på den smalsida, som här stöter intill och nu är dold av stenvuren. Alla runorna äro emellertid synliga (se teckningen i B.). På den fria ytan, som inramas av slingan, synas diverse dekorationer.

Det är uppenbart, att vi ej ha med en vanlig runinskrift att göra. Runformerna äro ej de vanliga, och det är alldeles omöjligt att skönja något innehåll i dem, ej heller tror jag, att inskriften med sina egendomligt formade, innehållslösa runor har någon magisk innebörd. Åtskilliga tecken överensstämma med de runor av speciell karaktär, som finnas på runstaven.¹ I nedre vänstra hörnet synes runan *tvímaðr* ʝ och vid stenens topp *belgþórr* φ, två av de runor, som i Sverige eljest endast förekomma på runstaven. Andra tecken på Sm. 3, som härstamma från samma håll äro ꝛ och ꝛ. Den sistnämnda runan förekommer även på Sm. 14. ꝛ hör ej uteslutande hemma bland de kalendariska runorna², ꝛ påträffas helt enstaka på en gravsten B. 543, men ristaren av Sm. 3 har förmodligen hämtat dem från runstaven. Runan ↓ är ej ovanlig som tecken för *e*, *ts* i de yngsta inskrifterna.³

Inskriften är ett försök att göra en runristning, utförd av någon, som hämtade sin kunskap om fädernas gamla skrift från runstaven, som de flesta kände till. Fast inga runstavar från den egentliga medeltiden äro kända, har det på goda grunder antagits, att detta kalendariska hjälpmedel uppfunnits då, eftersom dylika stavar förekomma i skilda lokala varianter redan vid nya tidens början.⁴

Inskriften kan alltså ha tillkommit under medeltiden. Det förefaller ej heller otroligt, att den sammanhänger med 1500- och 1600-talens göticism, ehuru det kan antagas, att representanterna för denna rörelse kunnat utföra en runristning, som varit mera äkta. En runsten av samma typ förekommer i Täby kyrka i Närke.⁵

4. Blädinge kyrka. Allbo hd.

Pl. II: 1, 2, XXXVI: 1.

Litteratur: Wallman: teckning i A. T. A. med anteckningar; Sjöborg: Samlingar II s. 65; Liljegren: Runlära s. 165; Tuneld: Geografi III: 2 s. 749; L. 1970; Wieselgren: Ny Smål. Beskr. II s. 779; Mandelgren och Magni: läsning 1866 i Mg pf 6 mindre folio; Stephens: teckning aug. 1867 i Mg pf 6 mindre folio; Mandelgren: teckning i Mg avd. 11 pf 3 pl. 267 no 875; Stephens: O. N. R. M. III s. 367; Ihrfors: Smol. sacra III s. 155; Hjelmqvist i Ark. f. nord. fil. 1913 s. 80; Kjellmark: Skriftliga meddelanden; B. Askund: Skriftliga meddelanden.

I Smålands museum i Växjö förvaras som deposition en runristad dopfont av sandsten, som tillhör Blädinge kyrka. Sjöborg fann funten i kyrkans vapenhus.⁶ Den köptes sedan därifrån av baron Gyllenkrok och placerades i parken till Oby gård i samma socken⁷, vilket måste ha skett år 1820 eller 1821, eftersom Gyllenkrok ej blev ägare till Oby förrän 1820⁸ och funten

¹ Ang. runstaven se Brate: Nordens äldre tideräkning, Lithberg i Fataburen 1921 s. 1 ff.

² Nord. Kultur VI s. 227.

³ Nord. Kultur VI s. 241.

⁴ Brate a. a. s. 13 ff., Lithberg a. a. s. 2.

⁵ Hofberg: Nerikes gamla minnen, s. 92.

⁶ Sjöborg: Samlingar II s. 65 (tryckt 1824).

⁷ Mg pf 6 mindre folio (Anteckningar).

⁸ Rosengren: Ny Smål. Beskr. III (Allbo) s. 112.

redan då Wallman gjorde sina resor 1819—1821 hade flyttats från kyrkan till Oby. I ett inventeringsprotokoll angående minnesmärkena i Blädinge kyrka år 1829¹ omnämnes ej heller någon dopfunt. Wieselgren och Tuneld ange samma lokal som Wallman, likaså de handskrivna källorna från 1860-talet i Mg, och »in the Park at Oby» stod den också enl. Stephens O. N. R. M. III, tryckt år 1884. Då hade den emellertid kommit i tryggare förvar, i det att den 1882 lämnades som deposition till Växjö läroverks samlingar, varifrån den med församlingens samtycke överflyttades till de samlingar, som vårdades av »Föreningen för Smålands fornminnen och kulturhistoria» å dåvarande »Smålands fornsal», numera »Smålands museum» i Växjö, där den har nr 65 i museets depositions katalog.

Funten är väl bevarad och består av tre delar, fot, skaft och skål, huggna ur var sitt block. Hela funten är 1 m. hög: foten 35 cm., skaftet 20 cm., skålen 45 cm. Den senares bredd är 68 cm., räknat efter den yttre randen, 52 cm. räknat efter den inre, dess djup 30 cm. Skålen saknar centralt uttömningshål², men 12 cm. från bottenytans centrum på insidan synes början av en liten avtappningskanal, som går snett nedåt och vars mynning synes på skålens utsida ett par cm. ovanför dennas nedre rand. Detta hål har sannolikt tillkommit i senare tid.³ På skålens insida äro mitt emot varandra tvenne skårer, som gå från övre kanten nedåt, 10 cm. långa, 5 cm. breda och 2 cm. djupa. På Ljungarumsfunten i Småland finnas liknande urtagningar.⁴ En dm. nedanför den övre kanten på utsidan ligger ett 3,5 cm. brett järnband i en skåra runt skålen. Det motiveras av de vertikala sprickor, som finnas i skålen. På Wallmans teckning från o. 1820 saknas järnbandet, på teckningen i Mg avd. 11 pf. 3 från 1860-talet ser man det. På en kalkstensfunt från Kånna i Sunnerbo hd finnes ett liknande järnband.⁵ Blädingefuntens skål har raka väggar, men profilen rundas nedtill och smalnar mot skaftet. Foten har formen av ett upp- och nedvänt tärningskapital, avsmalnande uppåt, med de fyra fälten inramade av rundbågar. På ett av fälten är ett enkelt kors inhugget. Skaftet, som förbinder fot och skål med varandra, är ganska starkt utåtbuktat. På skaftet är inskriften anbragt. Dekorationen är sparsam och utgöres endast av en snodd 1 dm. bred, som löper runt skålens övre kant omedelbart nedanför brädden och består av fyra band, två och två parallelllöpande, med jämna mellanrum avbrutna av fyra likarmade kors. Utom den runinskrift, som nedan skall behandlas, har funten även en inskription med latinska bokstäver, anbragt på skålens brädd: *NILS IONS*.

Runt skaftet går en inskrift bestående av 31 runor, 7 à 8 cm. höga. Av dessa har en avklappning tagits (pl. XXXVI: 1). På det hela taget är det ej svårt att läsa runorna, men en viss förvirring vållas av att en del naturliga runda, jämna små hål finnas i sandstenen, och inne i texten kan det ibland vara svårt att avgöra, om man har med en dylik grop att göra eller en punktering. Före första runan är ett kors inhugget 6 cm. högt med en 2 cm. lång horisontal-arm. Runorna tillhöra det fullständigt stungna alfabetet. Inskriften lyder:

finviþir hiog þæta kar : a : tiura : biærh : e

1 5 10 15 20 25 30

Efter 3 n är en ganska djup punkt vid bistavens nedersta ände som dess avslutning. Den är sannolikt ej ordskillnadstecken. Dessa utgöres där de förekomma, efter 19, 20, 25, 30, av ett tydligt :. Wallman ansåg punkten vara huggen, och jag var också ursprungligen benägen att anse den höra till ristningen, men senare undersökningar ha kommit mig att tvivla därpå.

¹ A. T. A.

² Annelunda Blomqvist: Smålands romanska stenkonst s. 45: »alla fyra funtarna ... ha centralt uttömningshål».

³ Jfr en liknande anordning på Nöttjafunten (Blomqvist a. a. s. 121 fig. 78) och på skånska funtar (Tynell: Skånes medelt. dopfuntar s. 152).

⁴ Blomqvist a. a. s. 112.

⁵ Roosval: Dopfuntar i Statens hist. mus. s. 71.

Kjellmark håller den för en vittring. »Den liknar ej heller de andra punkterna, som höra till ristningen, den är för trång och för djup.» Nr 4 är **v**, ett **f** med en tydlig punkt mellan huvudstaven och den inre bistaven. Den är med all säkerhet huggen. Samma uppfattning ha Hjelmqvist och Kjellmark, men Wallman har ej ritat ut den. Mellan bistavarna är också en grop, som emellertid ej är jämn utan ser ut som en naturlig fördjupning i stenen. Ingen har ansett den vara huggen. 7 är **i** utan någon punkt. Stephens i O. N. R. M. läser **e**. Inget skiljetecken kan upptäckas efter 8 **r**. 11 är **o** med bistavar på vänster sida, vilka ej skära över huvudstaven. Wallman läser **o**, L. och Stephens O. N. R. M. felaktigt **a**. I analogi med motsättningen $\downarrow = a$, $\uparrow = \text{æ}$ brukades i det fullständigt stungna alfabetet $\downarrow = o$, $\uparrow = \text{ø}$. Något säkert exempel på ø finnes ej i inskriften, men 11 \downarrow bör sannolikt läsas *o*, ej ø . 12 **g** är tydligt punkterat. 14 är \downarrow , d. v. s. *æ*; jfr 28 $\downarrow = \text{æ}$; *a* tecknas med \downarrow , nr 16, 18, 20, 25. 15 **t** har bistav endast till vänster. Mellan runorna 18 **a** och 19 **r** synes en figur, ganska tydlig, liknande ett upp- och nedvänt **f**. Det kan vara tillfälligt men är förmodligen resultatet av någon provhuggning. Efter 19 **r** är ett tydligt \therefore . Av 20 **a** är undre hälften tydlig. 21 \uparrow har bistav endast till vänster liksom 15 \uparrow . Bistaven på 21 slutar i en tydlig punkt, som jag vid min undersökning ansåg vara huggen. Enl. Kjellmarks uppfattning är den »säkert avsiktlig», och statsgeologen dr Asklund har vid den undersökning av funtens material, som han företagit, även haft sin uppmärksamhet riktad på denna detalj och har som sin bestämda åsikt uttalat, att punkten är huggen. I inskrifter med punktdekorerade runor¹ är \uparrow en form av **t**, t. ex. i $\uparrow\uparrow\uparrow$ på Hanningstenen (D. R. vol. II s. 293), och **d** har formen \uparrow , t. ex. $\uparrow\uparrow\uparrow\uparrow\uparrow$ och $\uparrow\uparrow\uparrow\uparrow\uparrow$ T. 112. Då punkten vid slutet av bistaven på 3 **n** antagligen är av naturen, är punkten på 21 \uparrow den enda huggna i inskriften med denna placering, varför det kan förefalla troligt, att den är ett diakritiskt tecken och runan således **d**. **d**-runan har varierande former i det helstungna alfabetet, t. ex. \uparrow , \uparrow , \uparrow , \uparrow ², den sistnämnda endast påträffad helt sporadiskt i Danmark. Typen \uparrow kan ha utvecklats sig ur någon av dessa. Den synes dock ej vara belagd som tecken för *d* men är däremot som påpekats känd som **t**-runa. Jag har därför återgivit den med **t** i min läsning, i synnerhet som punktdekorerade runor i de inskrifter, där de kunna iakttagas, ej förekomma regelbundet, ofta endast helt enstaka. Att ristaren använt detta med punkt försedda **t** som tecken för *d* håller jag emellertid för mycket möjligt. Efter 30 **h**, vilken Stephens i O. N. R. M. läser som **k**, följer ett \therefore och efter detta den sista runan, 31 **e**, ett **i** med en tydlig rund punkt vid huvudstavens mitt. Någon annan uppfattning av detta tecken är ej möjlig. Det är ej av samma art som det tecken, varmed inskriften börjar, vilket är ett tydligt kors.

1—8 **finviþir**, fsv. *Finnviðir*, stenmästarens namn, har svarabhaktivokal, tecknad med **i**, mellan stammens ð och nominativändelsen *r*. I 1200-talets småländska diplom är *e* den vanligaste svarabhaktivokalen framför *r*, men efter ett *i* i föregående stavelse är den också *i*.³ I Smålandslagen representeras svarabhaktivokalen vanligen av breviatur, men i Cod. B förekommer 18 gånger *i*, oberoende av kvaliteten hos den föregående stavelsens vokal, en gång *e*.⁴ Kock har framhållit, att det är oviss, huruvida runan **i** motsvarar *i* eller *e* i latinska alfabetet, när den står som tecken för svarabhaktivokal i unga runinskrifter, och uppför bland sina exempel även det här behandlade ordet.⁵ Det ändelse-*e* som förekommer i 26—31 fsv. *biærghe* är stavat med \downarrow , varigenom det göres troligt, att 7 **i** är *i*.

Finnvið(e)r är ett ganska vanligt namn i Sverige, t. ex. L. 468, L. 474 (Sv. Rr s. 104),

¹ Se ang. dessa s. 14!

² D. R. I: 1 s. XXXIII, Nord. Kultur VI s. 228 ff.

³ Nbg. s. 227.

⁴ Björkman: Smålandslagens ljudlära ss. 34, 61.

⁵ Ljhist IV s. 409. Se ang. liknande frågor E. Olsson: Östg.-lagens 1300-talsfragment § 179, Kock: Ljhist IV s. 404, Sandwall: Ändelsevokalernas växling i Östg.-lagen 36, Hänninger: Fornskånsk ljudutveckling s. 219.

L. 507 (Sv. Rr. s. 73) L. 543, L. 548, L. 662 från Uppland, Sö. 54, 190, 319(?), Ög. 134 och i diplom från skilda delar av landet. Västnordiskt är det sällsynt. *Finn*-namnen som helhet äro mycket talrikare på västnord. område.¹ Ang. *Finn*- i personnamn se v. Friesen i N. Sm. Medd. VIII s. 12 f., Rö-stenen i Bohuslän s. 86 f.

9—12 **hiog**, fsv. *hiogg*, ej *hiogg*, som redan påpekats.

17—19 **kar**. *kar* eller *fontkar* var i fsv. beteckning för dopfunt. På en funt från Gällstad i Västergötland är ristat: **antreos : kærpi kar**.²

20—31 **a : tiura : biærh : e**, fsv. *ā Tiūra* (~ *Diūra*) *biærghē*, namnet på den plats, där funten har tillverkats. Stephens, som läser denna del av inskriften **tiura biark**, återger det i sin översättning med »Djura-berg (now Kronoberg)».³ Före honom har även Wieselgren l. c. gjort denna sammanställning med Kronoberg. Wieselgren har tänkt på *Tiurby*, som nämnes under denna form i den latinska versionen av Sigfridslegenden, *Tiuthyrby* i den svenska.⁴ Hov och Tjurby voro de gårdar, som enl. legenden skänktes till kyrkan i Växjö redan på Sigfrids tid. De ha alltså ecklesiastisk karaktär, biskoparna residerade på Tjurby. På denna mark anlägges sedan Kronobergs kungsgård.⁵ Skulle Tiuraberg vara ett äldre namn på Kronoberg? Hela denna sammanställning rymmer alltför många osäkra moment.

De svenska ortnamnen med *Tjur*- som förled innehålla i de flesta fall ursprungligt *þ*, vilket man ej väntar finna återgivet med **t** här. Det förefaller troligare, att vi här ha att göra med förleden *Djur*-. Ett Djuraberg finnes i Småland men är förmodligen ej det sökta namnet. SRP 639 år 1364 handlar om en försäljning av gårdarna Djuraberg, Hattasjöhult och Elgasjöhult, och brevet beseglas bl. a. även av herr Liqid i Alseda. Hattasjöhult är en herrgård i N. Sandsjö socken i Västra härad, och Alseda ligger i Östra härad. Det är alltså sannolikt, att Djuraberg också legat i Njudung. I dessa trakter utbreder sig ett sandstensområde, den s. k. Almesåkraformationen⁶, men då funtens material bestämts som Visingsösandsten (se nedan!) och det ej förefaller troligt, att man forslat sandsten från ett fyndområde för att låta det bearbetas inom ett annat, vågar man ej räkna med att vi här funnit funtens tillverkningsort.

I Blådinge socken, där funten hör hemma, kan man ej finna något ortnamn, som överensstämmer med det, som läses i inskriften. Det ligger då närmast till hands att söka funtens tillverkningsplats i den trakt, där materialet är hämtat. Statsgeologen doktor B. Asklund, som på det älskvärdaste sätt ställt sin sakkunskap till förfogande för en bestämning av funtens material, har efter företagen undersökning avgivit följande utlåtande:

»Den s. k. Blådingefuntens bergart består såväl vad själva karet beträffar som jämväl vad angår dess från karet skilda, av tvenne olika stenstycken bestående fotdelar, av sandsten tillhörande den s. k. Visingsöformationen och nära besläktad med den form av dennas sandstensarter, som brukar benämnas 'Grennasandsten'. Genom fältrekognoscering och mikroskopisk-petrografisk undersökning har jag kommit till den bestämda uppfattningen, att funtkarets bergart tillhör de fasta klyftorter av Visingsöformationens bergarter, som förekomma nordväst och sydväst om Jönköping. Den utgöres av en svagt fältspathaltig, typiskt klastisk sandsten med förhållandevis stor porvolym och innehåller ett genom infiltrationsföreteelser delvis gråfärgat cement. Bergarten liknar såväl makro- som mikroskopiskt till identitet den sandsten, som utbreder sig t. ex. vid Trånghalla nordväst om Jönköping. Den makroskopiska likheten förhöjes ytterligare därigenom att såväl funtens kar som dess fundament uppvisa tunna mylonitiserings-

¹ Lind: Dopn.

² Roosval: Dopfuntar i Statens hist. museum s. 46 (bild).

³ O. N. R. M. III s. 367.

⁴ *Scriptores rerum suecicarum* II s. 362 f., *Ett fornsvenskt legendarium* II s. 854, Svenska Fornskriftsällsk. saml. 7.

⁵ Hylt.-Cav.-för. årsbok 1927 s. 156.

⁶ Sjögren: Sverige II s. 189.

ränder (krosszoner), som just utmärka sandsten från Trånghalla. Det kan givetvis ifrågasättas, om mästaren vid funtens tillbuggning begagnat fast anstående sandsten eller lösa block, på stenhuggarspråk s. k. 'hallar' eller 'hällar', vilka med landisen kunna tänkas förda ganska långt från sin klyftort. Emellertid förefaller det senare antagandet mindre troligt, emedan de olika funtstyckena var för sig innehålla de nämnda mylonitiseringsränderna, längs vilka lösa block under sin transport med landisen i de flesta fall torde ha brustit. Sannolikheten talar sålunda för att funtens bergart härstammar från någon av Visingsöformationens västra sandstensblottningar inom dess utbredningsområde kring Jönköping.»

Utom vid de nämnda platserna förekommer Visingsösandstenen i fast klyft även öster om Stensjön i Lekeryds och Öggestorps socknar samt inom ett litet område öster om Tenhultsjön i sistnämnda socken.¹

Något bebyggelsenamn, som överensstämmer med det på funten inristade, kan ej hittas inom de angivna områdena. Det förefaller för övrigt även troligare, att det sökta namnet betecknar ett berg eller en del av ett sådant, där fabrikation av funtar ägt rum², men det erbjuder stora svårigheter att uppspåra ett naturnamn, om man ej har en mycket ingående kännedom om den trakt, där det skall sökas. Genom studier på kartor och i Ortnamnsarkivet i Uppsala samt utfrågning av ortnamnsupptecknare, som varit verksamma inom de angivna områdena, har jag sökt komma till rätta med detta spörsmål utan att dock finna någon ledtråd. Hänvändelser till präster och andra med trakten väl förtrogna personer ha ej heller lämnat något resultat. Namnet kan vara försvunnet.

I isländsk transskription lyder inskriften:

*Finnviðr hió ker þetta á *Dýrabergi (~*Þjórabergi).*

Finnved högg denna funt på Djuraberg (~ Tjuraberg).

För dateringen av inskriften böra följande moment beaktas. Den övergång *ia > iæ*, som vi funnit exempel på i 26—31 **biærh** : **e**, är dokumenterad redan genom inskrifter från 1000-talets senare hälft, t. ex. **hialbi** L. 71, vilken härrör från runristaren Balle, som började sin verksamhet 1050—1060.³ I 1100- och 1200-talens diplom synes den ifrågavarande ljudövergången vara längre hunnen i Småland och trakter av Östergötland än i Västergötland och Värmland. Ordet *biærgh* har *æ*-vokal redan i de äldsta beläggen.⁴ Ett vida yngre drag är den svarabhaktivokal, som förekommer i 1—8 **finviþir**. På Salebyklockan från Västergötland 1228 förekommer ej ännu dylik vokal⁵, men den finnes i inskriften på den småländska Burserydsfunten, som av den konsthistoriska sakkunskapen dateras till 1200-talets sista fjärdedel.⁶ Svarabhaktivokal är emellertid även iakttagen i småländska diplom från 1200-talets början, alltså tidigare än i Västergötland, där man ej har konstaterat några exempel förrän under 1200-talets senare hälft.⁷ Det runalfabet, som har använts på Blädingefuntens, är det fullständigt stungna med särskilda tecken icke blott för *a* och *æ* utan även för *k* och *g*, och *f* och *v* (*t* och *d*). Ett konservativt drag i Blädingeskriften är den öppna **r**-runan, men även **b**-runan, där detta drag är ursprungligt, är av liknande typ. Den punkterade **f** runan anses ej ha kommit i bruk förrän inemot år 1300⁸, men om andra skäl tala för en något tidigare datering, bör ej **v**-runans förekomst anses som något avgörande

¹ Geol. kartan A a 123 samt Beskrivning till densamma s. 86.

² Vid en plats i Fagereds socken i Halland med namnet Funtaliden, belägen inne i skogen vid en övergiven landsväg, påträffades två till hälften bearbetade dopfuntar (Fornvännen 1918 s. 97 ff.).

³ v. Friesen: Uppl. runstenar s. 61.

⁴ Nbg s. 182 ff.

⁵ T. 28.

⁶ Roosval: Dopfuntar i Statens hist. museum s. 52 f., N. Sm. Medd. VIII s. 87.

⁷ Nbg s. 226.

⁸ v. Friesen i Hoops IV s. 50.

hinder därför, då den är en modifikation av f-runan i överensstämmelse med en inom futharken sedan länge tillämpad princip (se vidare nedan!).

Ett försök må också göras att finna Blädingefuntens stilfränder bland de övriga dopfuntarna. Det som framför allt kännetecknar den är den nästan fullständiga frånvaron av dekoration, både figurer och växtornament. Dess enda utsmyckning är det lilla bandornamentet runt övre randen. Den cylindriska skålen med nedåt rundad profil och den tärningskapitälformade foten äro andra stildrag, som jämte det ovannämnda bestämma dess karaktär.

En dopfunt, som i åtskilliga väsentliga avseenden överensstämmer med den nu behandlade, finnes i Barkåkra i Skåne.¹ Dess fot påminner om motsvarande parti på Blädingefunten, den figurlösa skålen ävenledes — Blädingefunten har rakare väggar — och bandornamentet runt övre randen framhäver tydligt likheten mellan de båda föremålen. På Barkåkras funtens fot finnas djurfigurer, men så svagt prononcerade, att de endast äro konturtecknade, ej utförda i relief. I västra Skåne finnes en annan funt, som i vissa avseenden påminner om den föregående, nämligen i Landskrona.² Den saknar all figurutsmyckning. Dess fot avviker från Blädingefuntens. Runt skålens övre kant löper en ranka, i vilken små kors äro infällda, vilka till sin form överensstämma med dem som finnas på den sistnämnda. Principen för dekorationens applicering är alltså densamma, fast vi i ena fallet ha ett bandornament, i det andra en acantus-ranka. Flätningen synes vara ensartad. Det synes ganska säkert, att ett visst samband, om också ej ett omedelbart sådant, finnes mellan Blädingefunten och de nämnda skånska funtarna, i synnerhet Barkåkras funten. Denna sammanställs å andra sidan av Tynell³ med en grupp danska funtar, som kännetecknas därav, att deras fot har formen av ett tärningskapitäl, medan skålen är halvfärisisk eller lågt cylindrisk och saknar figurutsmyckning men har vegetativ dekor. På Jylland äro dessa funtar mycket talrika, och där känna vi en av deras mästare till namnet, Horþer, som arbetade 1160—1190.⁴ Dessa funtar tillhöra en stilriktning, som framträder inom stenkonsten vid slutet av 1100-talet och som kännetecknas därav att funtarna bli enklare, »lugnare» i sin dekoration, varefter man så småningom kommer fram till en rent ikonoklastisk stil.⁵

Från dessa nu beskrivna funtar skiljer sig Blädingefunten därigenom att den, bortsett från snodden vid övre kanten, saknar all slags utsmyckning, även vegetativ sådan — de danska ha frodig växtornamentik. Därigenom förefaller den att vara yngre än dessa funtar från 1100-talets slut. Den har vidare ett ganska kraftigt utåtbuktat skaft, som parallellerna på danskt och skånskt område sakna, varigenom den blir resligare. Skaft förekommer i Skåne *endast undantagsvis o. 1200* men blir *senare vanligare*.⁶

På de äldre funtarna finnes dessutom ett urtömningshål för dopvattnet, vanligen rakt ned genom foten, under det att de yngre helt sakna sådant.⁷ Enligt Roosval saknas urtömningshål först på de funtar, som tillverkats under senare hälften av 1200 talet.⁸ Blädingefunten har ursprungligen ej haft något urtömningshål. Den lilla excentriska avloppskanal, den är försedd med, kan ha tagits upp på den tid, då den tjänstgjorde som blomsterurna i Oby park. Med stöd av den av Roosval givna regeln, som dock ej synes vara helt undantagslös⁹, kan alltså 1250 ansättas som terminus ante quem non. Beträffande åldern peka alltså de konsthistoriska enskildheterna i samma riktning som de språkhistoriska momenten. Förmodligen bör dopfunten

¹ Tynell: Skånes medeltida dopfuntar s. 146 f., pl. II: 4.

² Tynell a. a. pl. XLI: 1, s. 87.

³ a. a. s. 146.

⁴ Roosval: Die Steinmeister Gotlands s. 54 ff.

⁵ Roosval a. a. s. 53 ff., Studier i Danmark s. 51 ff.

⁶ Tynell a. a. s. 147.

⁷ Tynell a. a. s. 150.

⁸ Die Steinmeister Gotlands s. 50.

⁹ Se Rydbeck i Tidskr. f. konstvetenskap 1919 s. 63.

emellertid till tiden ej skiljas alltför mycket från de besläktade funtarna i Skåne och Danmark, och ej förläggas hitom 1250. Den synes vara rent romansk.

Ovanstående behandling av Blädingefunten var färdig i koncept, när Blomqvists avhandling *Studier i Smålands romanska stenkonst* utkom, där funten behandlats från konsthistorisk synpunkt och dess samband med inhemska och utländska stilriktningar belysts.¹ Blädingefuntens mästare tillhör enl. denne förf. en stenhuggareskola, av vilken flera verk finnas bevarade, dopfuntar, portaler, figurskulpturer och västtorn, huvudsakligen i Njudung, dit den förlagt sin verksamhet, sedan den först utövats i trakten av Vättern. Enl. Blomqvist skall »Finnvidetruppen» ha börjat sin verksamhet o. 1150 och slutat den före 1175.² Före den sistnämnda tidpunkten skall alltså Blädingefunten ha kommit till. Mot Blomqvists konsthistoriska argumentering må inga motsägelser framställas från min sida. Det må endast framhållas, att denna datering förutsätter en högre ålder på vissa språkliga företeelser än som hittills vanligen antagits.

5. Transjö. Hjortsberga sn. Allbo hd.

Pl. III—V.

Litteratur: B. 1000; L. 1272; Stephens: O. N. R. M. II s. 804, Stephens och Carl Säve i O. N. R. M. III s. 346 f.; Bugge i *Runverser* s. 247; P. Vistrand: teckning i A. T. A.; Ihrfors: *Smolandia sacra* III s. 299 med teckning; v. Friesen i N. Sm. Medd. VI s. 47; Berggren: tre fotografier i A. T. A.

Stenen i Transjö är rest på ett norr om landsvägen beläget gärde, som hör till Dalbogård. Ungefär 60 meter norr om stenen synes ett gravfält, bestående av 15 kullar, bland vilka en vacker lövträdsdunge vuxit upp (se pl. III). Eftersom Stephens säger, att stenen blivit »re-raised»³, har den troligen legat kullfallen någon tid. Nu är den ganska starkt lutande. Den har runor på tre sidor, av vilka den som uppbär inskriftens början, sidan **A** nedan, vetter mot nordost. Sidan **C** är vänd mot sydost och **B** mot sydväst.

Stenen är 2 1/2 m. hög, pelarlik, fyrkantig. Sidan **A** är 28 cm. bred vid basen, 33 vid toppen, sidan **B** är 50 cm. bred vid basen, 29 vid toppen, sidan **C** är 63 cm. bred vid basen, 35 vid toppen. Inskriften börjar vid basen på **A** och går upp till toppen, fortsätter på **B** från toppen nedåt och vidare på **C** från basen uppåt. På sidan **A** stå runorna 1—25, på **B** runorna 26—37, på **C** 38—69. Runornas höjd växlar mellan 22 och 17 cm. Inskriften är omgiven av enkla marglinjer. Den lyder:

: kotr : sati : sten : pana : efta : ketil : | : sun : sin : han : far : | : mana : mesro : nipikr : era : eklati : ali : tunþi

1 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

Samtliga **k**, **l** och **o** i inskriften ha bistavarna på vänster sida, **m**-runorna äro punkterade Ψ . Nr 2, som i B., O. N. R. M. och Smol. sacra läses **a**, är emellertid **o**. 22 **e** läses i B., av Ihrfors och av Stephens-Säve **i**. Punkten på huvudstaven är med säkerhet ej av naturen och sitter på samma plats som på övriga **e** i inskriften. 25 **l** är ganska starkt vidgat på grund av vittring, men läsningen är fullt säker. Sidan **B**, där runorna 26—37 äro placerade, är ganska vittrad vid toppen, dock ej så svårt, att någon tvekan behöver råda om vad där står. Överst synes sammanbindningen mellan de båda längsgående marglinjerna och därefter ett tydligt \therefore . Det senare är ej noterat av B., Stephens-Säve eller v. Friesen. Första ordet på denna sida är 26—28 **sun**. Av 26 **s** synes nu den vänstra vinkeln. Spår av fortsättningen uppåt, möjligen även av runans

¹ a. a. s. 44 ff.

² a. a. s. 65 ff.

³ a. a. III s. 347.

nedre del, kunna kanske skönjas. Nr 27 är **u**. Av dess huvudstav är mellersta delen synlig, av bistaven tydligt nedersta ändan vid ramlinjen och delvis även den övre delen, fast svagare. Toppen på 28 **n** är svår att skönja. Före 38—41 **mana**: på sid. **C** synes tydligt ett **:**, som de föregående undersökarna ej tagit med i sina läsningar. Stephens och Säve dela runföljden 42—46 **mesr:o**:. Ihrfors, vars text innehåller många misstag, läser **mistr:o**. Mellan övre delen av **r** och **o** finnes verkligen en punkt, vilken emellertid saknar motsvarighet nedtill (felaktigt två punkter i O. N. R. M. III!). Den är antagligen av naturen men kan vara ett försök att efteråt sätta in skiljetecken mellan orden. Punkterna, som utgöra skiljetecknet efter 52 **r**, äro ganska grunda men med säkerhet huggna. Slutet av inskriften är i Bautil återgivet på ett ganska förvirrat sätt. Liljegren beskriver det sålunda: »(a: bioati är med ett streck öfverhugget eller utstruket) ati :Lunþ». Detta streck, som i Bautil går från 55 **a** t. o. m. 59 **a**, sträcker sig i verkligheten, fast grundare, ända från 53 **e** och är ej av ristarens hand utan en naturlig fåra i stenen. En sådan fåra, fast något grundare, finnes även utanför marglinjen något längre åt vänster. Stephens och Säve ha felaktigt ett **:** mellan 54 och 55. Nr 56 är **e**. En spricka, som går i en båge från huvudstavens mitt ned till ramlinjen, är av naturen. Hela ordet är **eklati**. Bugge läser **aklati** (eller **iklati**). Runan är ej **a**. Inga spår av någon **a**-bistav finnas. Till höger om huvudstaven är stenens yta hög och kullrig och tydligen ej genomhuggen av någon mejsel. Man kunde möjligen vara tveksam, huruvida runan är **i** eller **e**. Den ovan omtalade längdsprickan i stenen är här djupast och försvårar läsningen därigenom att den går tvärs över huvudstaven just på det ställe, där stingningen skall befinna sig. En sådan finnes där också, fast den ej framträder så tydligt för ögat, emedan den går mera på djupet än på bredden. Den kan kännas, fast svagare än på **e** i **mesr** och **er**. v. Friesen läser **e**. Nr 63 är **l**, ej **t**, som Stephens-Säve ha läst.

1—4 **kotr**, det välkända namnet *Gōt(er) < Gautr*. Andra rsv. belägg äro t. ex. **kaut** L. 958 Strängnäs, **kut(r)** Ög. 143, 172, 186. *Gaut* ingår både som första och andra led uti sammansatta personnamn i Sverige och Danmark, någon gång även på Island och ej sällan i Norge. I det sistnämnda landet höra *Gaut*-namnen företrädesvis hemma i de sydöstra delarna, och åtskilliga av deras bärare äro svenskar.¹

13—16 **pana** kan vara skrivning för ett rsv. *panna* eller *panna*.² I stavningen förekommer en viss motsättning, **pana:efta, ketil, mesr, er, eklati**!

17—20 **efta** med **i** utelämnat. Se s. 19 not 3! **efta** i den föreliggande inskriften bör dock jämföras med 42—45 **mesr** och 62—64 **ali**, i vilka ord också runor överhoppats.

21—25 **ketil**, ack. av *Ketill*, ett över hela Norden vanligt namn, talrikt belagt i runinskrifter och litterära urkunder. Det är identiskt med appellativet *ketill*, som anses vara lånord, lat. *catillus*.³ *Ketill* som personnamn förekommer redan i ortnamnen på *-stad*.⁴

35—37 **far**, 3 ps. sg. pret. ind. av verbet »vara». Stavningen med **f** är uppseendeväckande och har anförts som bevis för att *w* i vissa ställningar redan vid vikingatidens slut övergått till *v* (över *b*).⁵ Noreen (Aschw.) anför utom detta **far** även **faþum** L. 118 (Sv. Rr. s. 103) och **Finþipia** L. 1970 (=Sm. 4). I Danmark är enl. Lis Jacobsen det av henne funna **afa** = *éva* det enda exemplet.

Många av de rsv. exempel, som framdragits, äro emellertid tvivelaktiga och omstridda: i **finþipia**, som anföres av Noreen Aschw. § 269, är fjärde runan **þ**, ej **þ** (se s. 36 f.!) och in-

¹ Wessén: Studier till Sveriges hedn. mytologi s. 92 ff.

² Noreen: Aschw. § 509, anm. 9.

³ Hellquist: Sv. etym. ordb.

⁴ NoB 1921 s. 160, Lgr.-Brate s. 159, Wessén: Namnstudier s. 70 ff.

⁵ Litt. till frågan om *v*-ljudens utveckling: Noreen: Gesch. § 56, Aschw. § 269, Aisl. § 250, v. Friesen: Till den nord. språkhistorien I s. 59 ff., Ark. f. nord. fil. 1927 s. 110 ff., Lis Jacobsen i Acta phil. scand. I s. 325.

skriften, där det förekommer, härrör för övrigt sannolikt från 1200-talet. **fatran** Öl. 10, som alternativt transkriberats med *witran*¹, är ristat på en numera förstörd sten; **halfitran**, Öl. 28, som transkriberats med *alwitr*, är mångtydigt. Det enda säkra exemplet på Öland synes vara lånordet **siflu** (= **saflu**) Öl. 44. Samma ord, **saflu**, på den relativt unga Ög. 239 är det enda säkra exemplet bland Östergötlands 248 inskrifter.² Brate anför även **sufur** Ög. 16, vilken inskrift emellertid är förstörd, varför läsningen ej kan anses säker, och **sulfu** Ög. 46. mansnamn i ack. (**iftir** + **sulfu** + **brupur** + **sin**). Detta namn innehåller emellertid sannolikt ett ursprungligt *b*, då det alltid uppträder med **f**, ej **u**, t. ex.: **uesti** : **auk** : **iuar** : **auk** : **sulfa** : **brupr** : **þria** o. s. v., L. 1237 från Vallsjö i Småland, **syfa sil[fa]** på den danska Sandbysten II.³ Orden **ef[ila]** Sö. 61, **hfila** Sö. 205 (A. T. S. 20: 3 s. 21), vilka av Lis Jacobsen l. c. uppfattas som *évíla*, (Bugge identifierar **efila** Sö. 61 med *évíla* »evindelig»⁴) kunna även, såsom Brate och v. Friesen antagit, vara *hécíla* »väl till pass», »till stort gagn för».⁵ De exempel, som finnas på stavningen **f** av gammalt *w*, äro alltså påfallande sporadiska, i vissa fall osäkra, varför det kan ifrågasättas, om *w* och *b* sammanfallit redan under rsv. tid. Det är möjligt, att så varit fallet i vissa bygder, men en bristfällig ljudanalys har också kunnat medföra ett avsteg från den traditionella, etymologiskt riktiga stavningen.

46—52 **o** : **nípika**. Angående ordets form och betydelse se s. 33! Den sats, i vilken det här förekommer, återfinnes på Sm. 37 Rörebro, och med stor sannolikhet är det just ordet **unípika**, som har avslutat sista meningen i inskriften på Sm. 33 Hamneda gamla kyrka B. Se även Ög. 77 och Aarhus V i Danmark, D. R. II 41 b (vol. IV s. 215). Möjligen har **mana**, det sista synliga ordet på Sm. 30, inlett en liknande fras.

62—64 **ali**, som förekommer i satsen **era** : **eklati** : **ali** : **tunþi**, är förkortad stavning av *aldri*, dat. sg. av *aldr*, m. »livstid, liv». Här har använts samma fras som på T. 105, **er** · **ank** · **lanti** · **altri** · **tyþi** ×. Det isl. verbet *týna* betyder dels »fördärva, tillintetgöra», dels »förlora» t. ex. »týndi sér þar sjalfr», »týndi þaðan af bæði ríki sínu ok lífi», »ef þeir léti mik lífi týna».⁶ Rietz anför *týna* i betydelse »dräpa, slå ihjäl, slakta, slå, näpsa, bestraffa, plåga, misshandla». Bugge tolkar den ifrågasvarande satsen på Transjöstenen: »hvem Aale dræbte i England. Eller **ali** udtalt *elli* = Alderdommen?»⁷ Det sista förslaget kunna vi alldeles bortse från, då stenen är rest av en fader efter hans son. Ej heller tror jag, att *elli* är objekt, *týna elli* »förlora alderdomen» = »förlora livet». En sådan användning av *elli* är ej känd. Det isl. *lyfja elli* = helbrede ens alderdom, sörge for at vedk. ikke bliver gammel, slå en ihjäl som ung, (Egilsson o. Jonsson, Lex. poet.) är icke jämförbart. Bugges första förslag är formellt oangripligt: i fsv. finnes ett mansnamn *Ali*, likaväl som ett *Alli*, i England *Ali*, *Alli*, *Ælle*, *Æli*⁸, och *týna* har bl. a. betydelsen »dräpa». Man behöver ej räkna med några utelämnade runor i **ali**, och uppfattad på detta sätt får inskriften samma innebörd som andra, vilka nämna den dödes banemän, t. ex. Sm. 20 Rottnekvarn, den förut s. 33 citerade L. 208 från Uppland och L. 1613, L. 1592 från Gotland. Trots de skäl, som alltså tala för Bugges förslag, är det ganska säkert, att de diskuterade orden ej skola uppfattas så. Överensstämmelsen med den västgötska inskriften är så stor, att den ej kan bero på en tillfällighet, och här föreligger med all sannolikhet en formel, som hittills endast är känd från två inskrifter och vilken använts till omväxling med *sá *endadisk á Englandi* o. dyl.

¹ Öl. s. 143; jfr s. 55.

² Ög. Inl. s. XXVII.

³ D. R. III: 23 (vol. II). Wimmer anser, att **syfa sil[fa]** är ett kvinnonamn. De svenska exemplen visa, att det är ett mansnamn.

⁴ Runverser s. 186.

⁵ A. T. S. 20: 3 s. 21, Sö. s. 47, Sv. Rr. s. 58.

⁶ Fritzner.

⁷ Runverser s. 247.

⁸ Searle: Onomasticon Anglo-Saxonicum.

Transskription:

*Gautr setti stein þenna eptir Ketil, sun sinn.
Hann var manna
mestr *úníðingr,
er á Englandi
aldri týndi.*

Översättning:

Göt satte denna sten efter Kjell, sin son.
Han var minst bland
mänskor gnidare (~ niding).
I England slöt han
sina dagar.

6. Skatelövs gamla kyrka. Allbo hd.

Pl. VI: 1, 2, VII: 1.

Litteratur: Wallman: teckning i A. T. A.; Fältprosten Carlsson: teckning 1829 i A. T. A.; L. 1908; G. O. Hyltén-Cavallius: teckning 1837 i »Om Runor och Runinskrifter» (R. 558), (i A. T. A. en kopia av samma teckning med sämre läsning); Prosten Palmund: teckning den ²²/₈ 1866 i Mg.; i samma samling ytterligare en teckning; Ihrfors: Smol. sacra III s. 179, teckning s. 309; Kjellmark: läsning i N. Sm. Ark. 1926 med fotografier och i brev 1926.

I Smålands museum i Växjö förvaras fyra stenar från Skatelövs gamla kyrka. Alla fyra stenarna äro ornerade, och en av dem är dessutom försedd med en runinskrift.

Wallman, som endast ritat av den runristade stenen, säger, att denna är »funnen uti en igenmurad dörr på N. W. sidan af Skatelöfs gamla kyrka, sittande uti sjelfva dörrposten inmurad», och enligt Hyltén-Cavallius ha alla fyra stenarna suttit på samma ställe »ini muren». Det förefaller av Wallmans och Cavallius' uttalanden, som om stenarna varit helt dolda i den igenmurade dörren och ej kommit i dagen, förrän den medeltida stenkyrkan raserades, vilket skedde på 1820-talet.¹ De fingo då sin plats på den gamla kyrkogården. Att de suttit så undan-gömda är väl orsaken till att de ej avbildats förr; Skatelöv var ju Peter Rudebecks sockenkyrka. Till museet i Växjö lämnades stenarna som deposition den ²⁸/₄ 1891, och i museets depositions-katalog har den runristade stenen nr 123, de ornerade stenarna nr 124—126. När jag år 1922 besökte museet för att undersöka den förra, vilken var den enda, jag då kände till genom L., låg den i källaren. Den som har förtjänsten av att stenarna dragits fram — även bokstavligt — och att sambandet mellan dem påpekats, är dr K. Kjellmark. Nu äro de uppställda i museets kyrkliga avdelning.

Den runristade stenen (pl. VI) är 105 cm. lång, 53 cm. bred, 25 cm. tjock. Materialet är gnejs.² Den ornerade och runristade ytan är inramad av raka streck och delad i fyra fält genom två horisontella linjer och en vertikal, som delar det nedersta av de sålunda uppkomna fälten i två delar. Avståndet mellan de vertikala ramstrecken är 44 cm. Det översta fältet är 29 cm. högt, det närmast följande 28 cm., och de nedersta äro 40 cm. höga. På det översta fältet finnas alla runorna utom 37—42 **kirkiu**. I övre högra hörnet är ett sicksackformigt band inristat. På mittfältet synas runorna 37—42 **kirkiu** jämte ett djur och ett växtornament. På det nedre

¹ År 1820 enl. Hyltén-Cavallius i R. 558. Den nya kyrkan var emellertid ej färdig förrän 1821 (Arcadius m. fl. Växjö stifts herdaminne II s. 189).

² Kjellmark i N. Sm. Ark.

vänstra fältet utgöres dekorationen av ett djur med uppstående öron och med svans, som hålles upplyft över ryggen och i spetsen är utbildad som ett ådrat blad. Utmed nedre ramlinjen löper ett sicksackband. I nedre högra fältet synes ett växtornament. Runornas höjd växlar mellan 4 cm. och 1 dm. Inskriften lyder:

bosi : t̄lhi
 1 5
kirki þ
 10
bosi : t̄alhi sten
 15 20 25
til skatma
 30 35
kirkiu
 40

Nr 4 är i. Hyltén-Cavallius och Kjellmark läsa **e**, vartill ej tillräcklig grund synes mig finnas. Möjligen kan en mycket obetydlig grop skönjas på huvudstaven, men den är utan tvivel av naturen. Nr 6 är i. På huvudstaven finnes endast en i-bistav. Man väntar en binderuna **al** som i samma ord i tredje raden 19—23 **t̄alhi**, men den nedre bistaven är uteglömd på nr 6, en av de många onöjaktigheterna i inskriften. Det **þ**, som fattas efter **h** både i 5—8 **t̄lhi** och 19—23 **t̄alhi** »täljde», är senare ditsatt, nr 14, varigenom felet korrigeras. På 11 **r** kan övre delen av bistaven ej ses. Efter **kirki** har Cavallius sett ett **r**, Kjellmark ett **:**. Cavallius' **r** skulle kunna tyda på att ett **u** funnits här, men hans läsning har ingen större tillförlitlighet i allmänhet. Binderunan 20—21 är **al**; ej **æi**. Av den nedre bistaven synes nämligen intet på huvudstavens högra sida, där utrymmet är mycket knappt. Efter 23 **i** är en liten grop i stenen, som Hyltén-Cavallius tagit med på sin teckning. Den är mycket obetydlig och skiljer sig ej från de andra små fördjupningar, som finnas runt om i stenen. 26 **e** synes vara av en i Sverige sällsynt typ med en punktering i form av en ganska stor rund ring. Efter 36 **a** kan inget läsas i den raden. Närmast efter denna runa är det gott om oregelbundna naturliga fåror, en del ganska långsträckta i vertikal riktning, men något ristat synes ej. Jämför 9—13 **kirki**, som också är ofullbordat. Det man väntar på grund av sammanhanget är **na** (se nedan). En snedfåra till formen liknande en **n**-bistav kan ses och ovanför den ett streck på ungefär samma plats som en huvudstavs övre hälft, men dessa fåror äro mycket ojämna och oregelbundna och göra ett bestämt intryck av att vara naturliga.

Runorna tillhöra det fullständigt stungna alfabetet, **o**, **a** och **n** ha bistavar, som ej skära huvudstaven, och på alla **r** når bistavens inbuktning in till huvudstaven. **s** och **t** äro emellertid av ursprunglig typ, \downarrow , \uparrow .

bosi, 1—4 och 15—18, *Bósi*, personnamn. Det brukas även som binamn och har sitt ursprung i ett appellativ, svarande mot nsv. dial. *bose* »kort och tjock träpåk¹, djävul, esping, hudavdragare, rackare, en i sitt arbete vårdslös människa». ² I Sverige har ordet alltså som beteckning på personer en starkt nedsättande betydelse. Ang. dess etymologi se Lindqvist: Bjärka-Säby ortnamn s. 46. Även i nyno. förekommer *bose*, m. »stump, klods, stort stykke, fyldig kraftig karl, fær. *bósi* kluntet fyr»³, »ogsaa om en dygtig Karl». ⁴ Som personnamn tycks det i Sverige vara rent götiskt. ⁵ Några säkra exempel från Svealand finnas varken hos Lgr-Brate eller Nbg. Det äldsta exemplet förekommer i DS. 951 från Småland år 1287. Det ingår även

¹ Meddelat av fil. lic. H. Frödenius (Frödinge sn, Sevede hd).

² Rietz.

³ Torp.

⁴ Aasen.

⁵ Se Nerman: Stud. i Svärges hedna litt. s. 193 f.

i ortnamn. I Danmark förekommer namnet på runstenar från Skåne och Bornholm¹ samt i litterära urkunder² och ortnamn.³ På västnord. område förekommer *Bósi* som binamn och ingår i ett par norska gårdsnamn. Verkligt namn är *Bósi* endast i Bosasagan, som enl. Nerman även genom andra drag röjer sitt svenska (götiska) ursprung.⁴

5—8 **tlhi** och 19—23 **talhi**. Ristaren avser bägge gångerna att rista pret. sg. 3:e pers. av fsv. *təlghia*, »1. tälja, skära el. hugga spåner el. flisor från ytan (av något), släthugga. 2. tillhugga, genom bortskärande el. borthuggande av yttre delar, spåner el. flisor giva (något) åsyftad form.»⁵ Skatelövs gamla kyrka var en stenkyrka.⁶ **boſi : tlhi kirki** 1—13 skulle kunna fattas som ett sammandraget uttryck = »Bose täljde stenen till kyrkan», syftande på Boses arbete med den huggna stenen i allmänhet, medan **talhi sten** 19—27 endast syftar på den sten, som uppbär ristningen, möjligen även de tre ornerade stenarna. Satsen **boſi : tlhi kirki** kan emellertid uppfattas på ett annat sätt, vilket förefaller mig som det naturligaste, i synnerhet om man tar hänsyn till den brist på skicklighet och vana hos ristaren, som hela inskriften bär vittne om. Det har aldrig varit ristarens mening att säga mera än vad som står i de tre sista raderna: »Bose täljde stenen till Skatelövs kyrka», men han begår det felet att låta ett ord i det följande, *kirki(u)*, komma in för tidigt, upptäcker sitt misstag och tar om satsen från början: **boſi : talhi sten til skatma kirkiu. sten** skall med all säkerhet förstås kollektivt.

Två runinskrifter, som mycket påminna om den här behandlade, finnas på Vallentuna kyrka i Uppland, den ena på nordvästra hörnet av tornet: **antur : telhti pinna fagra sten : host**⁷, den andra på södra kyrkväggen: **tawip talhdi · kup · hialbi · antu alra kristina**.⁸

Huggen sten användes i stenkyrkorna till omfattningar, hörnstycken och ornament, någon gång till hela beklädnaden.⁹ Vid kyrkobygget i Skatelöv har Bose haft hand om dessa stenarbeten och som avslutning på sitt verk dekorerat några stenar och försett den största med sin signering.

31—36 **skatma** har av Liljegren fullständigats till **skatmanslefs**. Att **skat** är identiskt med det *Skat-*, som ingår i *Skatelöv* är troligt, men Liljegrens suppling kan ej vara riktig. Socknens namn stavas *Skatalef* år 1322 DS 2366, *Skatalöff* år 1385 SRP 2077, *Skathaleff* år 1392 SRP 2633. Det är möjligt, att här har stått genitivformen av sockennamnet, vari ett **m** felaktigt insmugit sig, eller också är **skatma** resterna av **skat(a)ma(na)**, *Skatamanna*, ellips av *Skatalefamanna*, »Skatelövsbornas». En dylik ellips är mycket naturlig i en treledad sammansättning.¹⁰ *-man* användes i fornspråken liksom än i dag för bildandet av indigenatsnamn till namn på länder, landskap o. dyl., t. ex. isl. *Krítamaðr*, *Nóregsmaðr*. Sw. anför även ett *superköpungsmaþer*. I nutida svenska dialekter uppträder *-man* som efterled i namn på torpare och bönder.¹¹ Som ekvivalent till *-man* användes i vissa trakter *-karl* som senare led i invånarenamn, bildade till gårdsnamn. En inbyggare i byn *Borgen*, *börjen* i Östervåla sn kallas *börkaræn*, och *Borgens* fäbod kallas *börkarvål*.¹²

¹ Dybäckstenen DR. IV: 21 (vol. III), Ny Larsker I DR. I: 17 (vol. I).

² Nielsen.

³ Falkman s. 113.

⁴ a. a. s. 184 ff.

⁵ Sw.

⁶ Rogberg: Hist. beskrifning om Småland s. 349.

⁷ B. 59, L. 1900, D II nr 94.

⁸ L. 1901.

⁹ Wrangel i N. Sm. Medd. I s. 55.

¹⁰ Jfr ang. liknande bildningar till isländska ortnamn Wessén i NoB. 1932 s. 80.

¹¹ Tengström: Studier över sydbohusl. inkolentnamn s. 356 ff.

¹² Meddelat av fil. lic. Manne Eriksson.

Transskription:

*Bósi telgði kirki(u). Bósi telgði stein til *Skat(a)ma(nna) kirkiu.*

Översättning:

Bose högg kyrkan. Bose högg stenen till Skatelövsbornas kyrka.

Jämföra vi inskriften ur runtypologisk synpunkt med andra besläktade, t. ex. dem som äro ristade på Sm. 4 Blädinge, Sm. 38 Pjätteryd och Burserydsfunten¹, finna vi, att runorna **s** och **t** i Skatelövsinskriften ha en ursprungligare form \downarrow , \uparrow än motsvarande runor på Pjätterydsfunten, vilka ha formen \downarrow , \uparrow , och att **t**-runan på Sm. 6 är ursprungligare än samma runa på Burseryds- och Blädingefuntarna. De nämnda dopfuntarna ha sannolikt ej tillkommit förrän o. 1250 eller därefter (se s. 39 ff., 124).

Vid en granskning av stenens ornamentik bör den sammanhållas med de tre mindre stenarna utan inskrift, i beskrivningen nedan benämnda *B*, *C*, *D* och placerade i denna ordning från vänster till höger å pl. VII: 1.

Stenen *B* är 57 cm. lång, 49 cm. bred, 32 cm. tjock. Runt kanterna löper, omgivet av ramlinjer, ett schackspelsornament, åstadkommet därigenom att på varannan ruta ytan skalats av, på de andra sparts ut. Utmed vänstra kanten stå rutorna i dubbla rader. Mitt på stenen är en cirkel, vars periferi utgöres av en enkel rad med dylika rutor. Från denna cirkel utgå korsarmar åt tre håll. På en sida är ett rutat band i stället för en dylik korsarm. Över stens yta gå dessutom diagonaler av dubbla raka streck.

Stenen *C* är 60,5 cm. lång, 59,5 cm. bred, 25 cm. tjock. Hela ytan, som omgives av ramstreck, utfylles av ett fabeldjur, som närmast liknar en häst i rörelse med en bladstjälk stickande ut ur munnen och svansen upplyft över ryggen.

Stenen *D* är 60 cm. lång, 49 cm. bred, 24 cm. tjock. Längs med kanterna löper en ramlinje. På högra långsidan är den svår att upptäcka, men spår finnas av den. Ytan är uppdelad i sex fält genom två med långsidorna parallella streck 16 cm. från vardera kanten och ett streck på mitten vinkelrätt mot de föregående. Det övre vänstra fältet är rutat i schackspelsmönster genom inhuggna streck. På det övre mellersta fältet synas två streck parallella med de vertikala avgränsande linjerna 4 cm. innanför dessa. På båda sidor om dessa inre streck äro sicksackband. På övre högra fältet består ornamentiken av ett segment av en cirkel utmed högra kanten och raka streck utgående från detta åt vänster. Nedre vänstra fältet är uppdelad i 7 små rektanglar genom horisontella streck. På det mellersta nedre fältet äro diagonaler inhuggna, bildande ett snett kors, och dessutom äro två streck inhuggna parallellt med de horisontella huvudlinjerna och sicksackband i mellanrummen. Till vänster synes en oval, till höger en spetsig vinkel. På nedre högra hörnet slutligen har man huggit in ett kors.

Fabeljuret på *C* är av samma art som djuren på *A*, och det sick-sackband, som inhuggits på den senares kortsidor, återfinnes på flera ställen bland de många geometriska figurerna på *D*. Samtliga fyra stenarna äro av gnejs, den stora och två av de små förmodligen av samma block.² Att alla fyra stenarna äro huggna av samme mästare synes säkert.

En framträdande roll i dekorationen spela de ovannämnda fabeldjuren. Därigenom visa Skatelövsstenarna sitt samband med den s. k. Bestiariuskolan och andra stenhuggarskolor, som använda de fantastiska fabeldjuren som dekorationselement. Den grupp av dopfuntar, som hos Blomqvist (Studier i Smålands romanska stenkonst) går under Njudungsmästarens namn och dateras till 1100-talets förra hälft (a. a. s. 6 ff.), är enl. Rydbeck (Roosval: *Amici Amico* s. 101 ff.) en senromansk degenererad provinsialtyp, vida yngre än de ledande Bestiariusfuntarna. Se

¹ Roosval: Dopfuntar i Statens hist. mus. s. 52 f.

² Kjellmark i N. Sm. Ark.

vidare nedan s. 124 i samband med behandlingen av Pjätterydsfunten, som är en relativt sen representant för fabeldjursfuntarna, vilka äro mycket talrika i Småland. För att finna Skatelövsstenarnas plats bland de småländska stensulpturerna kan man jämföra dem med t. ex. funtarna i Vetlanda¹, Hamneda² och Ljungby³, vilkas cuppafigurer utgöras av djur, som ha svansen upplyft över ryggen, några med tungan hängande ut ur munnen. På de två sistnämnda funtarna befinna sig djuren i språng, varigenom de påminna om det å sten C, pl. VII: 1, avbildade. Dylika fabeldjursfuntar ha även förekommit i Varend.⁴ Det huvud- och fotlösa djuret på den runristade stenens mellanfält har också släktingar bland funtarnas figursulpturer. Det är emellertid ofullbordat och kan ej läggas till grund för en säker jämförelse. Genom den sträckta halsen har det en viss likhet med de hjortliknande djur, som äro ganska vanliga bland funtarnas figursulpturer.⁵ Små växtdekorationer sådana som kunna iakttagas i nedre högra hörnet på den runristade stenen, äro ej främmande för fabeldjursfuntarna.

Utom dessa djur- och växtornament finnas även geometriska dekorationselement på Skatelövsstenarna, t. ex. sicksackbandet, som förekommer på *A* och *D*. Sicksackbandet är ett karaktistikum för vissa småländska fabeldjursfuntar.⁶ Slutligen må även det schackspelsmotiv påpekas, vilket finnes på stenarna *B* och *D*. Det originella sätt, varpå mönsterhuggningen utförts på den förstnämnda genom lätt försänkning av varannan ruta, kan iakttagas även på några kvadrar i Rydaholms kyrka, där en schackbrädesrutad sten också sitter i tornportalen.⁷ Det kan förtjäna påpekas, att en liknande sten sitter i ena hörnet av gamla kyrkan i Vederslöv. Dekorationen utgöres där av ett fabeldjur och ett ornament av romber, vilket utförts enligt denna metod.⁸ I Lunds domkyrka finnas prov på samma mönsterhuggningsteknik.⁹

Allt som allt giva Skatelövsstenarnas dekorationer intryck av att vara efterbildningar av dekoren på småländska romanska dopfuntar. De ursprungliga Bestiariusarbetena ha enl. Roosval tillkommit under perioden 1180—1215.¹⁰ Blomqvist daterar Bestiariusarbetena, med den inskränkta omfattning han ger denna grupp, till 1100-talets sista tredjedel.¹¹ Fabeldjursfuntar ha emellertid tillverkats efter denna tid.

7. Enet. Skatelövs sn. Allbo hd.

Pl. VII: 2, VIII: 1, Fig. 4, 5.

Litteratur: Ekebohm: Kartor i »Ritningar öfver Småland» (Fm 53); Peter Rudebeck: teckning i Handlingar rörande Dahlbergs Svecia (M. 12: 4); B. 1002; Sjöborg: Samlingar I s. 113, pl. 16—17, III s. 129; L. 1269; Wieselgren: Ny Smål. Beskr. II s. 786; Vistrand: teckning i A. T. A. och i N. Sm. Ark. den 12.8.1879, Reseberättelse år 1881 med utdrag ur läsning av Stephens i V. H. A. A:s Ark.; Ihrfors: Smolandia sacra III s. 301; i A. T. A. en anonym teckning.

Stenen står öster om landsvägen, den s. k. Holländarevägen, vid lägenheten Enet ungefär mitt emellan Sjöby och Nygård. Runt omkring utbreder sig här på västra sidan av Skatelövs-

¹ Blomqvist a. a. pl. XX.

² Roosval: Die Steinmeister Gotlands s. 139, Blomqvist a. a. s. 107.

³ Blomqvist l. c.

⁴ Blomqvist a. a. s. 23.

⁵ Se t. ex. bild hos Roosval: Die Steinmeister Gotlands Taf. XXVII: 1.

⁶ Blomqvist a. a. s. 9, planscherne I—X passim.

⁷ a. a. s. 131 fig. 88.

⁸ Avbildad i B. 1003.

⁹ Rydbeck: Lunds domkyrkas byggnadshistoria s. 61 fig. 41.

¹⁰ Die Steinmeister Gotlands s. 142 ff.

¹¹ a. a. s. 90.

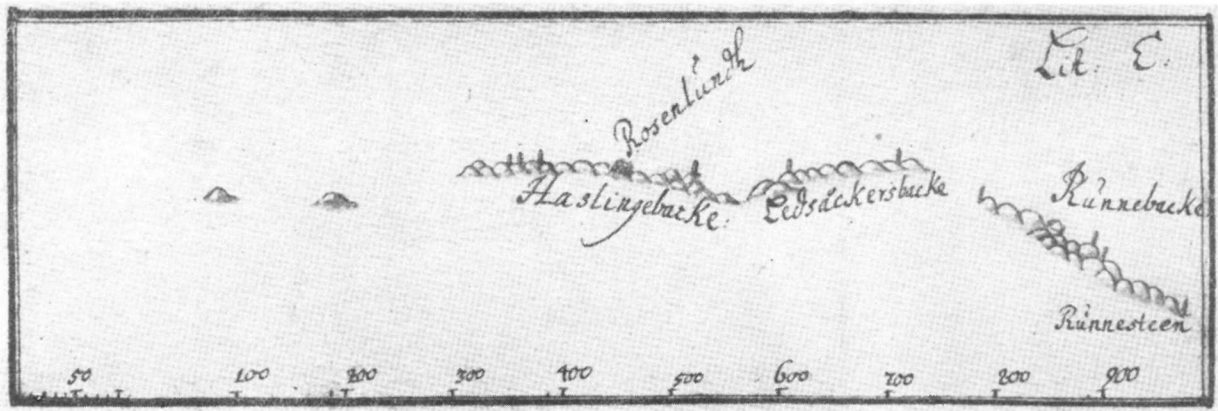

Fig. 4. Sm. 7. Gravfältet vid Sjöby. Karta av Ekebohm i Ritningar öfver Småland (Fm 53).

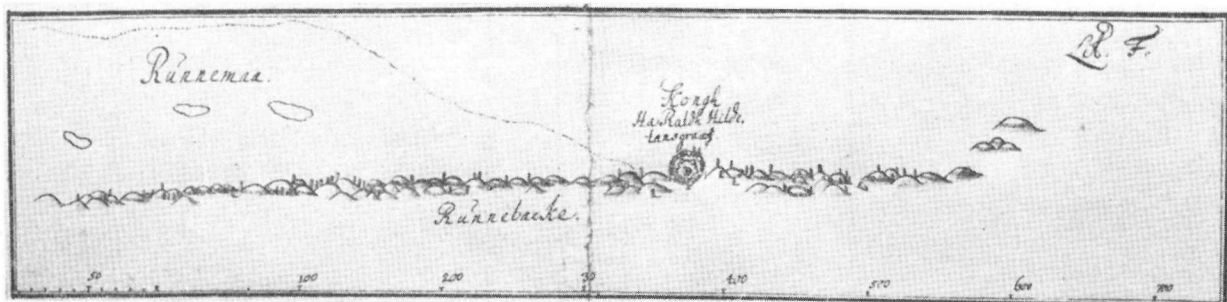

Fig. 5. Sm. 7. Gravfältet vid Sjöby. Karta av Ekebohm i Ritningar öfver Småland (Fm 53).

fjorden, som sjön Åsnens norra del kallas, ett stort gravfält. Det sträcker sig mellan Skatelövs kyrka och Torp, företrädesvis på Sjöby och Nygårds ägor. Längs genom gravfältet på krönet av en låg rullstensås går Holländarevägen. Fältet består förutom av runstenen av högar, resta stenar till närmare ett 100-tal (inberäknat de fallna) och stensättningar av olika form.¹ Runstenen står med inskriftytan vänd mot norr vid foten av en kulle, som enl. Sjöborg är en gravhög.² »I söder reser sig en vacker ätthög», säger Sjöborg a. a. I s. 113 f., »vid dess fot ser man en runsten». På Ekebohms karta över denna trakt (fig. 4) är runstenen också avbildad stående, som nu, vid foten av en hög. En annan karta (fig. 5) omfattar en större del av samma gravfält.³ Jämför Sjöborg a. a. pl. 17, fig. 51, och s. 113.

Stenen är 210 cm. hög, 80 cm. bred på bredaste stället strax ovanför basen, starkt avsmalnande mot toppen, som är spetsig. Den ristade ytan är 180 cm. hög. Stenens tjocklek varierar och uppgår på en del ställen till 40 cm. Runornas höjd växlar mellan 9 och 11 cm. De äro ore-gelbundna i formen, och överhuvud vittnar inskriften, även genom sin formulering, om bristande skicklighet hos ristaren. Tunelds påstående, att inskriften är oläslig⁴, jävas av den ungefär samtidiga teckningen hos Sjöborg, där runorna, frånsett en del smärre detaljer, överensstämmer med

¹ Kjellmark: Kronob. läns fornl. s. 86.

² Dr. Knut Kjellmark har muntligen meddelat mig, att han ej funnit något, som stöder antagandet, att den ifrågasvarande högen är en gravhög, men att den kan ha varit det.

³ Dessa teckningar utgöra jämte andra, däribland den å fig. 1 ovan återgivna, underlaget för den stora kartan över Bråvalla hed och andra planscher i Dahlbergs Suecia.

⁴ Geografi III: 2 s. 740.

den läsning, som kan erhållas i våra dagar. Invånarna på orten visste berätta, att runorna för några år sedan skulle ha »rengjorts» med mejslar och blivit ifyllda med stenkolstjära. Runorna ha emellertid, med undantag av ett par mindre väsentliga avvikelser, samma utseende nu som på teckningen i Bautil. Mitt på inskriftsytan ovanför sista ordet är ett litet likarmat kors av enkla streck inhugget. Inskriften lyder:

peripr · ak · þunaki : satu · eftr · rumar · kuþ · ialbi · kupaþ · as

1 5 10 15 20 25 30 35 40

Före 1 **p** synas några med runans huvudstav parallella fåror, av vilka möjligen någon kan vara förbindelsestrecket mellan de ramlinjer, som omgiva inskriften. **p**:s huvudstav är ej lika tydlig som bistaven. Mellan stavarna synes en punkt, ej huggen. Nr 2 är **e**. Nedanför punkten är ett tvärstreck, som liknar en **a**-bistav, men det är en naturlig avsats. Wieselgrens och L:s läsning **u** har inget stöd i de ristade fåror på stenen. Nr 3 **r** uppfattar Peter Rudebeck som **u**, emedan bistavens inbuktning är mycket svag. Den är dock tydlig, även om den är tydligare på andra **r** i inskriften. 4 är **i**. Till höger om **i** går en annan ganska tydlig fåra, vilken dock är oregelbunden och ej kan vara någon **u**-bistav, som den eljest liknar. 7—8 **ak** äro enl. Wieselgren **uk**; 7 är emellertid ett tydligt **a**. 9—14 äro **þunaki**. På 11 **n** går bistaven ej över på högra sidan, knappast heller på 12 **a**. 19 är **e**. Så har också B. läst, men de flesta andra ha **i**. Stingningen kan tydligt kännas. 23 **r** har av Vistrand fattats som **k**, men runan är ett **r** av den breda, öppna typ som brukas överallt i denna inskrift. Bistavens nedre del synes också; den stöter tillsammans med huvudstaven i nästa runa **u** ett stycke ovanför dennas bas. 25 **m** är delvis ganska otydligt, i synnerhet den vänstra bistaven, men svaga spår synas även av den, och läsningen **m** är fullt säker. 28 **k** är enligt Rudebeck **g**, tydligen felläsning. 32 **a** ansåg Stephens vara **e**, men runan är otvivelaktigt **a**. På 33 **l** når ej bistaven in till huvudstaven utan går ned som ett kort streck från övre marglinjen ett stycke till höger om huvudstaven. 36 **k** fattades av Rudebeck som **g**, utan starkare skäl synes det. 37 **u** läses i B. och av Wieselgren som **y**. Några ojämnheter och punkter finnas visserligen på den yta, som begränsas av **u**:s huvudstav och bistav, däribland ett rakt streck parallellt med huvudstaven, men de bära ganska tydligt karaktären av naturliga fördjupningar. Ingen punkt kan upptäckas mellan 36—38 **kuþ** och 39—40 **at**. Den kan ha huggits men sedan sammanfallit med vänstra spetsen av 39 **a**:s bistav. För övrigt saknas ej skiljetecken mellan orden. Bistavarna på 40 **t** äro fristående i förhållande till huvudstaven alldeles som 33 **l**:s bistav är.

Det första namnet 1—6 **peripr** är beträffande sin förled svårt att förena med något känt svenskt namn. Ett namnelement *per* svarande mot det urnord. *þewar* finnas spår av på västnord. område som efterled men är östnord. svårt att påvisa.¹ Det är väl detta förhållande, som föranlett Wieselgren och Liljegren att här vilja se **þuripr**, *þúriþr*, som på västnord. område är ett ofta förekommande kvinnonamn. Det antages hava funnits i Danmark.² Det är emellertid lika troligt, att 1 **p** tillkommit genom inflytande från 5 eller 9 **p** och att här i stället skulle ha stått **keripr**, som kan vara det i senare språkskeden förekommande kvinnonamnet fda *Gæryth* Erslev: Rep. nr. 3072 år 1375, *Gærath* Erslev: Rep. nr. 2103 år 1347 (fvn. *Geirriþr*) eller troligare, då de flesta runstenar rests av män, ett rsv. mask. *Gæriþr* < **Gæir-fríþr* som vi känna genom *Gæridh Joanson* DS. ns. nr. 1954 år 1414 (Östergötland).

7—8 **ak** »och». Samma form förekommer på Sm. 35 Replösa och har antagits svara mot ett uttal *ak*.³ Bugge antager, att **a** i **ak** är beteckning för *å*-ljud.⁴ Skrivningen **ak** är sällsynt.

¹ Wessén: Namnstudier s. 49.

² Aarbøger f. nord. Oldk. 1917 s. 217 f.

³ Koek i Ark. f. nord. fil. X s. 320 noten, Noreen: Aschw. § 91: 3, Pipping: Om runinskrifterna på de nyfunna Ardrestenarna s. 17.

⁴ Forsaringen ss. 11, 20, Runverser s. 119.

Den kan bero på inflytande från **a** i **auk**. På Öland finnes inget exempel bland 30 belägg för olika former av »och», i Östergötlands runinskrifter finnas 60 **auk**, 19 **uk** och 3 **ak** (i samma inskrift), 1 **nk**, 1 **ik**.

9—14 **punaki** låter sig ej förena med något känt namn. Det kan möjligen förstås som en sammansättning av adjektivet *punnr* och mansnamnet *Áki. thunder* i betydelsen »mager, svag, obetydlig, ringa» finnes i fsv., t. ex. »han (*Alexander*) är badhe litin ok thunder Konung Alexander 1924¹, och på västnordiskt område finnas många exempel. I Flatöboken förekommer en diktad person *porkell punni*. En landnamsman heter *Helgi hinn magri* och kallas även *Magr-Helgi*. Andra personer med samma binamn äro *Ión magri* och *þórðr magri*.² Ofta framhålles den motsatta kroppsliga egenskapen i binamnen, t. ex. *Digr-Helgi*, *Digr-Ketill*.² *Áki* är ett sydskandinaviskt götiskt namn. I Norge visar det sig ganska sent och bäres ofta av präster, som kunna misstänkas vara utläningar. Ett *Akatorp* finnes i Småland, DS. 2882 år 1331, nu *Åkarp* i Rogberga sn. *Áki* sammanställs vanligen med fhty. *Anihho*.³

punaki kan även återge ett *punn-nakki*, äldre *-hnakki*, d. v. s. »Smalnacke». En ovanligt beskaffad kroppsdel ger ofta anledning till binamn, t. ex. fsv. *Nakke*, *Krokhand*, *Langaben*, *Langanesa*, *Blafot*, *Korttumme*.⁴ Ett binamn antager lätt karaktären av vanligt dopnamn.⁵

15—18 **satu** åtföljes ej av något objekt. Liknande exempel förekomma i andra inskrifter, t. ex. Ög. 184, Sö. 124, 145, L. 155, L. 159 (Sv. Rr. s. 115) jfr D. R. I: 1 s. LXXXI!

19—22 **eftr** utan **i** mellan **t** och **r**. Se s. 19 not 3!

23—27 **rumar** ack. av ett till västnord. *Hróðmarr* svarande namn, som även föreligger på Öl. 18, **rupmar**, och ingår i det skånska ortnamnet *Rutmarlöff*, *Ruthmerlef* 1346, nu *Remmarlöv*.⁶ Ang. förleden *Hróð-* se s. 29. Efterleden är ej ovanlig i fsv. t. ex. **purmar** Sm. 33, **sihmar** L. 454 (Sv. Rr. s. 110). **kuþmar** L. 534 m. fl. i runinskrifter, *Folkmar*, *Gudhmar*, *Ingemar*, *Sighmar* m. fl. i senare fsv. källor.

31—35 **ialbi** och 41—42 **as** (= *hans*) utan **h**. *h*-bortfallet framför konsonantiskt *i* börjar ej förrän under msv. tid⁷, i rsv. är **ialbi** lika anmärkningsvärt som **as**. På ett område i Uppland är utelämnandet av **h** i uddljud, t. ex. **uk** i stället för **huk**, jämte andra oregelbundenheter i bruket av **h**-runan mycket vanligt och anses stå i samband med det *h*-bortfall i början av ord, som ännu kan iakttagas i vissa trakter i Uppland.⁸ När man finner enstaka dylika stavningar i runinskrifter i Småland, kan det bero på tillfällig och individuell otydlighet i artikulationen och därav följande bristfällig ljudanalys hos ristarna.⁹ I Smålandslagen finnes inget *h*-bortfall.¹⁰ I Östergötlands runinskrifter finnes 1 **ialbi** mot 21 exempel med bevarat **h** och 2 exempel på *hann* och *hon* utan **h** mot 22 med bevarat.¹¹ Runristarna över hela Norden liksom den följande tidens skrivare tyckas ha haft en viss svårighet att använda *h*-tecknet rätt.¹² Om **h**-runan se vidare s. 132.

39—40 **at**. På Sm. 19 Stojby och Sm. 31 Toftaholm stavas samma ord **aut**, *qnd*, den i detta kasus ljudlagsenliga formen, som ersättes av *and*. Även **at** kan vara skrivning för ett *qnd*.

¹ Sw.

² Lind: Bin.

³ Lind: Dopn., Lgr.-Brate, Noreen: Aeschw. § 249: 1, Bugge i Runverser s. 42 not 5, D. R. IV: 2 s. XXXVII, Brøndum Nielsen: Gdansk II s. 56, Hellquist: Sv. etym. ordb.

⁴ Hellquist i Xen. Lid. s. 100; ang. binamn i allmänhet i de nord. språken se Björkman: Nord. Pers. s. 187, Wesén a. a. s. 67.

⁵ Eyrbyggja saga, Altnord. Sagabibl. 6 s. 29.

⁶ Falkman s. 142.

⁷ Noreen: Aeschw. § 312: 3.

⁸ v. Friesen i Uppland, Skildring av land och folk II s. 496.

⁹ v. Friesen i N. Sm. Medd. I s. 18, jfr D. R. vol. I s. LXII!

¹⁰ Björkman: Smålandslagens ljudlära ss. 36 och 54 ff.

¹¹ Se vidare Ög. Inl. s. XXV!

¹² D. R. vol. I s. LXII, Ög. Inl. s. XXV, Nbg s. 163.

I inskriftens avslutning **kuþ · ialbi · kuþ at · as** föreligger en kontamination av de båda formuleringarna *Guð hiálpi . . .* och *Hiálpi Guð . . .*

Transskription:

[G]eirróðr ([G]eirriðr ~ þ[ú]riðr) ok *Punn-Áki, (~ *Punn-hnakk) settu <stein> eptir Hróðmar.
Guð hiálpi «Guð» gndu hans!

Översättning:

Gerid och Tunn-Åke (~ Tunnacke) satte <stenen> efter Romar.
Gud hjälpe «Gud» hans ande!

8. Rävagården. Dänningelanda by och sn. Kinnevalds hd.

Pl. VIII: 2.

Litteratur: Peringskiöld: Mon. VIII; B. 1005; L. 1274; Ihrfors: Smol. sacra III s. 302.

Stenen står på ett gärde, som hör till Rävagården och ligger söder om denna i Dänningelanda kyrkby strax intill den gamla kyrkogården¹, helt säkert den ursprungliga platsen. Enl. Peringskiöld: Mon. VIII står stenen »ut med vägen på gärdet», och gårdens ägare berättade, att det vägsäl, som nu ligger 50 m. sv. om stenen och i vilket vägar från Kalvsvik och Tävelsås löpa samman, förut varit beläget uppe vid stenen. Vid det nuvarande vägsälket finnas rester av ett gravfält, och på östra och sydöstra sidan om gamla kyrkogården liksom i slutningen nordväst därom synas också gravhögar.² Det är ej säkert, att stenen har något samband med dessa gravfält. Vägsälket, där den stått, är också en naturlig plats för en runsten.

Inskriften är vänd mot norr. Stenen är 130 cm. hög, 105 cm. bred vid basen, 40 cm. vid toppen, 60 cm. tjock. Dess topp är avslagen, varigenom ett parti av inskriften gått förlorat, och i samma skick befann den sig, redan då B:s teckning utfördes.

Inskriften är till större delen mycket otydlig. Den lyder (inom [] stå runor, som återgivits efter B.):

[i - l]þki[r] · auk · rop[ein · l s]te[in] · e[ft]ir · hipin · sun · sin ·

1 5 10 15 20 25 30 35

Det första synliga är övre hälften av en huvudstav; av runorna 2—3 äro huvudstavarna så gott som fullständigt bevarade. Inga bistavar kunna nu spåras till dessa runor. Till höger om nr 2 synes ett streck, som går från den nedre ramlinjen i en båge upp mot mitten av huvudstaven (se B!), från vilken det skiljes av en hög vall. Det är ovisst, om detta streck är hugget. B. har läst nr 3 som l, men jag kan ej finna någon l-bistav. De följande runorna äro enl. B. þkia. Av dessa är 4 þ fullt synligt, den första säkra runan. Av 5 k är övre hälften kvar. Mellan huvudstaven och bistaven äro ojämnheter i stenens yta, men om där varit någon stingning kan ej avgöras. Nr 6 är en huvudstav. Mellan denna och skiljetecknet framför 8 a, där det enl. B. stått ett r, kan inget ses nu. Av teckningen i B. och av det som nu finnes kvar på stenen framgår alltså, att det första namnet i inskriften slutat på kir och att sista runan i namnets första led varit ett þ, före vilket troligen tre runor gått. Bland de fsv. namnen finnas t. ex. friþgair L. 1742 samt Säve: Gutn. urkunder s. 45, hrupkair Sö. 173, þiuþkia v. Friesen: Uppl. runst. s. 36 och i senare fsv. Frogerus latinisering av Frodhger.³ Här kan ha stått þiuþkia. Den l-bistav, som B. sett på runan närmast före 4 þ, kan ha varit längre och utgjort början till en u-bistav. På 8 a, som

¹ Kyrkan är riven, sedan Vederslöv och Dänningelanda 1879 byggt gemensam kyrka i den förra församlingen.

² Meddelat av doktor K. Kjellmark.

³ Lgr.-Brate.

är vidgat genom vittring, synas bistaven och huvudstavens övre hälft. 11—13 är **rop**, och efter dessa runor synes en tydlig punkt, som jag förmodar vara stingningen till det †, som B. har läst här. Sammanhanget ger vid handen, att här har stått ett kvinnonamn, men något namn, som kan motsvara B:s läsning **ropein**, är ej känt. Däremot finnes i fsv. ett kvinnligt personnamnssuffix *-ælf*, som ej är ovanligt i runinskrifterna, t. ex. **aselfi** L. 530, **fripelfi** Ög. 102, **rhuþilfa** L. 756 (Sv. Rr. s. 31), **ropelfr** Sö. 308 m. fl., de två sistnämnda gen. resp. nom. av ett rsv. *Hróðælf*, som förekommer i andra inskrifter.¹ Det kan vara den anförda nom.-formen, som föreligger i den nu avhandlade inskriften. Det † som i B. är sista runan på högra sidan av stenen, kan vara felläsning för ʀ. Nu kan intet upptäckas efter **rop**. B. har högst upp på vänstra sidan sett högra hälften av ett **s** och där-efter **tein**, jag ser 19—20 **te** och därefter två huvudstavar, 21—22 **in**. 24 **f** är nästan helt borta, men man ser svaga spår av en bistav och övre delen av en huvudstav. Av **t**, som följt efter **f**, synes ingenting. Sista runan i ordet är enligt B. **r**, enligt Ihrfors **æ**. Stenen är här starkt vittrad, men i gynnsam belysning ser jag bistaven till ett **æ** helt tydligt. Slutet av inskriften kan läsas utan svårighet: **hipin · sun · sin ·**.

I det namn, varmed inskriften börjar, stavas senare leden enl. B. **kin**, d. v. s. med monoftong, medan den diftongiska stavningen är bevarad i 18—22 [**s**te**in**]. Det sistnämnda kan bero på ortografisk konservatism, men kontraktionen av fsv. *æi* sker tidigare i relativt oaccentuerade stavelser², och stenen står på ett övergångsområde mellan å ena sidan de trakter västerut, där alla gamla diftonger äro sammandragna enligt runinskrifternas vittnesbörd, och å andra sidan det östliga område, från vilket endast diftongstavningar äro kända. Se Inl. s. 19 ff.!

Det namn, **ropelfr**, varpå rsv. exempel anförts ovan, förekommer även senare, *husfru rothælwer*, Dipl. Dalekarl. nr. 283 år 1359. Namnen på *-ælf* äro östnordiska.³

28—32 **hipin** är ack. av ett mot fvn. *Hedinn* svarande namn, som förekommer över hela det nordiska området, i rsv. t. ex. **ipin** L. 59 (Uppland), **hipin** Sö. 165, **hipinn** L. 1631, en gravsten i Västergötland. Det ingår även i ortnamn och förekommer i diplom. I fsv. synes *Hidhinn* med *i* i första stavelsen vara normalform (märk motsättningen **hipin : eftir, stein!**), medan *Hedinn* är den vanligaste formen på västnord. område.⁴ De exempel med *i* i första stavelsen, som finnas där, äro från Jämtland. Ett latiniserat *Hidinus* (från Romerike) finnes i en sigillinskrift. Den åsyftade personens namn stavas i ett annat belägg *Hedin*.

Transskription:

(þiú)ðgeirr ok *Hróðe(lfr) . . . stein eptir Hedín, sun sinn.

Översättning:

Tjudger och Rodälv . . . stenen efter Heden, sin son.

9. Lunnagården i Nöbbele by. Vederslövs sn. Kinnevalds hd.

Fig. 6.

Litteratur: B. 1004; L. 1275; Ennes: Småländska runskrifter (Fm 61).

Stenen i Lunnagården avritades i slutet av 1600-talet och ingår i B. som nr 1004, vilken teckning är källan för L. 1275. Någon annan verklig originalläsning finnes ej. Ennes' läs-

¹ Wessén: Namnstudier s. 109.

² Kock: Ljhist. II s. 232; Noreen: Aschw. § 124: 2 anm. 4; Öl. s. 12.

³ Wessén: Namnstudier s. 98.

⁴ Lgr.-Brate, Lind: Dopn.; ang. detta namn se vidare Kock: Umlaut u. Brechung s. 50 f., Ljhist. III s. 26, Noreen i Indogerm. Forsch. XIV s. 399 f., Pipping: Grammatiska studier, Göteborg. Högskolas Årsskrift 1905 s. 16 ff., Wessén: Namnstudier, s. 104.

ningar i Småländska runskrifter (Fm. 61) äro avskrifter av B., och det samma gäller om den läsning, som finnes i Lagergréns »Rättelser och tillägg». I A. T. A. och LfB representeras stenen också av B:s teckning.

Enl. B. har stenen stått i »Lunnegården», och Ennes anger samma lokal: »I Wäderslöfs Socken, vid Lunnegården, ligger afslagen.» »Ligger afslagen och utnött.» Vid skriftlig förfrågan av A. Friberg hos kyrkoherde J. Carlsson 1888 meddelade denne, att stenen skall ligga med inskriften nedåt som förstugusten hos hemmansägaren Johan Peter Arvidsson.¹ Mina efterforskningar på den angivna platsen gävo inget resultat.

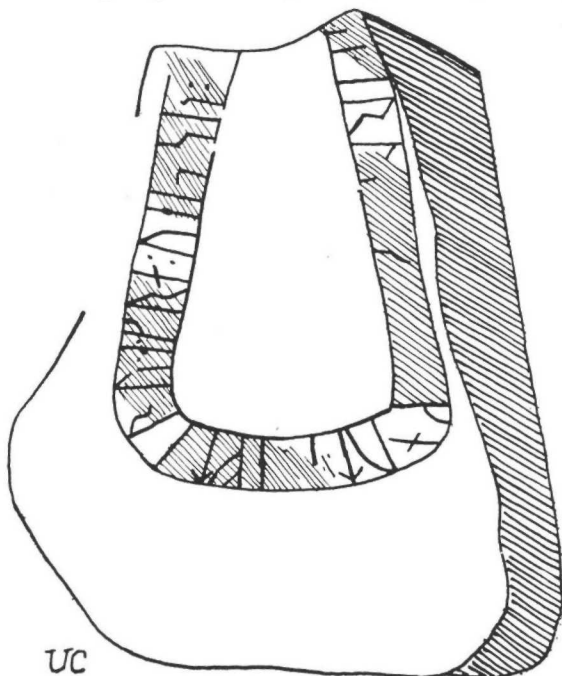

Fig. 6. Sm. 9. Lunnagården. Efter B. 1004.

Υ. Den efterföljande staven, av vilken nedre hälften synes, kan vara huvudstaven i ett β eller Ϛ. Därefter står enl. B. *eftir uakra* :, de enda fullständiga orden i inskriften.² Bugge ställer detta *uakra* i samband med Reistadstenens *uakrar*.³ Något *Vakri* finnes ej belagt på fsv. område, ej heller på västnordiskt, där emellertid ett par belägg för *Vakr* finnas. Här kan ha stått ϚϚϚϚ. I fsv. finnes ett *Vafri*, vilket användes som binamn, t. ex. *oaro Wafre* DS. 1053 år 1292, och som förmodligen även ingår i det värendiska gårdsnamnet *Wafrethorp*, nu Vartorp, Söraby sn DS. 3882 år 1345. Närmast efter *uakra* synes ett *u*, följt av ett *e*. Ϛ kan möjligen ha varit ett Ϛ, hela ordet alltså *uk* och resten av inskriften ϚϚϚϚ eller något dylikt. De sista spåren på denna sida passa ej illa in i en sådan rekonstruktion. Som en sammanfattning av de gjorda iakttagelserna och rekonstruktionsförslagen kan följande text framställas. I vilken utsträckning den är hypotetisk framgår av det ovanstående.

. . . . r lét gera kumbl *eptir* **Vakra* (~ **Vafra*) ok Gísla

Översättning:

. . . . r lät göra vården efter Vackre (~ Vavre) och Gisle

¹ N. Sm. Ark.

² Dessa äro de enda, som upptagits i ordförteckningen.

³ Norges Indskrifter med de äldre Runer I s. 221.

Av teckningen i B. synes, att inskriften varit mycket skadad, när denna teckning utfördes. I texten finnas stora lakuner, där tecknaren genom streckning har markerat flagring. Dylik streckning finnes även på de partier, där runor äro bevarade, och det är alltså mycket troligt, att felläsningar förekomma.

Längst ned i vänstra hörnet synes enl. B. 1004 nedre hälften av två stavar, därefter runorna *irl* och efter dem åter basen av en stav. *r* kan vara nominativändelsen till ett personnamn, följt av ordet *lit*. Efter detta synes en runa, som mest liknar ett *k*, vars övre hälft saknas, möjligen första runan i ett för övrigt utplånat *kerua*. Det andra ordet efter detta supponerade *kerua* är *eftir*, och de runor ϚϚϚϚ, som stå närmast framför *eftir*, äro antagligen ϚϚϚϚ eller ϚϚϚϚ. Det Ϛ, som synes mellan Ϛ och Ϛ på B:s teckning, står på ett relativt oskadat parti och utgöres förmodligen av naturliga fårör i stenen, som tecknaren missförstått. Det har en egendomlig plats på teckningen med huvudstavens bas mot mitten av *u*:s huvudstav. ↑ antager jag vara fel för

resa stenen, förefaller det som en onödig åtgärd att upprepa det andra namnet, som redan var ristat.

Ristningarna före 5 **r** äro enl. Larsson endast »något slags ornamental fyllnad i raden. Inskriftens ordalag je ju heller ingen anledning att här vänta något ord. Något liknande (fast blott ett par streck) tycks ju finnas efter 'kirims'.»¹ Snett ned till höger om 41—44 **tyki** synas också några huggna streck, vilka bilda en figur av samma **u**-liknande form som den efter **kirims** inhuggna. Dessa tecken, i vilka stavarna ej äro förenade, tillhöra emellertid otvivelaktigt decorationen, vilket framgår av en jämförelse med 2 **u** och övriga **u** i inskriften. Jag delar ej Larssons uppfattning, att vi ej ha anledning vänta något ord framför **reisti** i slingan **A**. Det är tvärtom utan motsvarighet i andra inskrifter, att ej subjektet till **reisti** står före detta ord här nere vid den sida, som varit stenens fotända, när den var rest. En blick på de ristningar, som synas mellan slingans huvud och **reisti**, ger också betraktaren omedelbart det intrycket, att här har ristats ett ord, förmodligen det samma som i raden **C**, ↑|↑| eller ↑|↑|. Angående ristningens detaljer i runorna 1—4 märkes: nr 1 är en tydlig huvudstav, som emellertid saknar bistavar. Till vänster är stenens yta slät och ovittrad, till höger kan en bistav ha funnits, men man ser inga spår av någon sådan. Nr 2 är ett tydligt **u**. Mellan huvudstaven och bistaven synes en fördjupning, som dock ej är lika jämn och tydlig som den i 42 **y** inristade. Dess botten är sådan, att den kan vara en vittring. Till höger om 3 synes en fåra, ej kritad, som genom sin form och den plats den har mycket liknar en **k**-bistav. Friberg har ej annoterat den. Den är ojämnare än huvudstaven men kan innehålla spåren av bistaven. Tvärs över nr 4 går en skåra liknande en **n**-bistav, som emellertid är av naturen. Som synes är det egentligen endast frånvaron av bistavar till nr 1, som talar emot läsningen **tuki**. När ristaren insåg, att inskriftens början var ofullständigt formulerad, och korrigerade detta genom att hugga in orden **uikikr tyki** mitt på stenen, voro kanske bistavarna på 1 (och 3) och punkten inne i 2 **u** ännu ej huggna och blevo ej heller senare inristade.

Angående inskriftens detaljer för övrigt märkes:

Av 5 **r** är endast nedre hälften synlig. Läsningen är dock säker. På 6 **e** är toppen borta. Stingningen är svagt utförd liksom på övriga **e**. Av 7 **i** är endast nedre hälften kvar, och runan är ej så tydlig som de närmast föregående, men den kan kännas. Friberg har ej velat erkänna den som läslig. Enl. Larsson finnas av runorna 5—7 »blott ytterst otydliga eller inga spår». På 8 **s** fattas toppen. Efter 10 synes den nedre punkten i ett skiljetecken. 13 är **e**. Punkten på denna runa är mycket liten, men man kan se en rund liten grop ungefär vid mitten av huvudstaven. Lektor Larsson har läst **e** men anmärker: »Den 3:dje runan i **STEIN** ock 1:sta runan i **EFTIR** äro osäkra. Båda ha mitt på huvudstaven en rätt stor förjupning, som möjligen kunde uppfattas som ett tvärstreck, ock borde då läsas **a** ock icke **e**.» De påpekade fördjupningarna äro ej de samma, som uppfattats såsom punkteringar av mig, och skilja sig tydligt från de ristade strecken. Efter **stein** synes den övre punkten i ett skiljetecken. 16 är **e**. Se ovan! Stingningen är tydligare än på föregående **e**. 17 är troligen **f**; av huvudstovens övre del och den inre bistaven kan jag ej se några säkra spår. Friberg har antytt även den inre bistaven. På 20, 25, 31 **r** når bistavens inbuktning in till huvudstaven. Se Inl. s. 14. 21 **k** i **kunar** saknar punktering liksom 29, 39, 45 **k**. På 29 **k** är mellan huvudstaven och bistaven en grop, men den är vid och ojämn i kanterna, ej huggen. Larsson och Friberg läsa **k**. Efter 29—34 **kirims** ser man ett kryss och de **u**-liknande dekorativa fåror, som förut diskuterats. I 35—40 **uikikr** saknas på grund av flagring nedre delen av 38 och 39. 42 är ett stunget **u**. Därefter syns ett kryss. Resten av inskriften, den avslutande bönen, står på raden **D** med små tydliga runor utan skiljetecken mellan orden. I Larssons läsning är en punkt efter 47 **p**, som jag ej kan se. Övre delen av huvudstaven på 46 **u** är skadad. 49 **e** i **healbi** är tydligt stunget. Stungna runor med

¹ N. Sm. Ark.

samma funktion som ostungna förekomma understundom.¹ Det är ej uteslutet, att **e** med avsikt valts för att beteckna det konsonantiska *i* i *hiálpi*. Jfr **feal** Ög. 81, **bipeom** Ög. 35, **seol** Ög. 113, **keara** L. 312, (Noreen: Aschw. s. 483)! 54 och 60 **s** äro av svensk-norsk typ ¹, andra **s** i inskriften av normaltyp ¹. Se Inl. s. 14! Frånvaron av skiljetecken och den avvikande **s**-typen kunna tyda på att raden **D** ej är utförd av samma hand, som huggit de övriga runorna. En sådan blandning av runtyper är ej enastående (se t. ex. Sm. 20 Rottnekvärn, Sö. 113 Kolunda, Öl. 4 Resmo!), och skiljetecknen kunna ha utelämnats av utrymmesskäl. Raden **D** är emellertid dåligt inkomponerad i de andra ristningarna, varför det är ganska troligt, att den ristats senare än det övriga och av någon annan.

1—4 **-uķi** och 41—44 **tyki** avse sannolikt samma person. Det är ej uteslutet, att 2 **u** har varit stunget. Ang. detta namn se s. 32 f.! *Tyke* är ej belagt i diplomerna före 1300², vilket emellertid kan bero på grafiska omständigheter.³ Från runinskrifterna har jag ej antecknat något mera **tyki** än detta.

21—25 **kunar**, ack. av *Gunnarr*, allmänt skandinaviskt namn liksom det följande

29—34 **kirims**, gen. av *Grímr*, vilket ingår i det småländska ortnamnet *Grimslöv*, *grimsleff* DS. ns nr 313 år 1403, by i Skatelövs sn. 30 **i** är en svarabhaktivokal.⁴ Jfr **kirimr** L. 215 (Sv. Rr. s. 117)! Svarabhakti i denna ställning, mellan en konsonant och ett efter denna följande före en fortis- eller semifortisvokal stående *r*, *l*, *n* förekommer redan i urnord. tid (exempel hos Kock: Ljhist. IV s. 400) och är ej sällsynt i vikingatidens runinskrifter (exempel hos Kock: Ljhist. IV s. 427, Noreen: Aschw. § 160) men förekommer knappast senare. Denna svarabhaktivokal är alltså en företeelse, som utvecklas och avslutas under urn. rsv. tid, och man kan sätta i fråga, om ej **buru**, **kirims** och dyl. äro stavfel av det vanliga och lättförklarliga slag, som består däri, att en runa ur det följande kommer in för tidigt. Exemplen äro emellertid ganska många, och det förefaller ganska naturligt, att en runristare vid noggrann ljudanalys kunde höra ett vokalliknande ljud framför *r* i sådana ord som rsv. *brō* och *Grímr*, i synnerhet när de uttalades emfatiskt, såsom sker vid långsam stavning. Var en gång seden införd att rista ett vokaltecken i dessa ställningar, levde den vidare, tills en ny skrivteknik med andra förebilder bröt de gamla stavningssederna.

35—40 **uikikr** är sannolikt en bestämning till 41—44 **tyki**. Läser man de fristående raderna, som rimligt är, från vänster till höger (vi tänka oss stenen stående upprätt med drakhuvudet vid basen), kommer **uikikr** före **tyki**, en placering av bestämningen, som ej är den vanliga, men som understundom förekommer. Jfr **onipikr : biorn** Ög. 217, se s. 33 f. ovan! **uikikr** är sannolikt en relativt fristående bestämning. I ett sammansatt »Viking-Toke» väntar man knappt att finna förledens nominativmärke bevarat. På Sm. 11 Kårestad förekommer **uikik** ack. som personnamn.

Ang. 54—56 **sel** se s. 29!

Transskription:

Tōki — Tōki vikingr — reisti stein eptir Gunnar, sun Gríms. Guð hiálpi sálu hans!

Översättning:

Tyke — vikingen Tyke — reste stenen efter Gunnar, Grims son. Gud hjälpe hans själ!

L. Larsson, l. c. och i Ark. f. nord. fil. 1919 s. 52 ff., anser, att den Gunnar Grims son,

¹ Se ang. denna fråga Larsson a. a. s. 131, Runverser s. 87 not 14, Ög. Inl. § 23: 3. Det i Runverser anförda exemplet på $\bar{h} = u$ L. 1052 har senare undanröjts; se v. Friesen: Uppl. runst. s. 33.

² Nbg. s. 116.

³ Nbg. ss. 144.

⁴ Se Kock: Ljhist. IV s. 400 ff., Noreen: Aschw. § 160, Brøndum-Nielsen: Gdansk I s. 406 ff.

över vilken stenen är rest, är identisk med den i Sigfridslegenden nämnde Gunnar Gröpe, som skall ha varit ledare för mordet på Unaman, Sunaman och Vinaman. Detta antagande stöder Larsson därpå, att Gunnar Gröpes fader, som i Messenius' *Scandia illustrata* bär namnet *Giviche*, i en annan källa kallas *Germicke*, vilket senare namn enl. Larsson är en förvrängning av *Grimr rike* (= den mäktige). Binamnet *rike* har denne Grim fått, »då han ju var en rik ock mäktig man». Det är ju tydligt, att detta hypotetiska *Grimr rike* är ett mycket dåligt bevis för att Gunnar Gröpes far hetat Grim, och ej ens om det med säkerhet kunnat fastställas, att han burit detta namn, vore därmed bevisat, att runstenens Gunnar Grims son vore Gunnar Gröpe, då både Gunnar och Grim voro vanliga namn. Namnen i legenden ha förmodligen rönt inverkan av Sigurdssagan.¹

11. Kårestad. Furuby sn. Konga hd.

Pl. X, XI: 1.

Litteratur: Rannsagn. (Fl 9:4); Bergmark: teckning i Rogbergs Hist. Beskr. om Småland s. 235²; Wallman: beskrivning och teckning i A. T. A. (samma teckning i LFB); Sjöborg: Samlingar III s. 117 med teckning av J. Forsander pl. 57 fig. 182; L. 1278; Vistrand: teckning ²⁷/₄ 1880 i A. T. A. och i N. Sm. Ark.; Ihrfors: Smol. sacra III s. 296.

Byn Kårestad är med sina 9 ³/₈ mantal den största i Furuby socken, och på dess mark finnas många fornminnen. Bl. a. har man funnit en liten hällkista med fynd från yngre bronsåldern. I socknen ha även två andra, större hällkistor påträffats. Väster om den runsten, som nedan beskrives, utbreder sig ett gravfält bestående av 43 högar, och på byns ägor finnas två andra gravfält, det ena med 12 högar, det andra med 2 högar och 12 ovala stensättningar. I vardera av de båda senare gravfälten märkes ett stort röse.³ Hos Wallman l. c. finner man dessutom följande notis: »Nära stenen, som står i byens gata, äro många ättehögar och invid byen tomtningar efter en forntidens byggnad, som utgifves för lämningar efter kong Korres slott.» Denna byggnad, som är i det närmaste kvadratisk, har ungefär 15 m. långa sidor.⁴ Runstenen står vid den väg, som går i gränsen mellan Gunnarsgården och Björsagården.

I Rannsagn. (Fl. 9: 4) talas om två runstenar i Kårestad: »I Furuby sockn uthi Korrestad finnes 2 stenar mz Runestäfver skrifvit uppå huar, den ene stenen ståhr uppe och är 6 allnar höger ofwan jorden, den andra stenen ligger neder på jorden och är 2 alna lång.» Denna redogörelse, daterad den ³¹/₈ 1667, är undertecknad utom av kyrkoherden Petrus Petri Lacander i Hovmantorp även av en bonde i Kårestad. Inga senare källor känna mer än en sten i Kårestad, och folktraditionen, som haft åtskilligt att förmäla om runstenen, talar ej om någon annan.

Stenen har legat kullfallen, berättade folket i gården, men då måste man resa upp den igen för att få fred för spökerier, och för Wallman talade man om, att kung »Korre» ligger begravnen under stenen. När stenen lutar, blir det missväxt på den sidan om byn, varåt lutningen sker.⁵

Inskriften är vänd mot norr. Stenens höjd är 3,83 m., bredd 96 cm. Runorna äro 9 cm. höga och stå på en enkel slinga, som börjar i nedre högra hörnet.

¹ Jfr Brate i Ark. f. nord. fil. 1917 s. 182 f., Beckman i Folkminnen och folktankar 1919 s. 21 ff.

² Att Eric N. Bergmark utfört denna teckning 1759 framgår av Forsanders Anteckn. rör. Småland vol. V.

³ Kjellmark: Kronob. läns forn. s. 24.

⁴ Elgqvist i Hylt.-Cav.-för. Årsbok 1931 s. 28.

⁵ A. T. A.

Inskriften lyder:

· klaka × sunir × letu × hakua · stein · eftir : — apur · sin : auk : eftir : kala : auk : uikik : bryþr : sina

1 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

Från toppen av nr 5 **a** går en fåra liknande en **u**-bistav snett ned åt höger tvärs igenom det efterföljande skiljetecknet. Den är ej huggen. På 7 **u** har varken jag eller föregående undersökare sett någon stingning. 12 är ett tydligt **e**. Så har även Vistrand uppfattat denna runa, men Forsander har **i**. Nedre delen av 11—13 **let** är något otydligare än det övriga, och huvudstaven till 14 **u** kan ej i sin helhet säkert spåras. Läsningen **letu** är dock fullt säker. Nedre hälften av 28 **i** är ej synlig. Av bistavarna till 29 **r** synes endast den högra. Forsander, Wallman och Ihrfors läsa **r**. 30 är ganska otydligt, men huvudstaven är synlig, och man ser även svaga spår av en bistav. 31—32 **ap** äro också otydliga på grund av stark vittring. Av 31 synes det mellersta partiet, av 32 bistaven delvis och en svag rest av huvudstaven. 33—34 **ur** äro tydligt läsliga, fast bistavarnas nedre del är svår att upptäcka på båda runorna. På 38 **a** är huvudstavens topp ej fullt skönjbar. 60 **y** är stunget. Forsander, Vistrand, Wallman och Ihrfors läsa **u**. Inskriften är emellertid tydlig här.

1—5 **klaka**, *Klakka* gen. av *Klakki*. Namnet förekommer i andra svenska runinskrifter, t. ex. **klaka** T. 108 samt i litterära källor, t. ex. *klakkæ* DS. nr 3913 år 1345 från Småland. I samma brev förekomma även de latinska formerna *klakkonis*, *klakkonem*, och namnet *Klakki* kan ingå i det småländska ortnamnet *Klakkathorp* DS. ns. nr 1210 år 1409, nu *Klackarp*, möjligen även i *Klackemalle* jb. 1583, nu *Klackemåla*, i Blekinge. Förleden i det sistnämnda antager Ödeen s. 145 f. emellertid vara appellativet **klacke* — jfr fsv. *biärghsklacke* — då gården ligger på en höjd. I Danmark (Skåne) förekommer *Klakki* i medeltida urkunder¹, i fvn. brukas *Klakka* som binamn från slutet av 900-talet.²

I **hakua**, 15—19, är 16 **a** troligen tecken för ϱ ; ordet stavas även **haukua**, t. ex. Ög. 45, L. 662 (Uppland).

46—49 **kala**, *Kala*, ack. av *Kali*, som förekommer i ack. på Sm. 16 Nöbbele i grannsocknen Ö. Torsås, i samma form på T. 15 och i nom. **kali** på T. 2. I senare fsv. nämnes *Kalo* in Bodhagerde DS. 1878. Namnet **kali** läses även på den danska Giverstenen, D. R. vol. II s. 238, och förekommer även senare i Danmark.³ Västnord. *Kali*. Huruvida *Kalli* < *Karli* förekommer redan i rsv. och motsvaras av skrivningen **kali** kan ej avgöras.⁴

Ett *Galli* finnes också, vilket förekommer som binamn, *haquinus dictus galli* i DS. nr 1191 år 1297 (Stockholm) och *Gunnar Galle* i tingshandlingar i Varend 1609.⁵ *Gallo* DS. nr 1888 (Uppl.) är förmodligen en latinisering av samma namn. *Galli* förekommer även i Danmark, Norge och på Island, dock liksom i Sverige huvudsakligen som binamn.

53—57 **uikik**, *Viking*, ack. av mansnamnet *Vikingr*, som förekommer i hela Skandinavien. Se Sm. 10, där ordet föreligger, troligen som appellativ.

Transskription:

**Klakka synir létu hoggua stein eftir (f)ϑdur sinn ok eftir Kala (~ *Kalla, Galla)
ok Viking, bróðr sína.*

Översättning:

Klakes söner läto hugga stenen efter sin fader och efter Kale (~ Kalle, Galle)
och Viking, sina bröder.

¹ Nielsen. Det *Klakkæ* man trott sig finna i en skånsk runinskrift *iftir × klakr ×*, D. R. hudg. nr. 257, är sannolikt *klakkr* använt i stället för ack. (Kock i Ark. f. nord. fil. 1922 s. 130).

² Lind: Bin.

³ Nielsen.

⁴ Se Runverser s. 82 noten, Jungner: Gudinnan Frigg s. 404, Noreen: Aschw. § 289: 1.

⁵ Ödeen s. 87.

12. Källehult. Tingsås sn. Konga hd.

Pl. XXXIV: 3.

Litteratur: P. G. Vistrand: Beskrivning med teckn. i Nord. Museet 1889.

I Nordiska museet förvaras en sländtrissa av sandsten, som hittats i ett kålgårdsland i Källehult, Tingsås sn. Den inkom till museet 1889 genom amanuensen P. G. Vistrand och bär i museets katalog numret 63069.

Ur Vistrands beskrivning må anföras: »Å ena sidan runorna $\mathcal{P}\mathcal{N}\mathcal{b}\mathcal{k}\mathcal{A}\mathcal{P}\mathcal{k}\mathcal{Y}\mathcal{I}$, kretsrund. Ena sidan slipad eller rätt slät. Å kanten, som är olika tjock, insvarfvade ränder. Diam. 3,7 cm. Största tjocklek 1 cm. Kanten sned genom nötning.»

Vid min undersökning i museet kunde jag konstatera riktigheten av Vistrands uppgifter och antecknade ytterligare: Hålets diameter är 9 mm. Runorna, som äro 9 mm. höga, stå med basen mot hålets kant. Deras övre ändar omslutas av en cirkel. Inskriften läser jag liksom Vistrand:

fuporkhmi
1 5

4 o är av typen \mathcal{k} . Inskriften utgöres som synes av ett stycke av futharken, som ristaren emellertid återgivit felaktigt, i det han låter **r**, ej **r**, vara runan nr 5 och **m**, ej **n**, nr 8.

13. Högnalöv. Uråsa sn. Konga hd.

Pl. XI: 2.

Litteratur: B. 1006; L. 1276; Forsander: Anteckningar rör. Småland vol. V; Wieselgren: Ny Smål. Beskr. II s. 719; Ihrfors: Smol. sacra III s. 301, teckning; komminister Collander: beskrivning med teckning av hans son, sedermera borgmästare Collander 15.7.1873 i A. T. A.; Floderus: läsning och beskrivning den 17/7 1931 i A. T. A. med foto.

Stenen står vid Högnalövs kvarn på norra sidan av landsvägen, 15 m. från Skyeån. Tidigare stod den ungefär 70 m. längre norr ut vid en stuga, som kallades Åtorpet, numera riven. Stenen har alltid haft sin plats här nere där landsvägen går över ån. Forsander beskriver stenen såsom stående på samma plats »SW om vägen jämte en grind ej långt från ån på sidan åt Högnalöv, står nu mycket lutande vid pass 1 aln öfver jord». Wieselgren säger, att den är förkommen. På 1850-talet restes den på föranstaltande av Stephens¹, men har sedan ånyo fallit. Stenen är sönderslagen i tre bitar, vilka sammanfogats med järnband, och det meddelades mig, att den gått sönder, när man lyfte upp den, sedan den en tid begagnats till farstubro. Den lagades av en inspektor Fagerholm.² Vid vänstra kanten fattas ett stycke, på vilket de fyra första runorna stått, vilka vi nu känna endast genom B.

Av övriga fornlämningar i närheten märkes en väldig gravhög norr om manbyggnaden vid Högnalöv och ett järnåldersgravfält, som ligger ungefär 3—400 m. från runstenen.³

Stenen är 125 cm. hög, 49 cm. bred, mätt omedelbart ovanför det avslagna på vänstra kanten. Runornas höjd växlar mellan 6 och 10 cm.

Inskriften är mycket tydlig. Den lyder:

[: sbak]r : le[t] : kerua : kuml : eftir : suni : sina : suen : auk : rymik

1 5 10 15 20 25 30 35 40

¹ Brev från baron Henrik Taube på Skye den 26/9 1888 i N. Sm. Ark.

² Collander i A. T. A.

³ Kjellmark: Kronob. läns fornl. s. 28 jämte skriftligt meddelande.

Runorna 1—4 **sbak** och största delen av 5 **r** voro ristade på den del av stenen, som nu är avslagen, och återgivas här efter B. Av 5 **r** finnes endast högra bistaven och nedersta delen av huvudstaven kvar. 8 är **t** enl. B. Huvudstaven finnes kvar, men varje spår av bistavar saknas. I B. har runan endast en bistav, till vänster. 20 **t** har två bistavar. 25 är **n**. Huvudstaven har befunnit sig mitt i brottet mellan det mellersta och nedersta stycket av stenen. Bistaven syns på bägge sidor om sprickan. 33 **e** är stunget, men stingningen är ej så tydlig som på andra **e** i inskriften. B. läser **i**.

1—5 [**sbak**]**r**, det första namnet i inskriften, är identiskt med fsv. adjektivet *spaker* »förständig, vis, rättsinnig, fredlig, fridsam, stilla, stillsam»¹, nsv. *spak* och bäres som binamn av en annan smålänning *Nighels spak* (*Niels spaak*) Jönköpings stads tänkebok 1459, 1460 ss. 22, 48.² En *laurencius spaker* är känd från Uppland DS. 4189 år 1347; i samma brev nämnes även *olauus spaker*. Namnet *Spaker* ingår i de småländska ortnamnen *Spaksmåla* by, *Spakstorp* gård i Made-sjö sn, S. Möre hd.³ På västnord. område förekomma *Spakr* och *Spaki* som binamn.⁴

En runsten vid Tångreda i Vetlanda sn L. 1223 är rest av **osbakr**, och stenen Sö. 202 Östa, Ytterselö sn, är rest över **usbaka**.

6—8 **le[t]** se s. 32! 9—13 **kerua**. Samma form har infinitiven av verbet »göra» Sm. 15 Kåragården. Den betecknar rsv. *gærwa* eller *gørwa*.⁵ Infinitivformer med bevarat *v*-ljud finnas endast i rsv.⁶ Preteritum stavas **karpi** Sm. 35, 37, 45, **kiarpi** Sm. 40 = *g(i)ærði* eller *g(i)ørði*. **kiørpe** i den unga inskriften Sm. 26 representerar *giørðe*.

14—17 **kuml** kan vara sg. eller pl. I detta fall kan numerus ej bestämmas. Enl. Wimmer har *kumbl*, brukat i sg., i äldsta tid betecknat en enstaka del av ett monument, nämligen gravhögen, medan pluralformerna beteckna hela minnesmärket eller flera av dess väsentliga delar. *kumbl* i sg. i yngre inskrifter betecknar stenen.⁷ Sune Lindqvist har framställt ett förslag, att **kubl pausi**, **kubl pusi** på Jellingestenarna ej behöver »betyda mera än dessa märken å stenen, d. v. s. skriften och dess inramning».⁸ Ordet *kumbl* kan beteckna inskurna märken, t. ex. *bokumbl* (Rietz), men det torde vara svårt att förebringa bevis för att det haft en liknande betydelse i runinskrifterna. I alla händelser kunna många exempel anföras, i vilka *kumbl* ej kan ha den föreslagna betydelsen, dels naturligtvis då det står i sg., dels i förbindelsen *reisti kumbl*, som ju är en parallell till *reisti stein*. Verbet *gera*, som är det vanligaste i förbindelse med *kumbl*, synes å andra sidan ej kunna förbindas med *rúnar*.

Angående ordet *kumbl* i runinskrifterna märkes vidare, att det egentligen tillhör Danmark och Götaland och i Svealand förekommer endast i Sörmland. Av de enstaka exempel, som finnas bland de talrika uppländska inskrifterna, härröra de flesta från trakter, där deras förekomst naturligt förklaras genom främmande inflytande, L. 334 Birkastenen (v. Friesen: Runorna i Sverige s. 37), L. 640 från Östra Ryds sn, L. 624 från Söderbykarls sn.⁹ Dessutom förekommer ordet *kumbl* i L. 675 (v. Friesen: Runorna i Sverige s. 70) från Villberga samt Sältnastenen L. 485 från Skånela (v. Friesen: Uppl. runst. ss. 15, 33) i sammansättningen **brutar kuml**. L. 1060 från Gästrikland innehåller också *kumbl* (**lit** × **raisa** × **stain** × **kuml** × **pisa**), och L. 1050 (Sv. Rr. s. 29) synes även hava innehållit detta ord.

¹ Sw.

² N. Sm. Medd. I.

³ Lgr.-Brate.

⁴ Lind: Bin.

⁵ v. Friesen: Sv. göra. Nysv. Stud. 1934 s. 123 ff.

⁶ Noreen: Aschw. § 553 anm. 3.

⁷ D. R. vol. IV: 2 s. XII, vol. III s. 289.

⁸ Fornvännen 1928 s. 279. Bugge har fattat **merki** på samma sätt i ett fall (Runverser s. 77).

⁹ Läsnigen av L. 624 (B. 247), som är försvunnen, är osäker, men ordet **kubl** förekommer troligen i inskriften.

I Uppland och de andra svealandskapen användes i stället ordet **merki**, i Sörmland, som i detta avseende är ett övergångsområde, växlande med **kumbl**. Å andra sidan synes **merki** vara okänt i Götalands och Danmarks runinskrifter med undantag av T. 10 i Västergötland.¹

31—34 **suen** ack. av *Sueinn*, i hela Skandinavien ett av de vanligaste namnen.

38—42 **rymik** ack. av rsv. *rōmingr*, som föreligger i yngre, latiniserad form, *Rōmingum* i DS. 4251 år 1347 (Uppland). Namnet sammanställs av Lundgren med fhty namn av typen *Ruombald*, *Romvald* o. s. v. eller om det får antagas vara en yngre bildning med *Romundus*.²

Ordföljden *eptir syni sína Suein ok *Hrōming* avviker från den i runinskrifterna brukliga, där de släktskapsbetecknande substantiven i regel följa efter personnamnen. Samma ordföljd som på Högnälövsstenen förekommer även på Sm. 31 Toftaholm och förmodligen även på Sm. 44 Ivla.

Transskription:

*Spakr lét gera kumbl eptir syni sína Suein ok *Hrōming.*

Översättning:

Spak lät göra vården efter sina söner Sven och Röming.

14. Trottagården. Väckelsångs by och sn. Konga hd.

Pl. XII: 1.

Litteratur: P. Vistrand: beskrivning och teckning 1889 i N. Sm. Ark.

Denna fragmentariska sten är funnen vid rivandet av en spisel i Väckelsångs Trottagård och införlivades med Nordiska museets samlingar genom Per Vistrand.

Den runristade ytan, som är ganska oregeleben till formen, är 15,5 cm. lång utmed den ena långsidan, 20,5 cm. utmed den andra, bredden är mätt utefter den ena kortsidan 9 cm., vid den andra 13 cm., tjockleken 8 cm.

Runorna äro fördelade på två rader, skilda åt av ett litet mellanrum. Båda raderna omgivas av längslöpande margstreck. Framför 1 **f** äro dessa sammanbundna genom ett med runornas huvudstavar parallellt ramstreck. Runorna stå i båda raderna med topparna riktade mot stenens ytterkanter, basarna inåt. Några streck, som äro parallella med inskriftsbanden, äro ristade mellan dessa. Runornas höjd växlar mellan 38 och 27 mm.

Runorna äro:

```

f u þ o r k h f
  1           5
þ o r k h f
  10

```

1 och 8 **f** äro vända upp och ned. Övre delen av 9 **þ** kan ej ses, toppen av 10 **o** är också otydlig.

Det ser ej ut, som någon runa följt efter 8 **f** eller efter 14 **f**. Framför 9 **þ** ha förmodligen **f u** varit ristade på det stycke av stenen, som där är avslaget. Det är troligt, att denna rad liksom den andra bestått av runradens sju första tecken plus ytterligare ett **f**.

Vi ha, som synes, ej med en vanlig runinskrift att göra. Den två gånger förekommande stupade **f**-runan tyder på att ristaren hämtat sin kunskap om de gamla skrivtecknen från run-

¹ Tolknigen av orden **pria : tiauku : marka** T. 54 är omstridd. Se Jungner i Fornvännen 1927 s. 46 ff.

² Om fsv. personnamn på *-ing* och *-ung* s. 5.

staven (se ss. 16 ff., 35!). På grund av runornas ringa höjd och deras placering på stenen kan man antaga, att denna ej varit rest ute i fältet, som Sm. 3 är. Jfr inskriften på de båda sländtrisorna Sm. 12 och Sm. 24! Den förstnämnda av dessa har också en alfabetinskrift liksom Trottgårdsstenen.

15. Kåragården. Östra Torsås sn. Konga hd.

Pl. XII: 2.

Litteratur: Borgmästare G. Collander: brev till dr. Knut Kjellmark den 30/7 1918 samt till ingenjör Algot Friberg den 8/7 1919 i N. Sm. Ark.

Denna sten upptäcktes i mitten på 1880-talet av borgmästare G. Collander, ur vars redogörelse för fyndomständigheterna må anföras: »— — — får jag nämna, att omskrivna runsten, när jag i mitten av 1880-talet påträffade den, var avslagen och begagnades som steg i en ännu befintlig trappa på västra sidan av Östra Torsås kyrkogård, att vid samtidigt pågående utvidgning och planering av kyrkogården därmed sysselsatta arbetare på min begäran sökte efter den återstående delen av stenen, dock utan resultat, samt att inskriften lyder: Bru iftir Svar (det sista väl första stavelsen i ett namn).» Sedermera flyttades stenen av borgmästare Collanders fader, komministern i Östra Torsås C. A. Collander (död 1893) till Torsås' Kåragård, som ägdes av honom, och uppställdes i trädgården. Där har den fortfarande sin plats på en hög. Några oristade stenar ligga runt omkring.

Det som finnes kvar utgör den övre delen av en runsten och har längs kanten en inskrift, vars början och slut befunnit sig på de felande delarna av stenen. Stenen är 75 cm. lång utmed vänstra kanten, 55 cm bred. Runorna äro 9 cm. höga. Vid högra kanten är ett stycke avslaget, så att endast den nedre hälften av runorna finnes kvar. På vänstra sidan är inskriften mycket skadad av vittring. Jag läser:

. . . . **ti : liṭ : kerua : bru : eftir. suar**
 1 5 10 15 20

4 är sannolikt **i**. Inga spår av några bistavar finnas. Det kan ej fastställas, om **i** varit stunget, då stenen är starkt vittrad här, mest vid mitten av runan. Av 5 **t** synas endast svaga spår, men läsningen **t** kan anses säker. Vid toppen av runan är en vittringsgrop, där översta delen av huvudstaven och bistavarna befunnit sig. 6 **k** är väl bevarat, ej stunget. Av 7 **e** är övre hälften med stingningen fullständigt bevarad, men nedre delen är delvis förstörd. Man kan se den högra vallen till huvudstavens fåra och av den senare dess högra del. Av 8 **r** synes tydligt huvudstavens övre del och spår, något svagare, av bistavens övre hälft. 9 **u** är tydligt. På 10 **a** är bistaven ovanligt lång och sitter dessutom ganska lågt, varigenom hela runan har fått en egendomlig form. På 11 **b** är huvudstavens nedre del bortvittrad. Efter 16 **t** är stenens kant avslagen, så att övre delen av runorna 17—21 ej finnes kvar. Läsningen fastställes dock utan svårighet. Efter 18 **ṛ** synes den nedre punkten av ett :, den övre hör till det avslagna.

Runorna **ti**, varmed inskriften börjar, utgöra slutet av ett namn, t. ex. *Tósti*, som är vanligt både i Göta- och Svealand och på hela det östnord. området, varifrån det lånats till Norge och Island.¹

3—5 **liṭ** se s. 32! 6—10 **kerua** se s. 61!

De sista runorna i inskriften 19—22 **suar** utgöra början av ett personnamn. I Uppland förekommer **suart** ack. L. 177, som också föreligger i diplom och ingår i ortnamn, t. ex. *Svarts-*

¹ Lind: Dopn.

hult, Älghults sn i Småland. Ett fsv. *Svarte* är också väl styrkt, bl. a. från Småland, t. ex. *Swarte i Grindabodha* S.R.P. nr 1869 år 1377. Sockennamnet Svartorp skrives *Svartathorp* 1400, 1426.¹ *Svartathorp* S.R.P. nr 2656 år 1393, nu *Svartarp*, förekommer även som bynamn i Näshult. Ett *Svartarp* finnes i Höreda. På en uppländsk runsten L. 294 förekommer **suartynk** ack., och *Svartingr* ingår som första led i det småländska ortnamnet *swartingshthorp* DS. nr 1361 år 1302. Ett ganska vanligt namn i de svenska runinskrifterna är *Svarthofði*, t. ex. L. 15, L. 16 (Sv. Rr. s. 72), L. 53 (Sv. Rr. s. 81), L. 91, L. 107 (Sv. Rr. s. 32), L. 218 (Sv. Rr. s. 109), L. 308 (Sv. Rr. s. 31), samtliga från Uppland, samt Sö. 57, 58, 256 från Södermanland, och samma namn ingår i *Swarthoffdarydh* DS. nr 3350 år 1338, Blekinge. Namnet förekommer i hela Norden.

Transskription:

. . . . *ti lét gera brú eptir Suar*

Översättning:

. . . . te lät bygga bron efter Svar

Om byggandet av en bro handlar också Sm. 17 Kråketorp. Den bro, som Sm. 15 har bevarat minnet av, kan ha lett över Torsån.² Kyrkogården, i vars västra del stenen påträffades, ligger ej långt från ån på västra sidan av den landsväg, som här går fram. Denna väg leder från Blekinge och södra delen av Konga härad upp mot Växjö, förmodligen en gammal förbindelseled, och går över Torsån just här. Ang. dylika brobyggnader, som omnämnas i runinskrifter, se s. 8 ff.!

16. Nöbbele. Östra Torsås sn. Konga hd.

Pl. XIII: 1, 2.

Litteratur: Wallman: beskrivning med teckning i A. T. A. (samma teckning i LfB.); L. 1277; Bugge i V. H. A. A:s Månadsblad 1877 s. 532, Runverser s. 248; Stephens O. N. R. M. III s. 358; Ihrfors: Smol. sacra III s. 300 med teckn.; v. Friesen: läsning i Noreens Aschw. s. 491, Nord. Kultur VI s. 182.

Nöbbelestenen, som är en av Smålands märkligaste runstenar, har på ett ganska påfallande sätt blivit förbisedd av vår äldre antikvariska forskning. Wallman synes ha varit den förste, som avbildat den, vilket skedde på 1820-talet. »Stenen, förut nästan kulliggande, uprestes under mitt besök af Byns Invånare», meddelar Wallman. Den har möjligen varit liggande länge, vilket kan vara orsaken till att den ej uppmärksammats förr, och därtill kan även ha bidragit, att den är relativt oansenlig till det yttre.

Stenen står på en åker öster om en av manbyggnaderna till Trottagården i Nöbbele by. På denna gårds ägor har funnits en gravhög med fynd från yngre järnåldern, ben, hammare och kniv av järn m. m.³

Stenen är i sin grundplan triangelformig och har runor på två sidor. Dess höjd är 135 cm. Framsidan, där inskriftens början står, är 1 m. bred vid basen, den runristade baksidan 65 cm., den andra baksidan 67 cm. bred vid basen. Runorna, som i allmänhet ha en höjd av 8 cm., äro 125 till antalet. Nr 1—69 stå på stenens östra sida, som är den bredaste, nr 70—125 på den sydvästra. De äro på var och en av dessa ordnade i en enkel randslinga. På framsidan stå dessutom 9 runor innanför slingan, till höger om dennas vänstra skänkel. På samma

¹ Lgr.-Brate.

² Se Kjellmark i Nya Växiöbladet 27/s 1924.

³ Rosengren: Ny Smål. Beskr. II (Konga) s. 82.

sida är inhugget ett enkelt ringkors 35 cm. högt, 40 cm. brett. Skiljetecknen utgöras av en punkt, efter 19, 27, 83 och 85 av två punkter. Inskriften lyder:

1	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70
rostein · auk · eilifr · aki : auk · hakun : reisþu · þeir · sueinar · iftir sin · faþur · kubl keni · likt · ftir ·														
kala · taupan : þy : mun · ko — m kitit · uerþa · meþ · sin · lifir · auk · stafir · run														
75	80	85	90	95	100	105	110	115	120	125				

Före nr 1 är en rund grop, som är ganska grund men skulle kunna vara huggen, då den har relativt slät botten. Den kan emellertid lika väl vara naturlig. Av 6—7 in är nedre hälften bortslagen, men ingen tvekan behöver råda om läsningen. Detsamma är fallet med 31—33 **þu** och 34—37 **þeir**. Bugge¹ såg efter 34—35 **þe** två raka stavar, som han antog vara **ir**. På nr 37 synes utom huvudstaven övre hälften av bistavarna till ett **r**, och läsningen **þeir** är alltså fullt säker. v. Friesen läser **þeir**. På 38—40 saknas också nedre hälften, men läsningen är otvivelaktig. Bugge¹ ansåg också, att här stod **sueinar**, »skjönt **u** icke er tydligt». Dess övre hälft kan ses. 45 **i** är försett med en punkt, som liknar en stängning men kan vara naturlig. Det är svårt att upptäcka något skiljetecken efter 45—49 **iftir**. En fördjupning i stenens yta, begränsad av två upphöjningar, skulle kunna vara ett sådant tecken, men den är grund, med skrovlig botten och förefaller att vara av naturen. De till sammanhanget närmast efter 50—52 **sin** följande runorna **faþur · kubl**, nr 53—61, stå i en fristående rad till höger om den inre marglinjen. Fortsättningen 62—69 **keni · likt** följer innanför marglinjerna närmast efter 52 under 55—60. Nr 62—63 äro **ke**. Nedre delen är avstött. Efter 69 synes en punkt, som är skiljetecken, och snett nedanför en annan punkt, som sannolikt ej är huggen. Med runan nr 70 **f** går inskriften över till baksidan. Framför denna runa har förmodligen varit ristat ett **e** eller **i**, som stått i nedre högra hörnet, vilket blivit avstött. Efter 90 **o** är stenen skadad, så att några runor äro fullständigt förstörda. Nästa synliga tecken är den stav, som jag på grund av sammanhanget förmodar vara bistaven till ett **u**, nr 91. Den är vidgad genom vittring. Av huvudstaven synes ingenting. Därefter synes övre hälften av ett **m**. Stephens' av Bugge¹ upptagna suppleringsförslag **ko[þs mini] ketit** kan alltså ej godtagas, ej heller Bugges eget förslag **ko[þs mans e] ketit**. Bugge¹ menar sig ha sett spår av **m** och **n**. Denna iakttagelse kan vara riktig, och det förefaller troligast, att här har stått **kops mans · um**. Uttryck som **kuþr karl**, **bunti kuþr**, **kuþr þikn** äro ganska vanliga i runinskrifterna i den dödes eftermäle. Det är lagom stor plats efter 90 **o** för runorna **þs · mans**. v. Friesen har utfyllt det förstörda partiet av inskriften till **ko[þan · u]m**.² Ingen punkt kan upptäckas efter 92 **m**. Nedre delen av 93 **k** har också stått på en del av kanten, som blivit avslagen. Nr 94 är **i**, ej **e** som Bugge har läst. Runan är tydlig, har ingen punkt. Wallman och v. Friesen läsa **i**. Inskriftens sista ord är 123—125 **run** omedelbart över stenens nedre kant, där troligen ett stycke är avslaget, på vilket ett **a** stått.

1—7 **rostein**. Ett annat rsv. exempel på samma namn är **rustin** Ög. 172, i senare fsv.: *rodstanum* (Söderm.), DS. nr 3025 år 1334, *Rodhsten* (Söderm.) S. R. P. 1900 år 1383, *Rodhsten* (Söderm.) DS. ns. nr 1108 år 1409; den senares namn stavas *Rodsten* DS. ns. nr 1107, *Rosten* DS. ns. nr 1106. En *Pæther Rodzstenson* förekommer i DS. ns. nr 2229 år 1416.³ Namnet är även känt från Danmark, däremot ej från västnordiskt område. Det förekommer även i Tyskland, *Hrodsten*, *Rodstein* m. fl. former.⁴ Om förleden *Hróð*- se s. 29.

De båda rsv. exemplen **rustin** och **rostein** äro stavade utan **þ** framför **s**, medan *d(h)* är bevarat i alla exempel ur senare fsv. med ett undantag.

¹ Runverser I. c.

² Nord. Kultur VI s. 182.

³ Lgr.-Brate.

⁴ Förstemann.

11—16 **eilifr** är tecken för den fsv. motsvarigheten till isl. *Eilifr*, ej för ett mot det isl. *Eileifr* svarande fornsvenskt namn. Ett sådant borde ha varit stavat med **ei** i andra stavelsen, eftersom alla övriga diftonger äro bevarade, t. ex. 11—12 **ei-**, 1—7 **rostein**, 28—33 **reispu**, 34—37 **peir**, 38—44 **sueinar**, 8—10, 20—22, 114—116 **auk**, 78—83 **taupan**. Namnet är ganska vanligt i fsv., t. ex. **ailifr** L. 186 (Sv. Rr. s. 82), **ailifa** L. 704, båda från Uppland, jämte åtskilliga exempel från litterär tid från såväl Svea- som Götaland.¹ Det ingår även i gårdsnamnet *elifsmaal* DS. nr. 2892 år 1331, nu Älfsmålen i Tirserums sn, Kinda hd, och *Elifstorp* i Acklinga sn i Vartofta hd, DS. ns. nr. 2260 år 1416 nu Älfstorp.² På en runsten i Uppland, L. 187 (Sv. Rr. s. 32), förekommer **ailif**, som av Brate l. c. uppfattas som den feminina motsvarigheten till det på L. 186 (Sv. Rr. s. 82) belagda **ailifa**. Västnordiskt är *Eilifr* mycket vanligt, och även i Danmark är *Eliw* ganska talrikt företrätt. En under svagare betoning utvecklad biform till *Eileifr* är *Eiláfr*, fsv. *Elaf*.

17—19 **aki**, *Áki* se s. 51.

23—27 **hakun**, *Hákon* vanligt i hela Skandinavien utom på Island där det är föga brukligt³; lånat till England.⁴ Ang. härledningen, som är ganska omstridd, se litteraturcit. hos Brøndum-Nielsen Gdansk I s. 306. Jfr även Hellquist: Sv. etym. ordb., Kock: Ljhist. I s. 331, III s. 185, Björkman i Engl. Studien 54 s. 24 ff.!

58—61 **kubl** står här i sg. som objekt till verbet *reisa* och betecknar sannolikt runstenen. Se s. 61 f.!

62—69 **keni · likt**. Fsv. *kanneliker* = »igenkänlig». Ang. liknande uttryck i andra runinskrifter se Björneby- och Gimsø-inskrifterna, Norges Indskr. med de äldre Runer I s. 402, Hauggrän-inskriften, Noreen: Aschw. s. 486.

70—73 **ftir**. Som av undersökningsprotokollet framgår, kan det ha stått en runa framför 70 **f**, och ordet har sannolikt haft samma form som 45—49 **iftir**. Ang. **ftir** se Brate i Bezzenbergers Beiträge XI s. 182 och Kocks bemötande Ljhist. V s. 66.

74—77 **kala**, ack. av *Kali* (~ *Kalli*) samma namn som förekommer på Sm. 11 Kårestad. Ordet rimmar med *kumbl* och *kenniligt*. Den alternativa tolkningen *Galli* (se Sm. 11!) är alltså utesluten i detta fall.

Den opersonliga konstruktion med genitiv, som jag antagit i min supplerings av 89—90 **ko**[ps mans] förekommer t. ex. i Västgötalagens kungalängd *oe ær hans. e. giattit at godþo*.⁵ Jfr isl. *geta þessa máls* o. s. v.⁶

93—97 **kitit**. I fsv. motsvaras det isl. *geta* dels av *geta*, dels av *gita*. *geta* betyder bl. a. »omtala, nämna», *gita* »lyckas, förmå, kunna». Man hade väntat en form av det förra här. Punkteringen av 94 **i** kan ha uteglömts.

103—105 **meþ**, *með* konjunktion, biform till *meðan* = »medan, så länge som».⁷ Ett annat rsv. exempel förekommer på L. 485 (Sv. Rr. s. 23) i satsen $\times \text{mip} \times \text{altr} \times \text{lifia} \times$. I Danmark förekommer ej *meðan* i runinskrifterna, endast *með*.⁸

106—108 **sin** står i stället för **stein**.

117—125 **stafir run**[a]. **stafir** böjes som en *i*-stam i överensstämmelse med bruket i got. och fvn. (enstaka exempel på pl. *stafar* i fvn. förekomma). I litterär fsv. är *a*-stamsböjning enarå-

¹ Lgr.-Brate.

² Lgr.-Brate, Ödeen s. 68.

³ Lind: Dopn.

⁴ Björkman: Nord. Pers. s. 60.

⁵ Schlyter: Corpus I s. 303.

⁶ Fritzner; Heusler: Aisl. Elem.-buch § 372: 2; Nygaard: Norrøn Syntax s. 144.

⁷ Sw.

⁸ D. R. vol. IV: 2 s. XIV.

dande, och sådan böjning har ordet redan i den senurnord. Gummarpinskriften från Blekinge¹, likaså i Sö. 56 och D. R. II: 12 (vol. II).

Uttrycket **mep · s<te>in · lifir** förekommer även på Tillisestenen **e mun · stanta · mep · sten lifir · uitrin · su · iar · uan · eskil**.² Andra stilistiska paralleller till Nöbbeleinskriften finna vi t. ex. på Stora Rygbjærgstenen **þir : stafar | munu · miuk : liki : lifa** :³ och på Spentrupstenen⁴ (förmodligen). Runbyristningens⁵ avslutning påminner även i någon mån om Nöbbeleinskriftens, **þit skal · at minum mana · miþan min lifa**. Flera liknande exempel finnas.

**Hróðsteinn ok Eilífr,
Áki ok Hákon
reistu þeir sueinar
eptir sinn fǫður
kumbl kenniligt
(e)ptir Kala dauðan.
því mun gó(ðs) mans
(u)m getit verða,
meðan steinn lifir
ok stafir rín(a).*

Översättning:

Rosten och Eliv,
Åke och Håkan
svennerna reste
åt sin fader
Kale (~ Kalle) den döde
kumlet vitt synligt.
Därför den gode
icke skall glömmas,
så länge stenen står
och runornas stavar.

17. Kråketorp. Asa sn. Norrvinge hd.

Pl. XIV: 1, 2; Fig. 7, 8.

Litteratur: Norrvinge dombok 1650, avskrift av Friberg i N. Sm. Ark.; Rannsagn. (Fl 9:4); A. Hagelberg: teckning i Wieselgrens samlingar; P. Vistrand: teckning i sockenbeskrivning i N. Sm. Ark., Norrvinge bl. 3; Ihrfors: Smol. sacra III s. 297 med teckning; Kjellmark: teckning 1921.

Stenen vid »Runstensbäcken» i Kråketorp är känd från slutet av 1500-talet genom handskrivna källor, men den första bevarade läsningen av texten härrör från 1800-talets förra hälft. Då undersöktes stenen i samband med förarbetena till Wieselgrens Smålandsbeskrivning av prosten teol. d:r Anders Hagelberg, som var kyrkoherde i grannsocknen Tolg åren 1830—1857. Han gjorde en vederhäftig teckning (fig. 7), som förvaras i Wieselgrens samlingar i Växjö, där jag påträffade den. Hagelbergs teckning har stort värde för en rekonstruktion av texten.

¹ v. Friesen: Lister- och Listerbystenarna s. 26.

² DR. III, 24 (vol. II).

³ DR. II, 12 (vol. II).

⁴ DR. II, 21 (vol. II).

⁵ v. Friesen: Uppl. Runst. s. 59.

Stenen är sönderslagen i flera stycken, vilka ligga 125 meter väster om landsvägen från Kråketorp mot Loftstryd och ungefär 200 m. norr om avtagsvägen till S. Sjöända i en äng, som hör till Rosendal, förut soldattorp till Kråketorp och vanligen kallat »Sterns» efter en föregående innehavare. Ungefär 40 m. norr om den plats, där stenbitarna ligga, rinner en bäck, »Runstensbäcken», vilken längre mot no. korsas av den ovannämnda landsvägen. Stenen, vars inskrift handlar om byggandet av en bro, har stått vid landsvägen (se berättelsen från år 1650 nedan!), vilken förmodligen fått en annan sträckning under de senare århundradena. En annan märklig fornlämning å Kråketorps ägor är »Odens stall» eller »Odens krubba», en tjock, låg stenvmur inneslutande ett rektangulärt område, 50 m. långt, 23 m. brett¹, förmodligen en hus- tomtning av något slag. Den ligger ungefär 4 km. söder om runstenen.

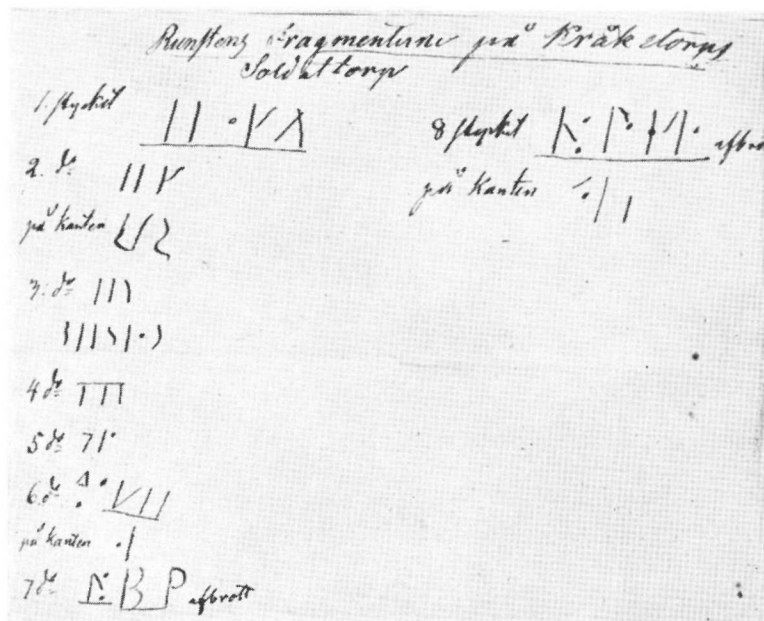

Fig. 7. Sm. 17. Kråketorp. Teckning av Hagelberg i Wieselgrens Samlingar till Ny Smålands Beskrifning.

I slutet av 1500-talet stod stenen ännu upprätt. Vid en tvist om gränsen mellan Asa herrgård (Västra Asa) och Hångeryd vittnade bl. a. Nils i Kärr efter avlagd ed på Norrvidinge ting den 31 maj 1650 »att den tid för över 50 år sedan han tjänte sal. Per Joensson på Asa och följde honom till Penningetorp hörde han honom säga, när han kom till Runneström upp mot Läseryd ovan Kråketorp steg han av hästen och föll på knä att läsa runske bokstäverna, sade han så långt går min sätesgård i Asas ägor». »I lika måtto vittnade Måns Erengisleson och Gumme i Mörkevik att för 70 år sedan de följde sal. Översten Joen Persson på Asa ett stycke på vägen då han ville till Stockholm och kom till samma föreskrevne runesten steg han av hästen och sade så långt går min sätes Västregårds ägor.»² År 1667 var stenen förstörd såsom framgår av kyrkoherdens i Tolg Petrus Johannis' berättelse 1667: »Hafwer aff gamble dagar stått een högh och bred Resesten mz runor emellan Kråketorp by [och] Loftstryds frelsegård dhen haffwa Kråketorps grannar omkull häffwit och i grund upbränt.»³ En något avvikande version av Nicolaus Lundebergius, kyrkoherde i Tolg 1677—1703, en av Erik Dahlbergs korrespondenter,

¹ Kjellmark: Kronob. läns fornl. s. 13.

² Norrvidinge dombok s. 3.

³ Rannsagn. (F 1 9: 4).

lyder: »Runsteenar hafwa här warit men äre af skogseeld förbrände och förstörde.»¹ Ihrfors har tecknat upp en tradition om att stenen skulle ha förstörts betydligt senare: »Ab hinc circa nonaginta annos² habitavit in ditione Kraketorpense vir superstitiosus atque malevolus, is ut excitaret lemures contra vicinos suos juxta saxum runicum habitantes prædictum saxum in multa frustula difregisse fertur. At Nemesis vigilat, senex ille protervus cæcitate affedus est, et in miseriis vitam peregit.» Ihrfors har sannolikt missförstått någon av de många berättelserna om stenbitarnas olycksbringande kraft.

De äro nämligen föremål för vidskeplig fruktan, som synes av denna berättelse, och död och elände hotar den som förgriper sig på dem. Gamle hemmansägare Ryländer (nu död) i Kråketorps Södregård berättade t. ex., att en torpare hade tagit en av stenarna till spiselhäll i sin stuga och hade gått hemifrån, sedan han slutat arbetet därmed. Hustrun, som varit borta, kom in i stugan, innan mannen återvände, och när han kom hem, låg hon död på golvet. Soldaten Berg, på vars mark stenbitarna ligga, berättade, att den som byggt hans stuga, också tog ett av styckena till sin spisel, men han måste bära det tillbaka följande morgon, så hade det spökat på natten. För doktor Knut Kjellmark har man berättat om Nils i Gallakvarn, som »tog runstenen och la' till spishäll, men blev så tokig, så de kunde inte binda honom. Han såg hela vägen full med soldater. Anders i Elmefall tog en bit och la' i stenfoten för att se, om det gjorde något. Och det blev sän't liv, så det kunde ingen sova. Fjälla-Johan tog en bit och la' på vinden, och då gick det på samma sätt.»

Trots den vördnad man alltså har hyst för fragmenten av den sönderslagna runstenen, är det många som fattas, och någon fullständig inskrift kan ej erhållas av de runor, som finnas kvar. Några bitar kunna ha hamnat i den stenvägg, som ligger strax intill. En har försvunnit, sedan Hagelberg för ungefär 100 år sedan läste inskriften. Nio av fragmenten äro runristade, och tre av dem ha inskrift på två sidor. Jag har gjort upp ett förslag till rekonstruktion av ristningen, fig. 8, och på ett av de fotografier, jag tog ute i fältet (pl. XIV: 1), synas bitarna ordnade i överensstämmelse med denna rekonstruktion. De ligga i följande ordning

VII
I II III IV V VI · Genom Hagelbergs teckning lära vi känna ytterligare ett stycke, nu förkommet, Hgb. nr. 3. Det är möjligt, att det lilla stycket nr VII hos mig är en rest av detta.

På grund av brottyornas form och utseende kan man på två ställen passa ihop stenbitar direkt intill varandra, dels nämligen de två som tillsammans utgöra stycket II (Hgb. 2 och 4), dels nr III, som också består av två bitar (Hgb. 1 och 5).

Runorna på framsidan stå på en marglinje, som ej har någon motsvarighet upptill, där topparna gå ända upp till kanten. Se t. ex. stycket I! De hela runornas höjd är 14 cm. Det som finnes kvar av dem är tydligt och välhugget. Inskriften på framsidan lyder:

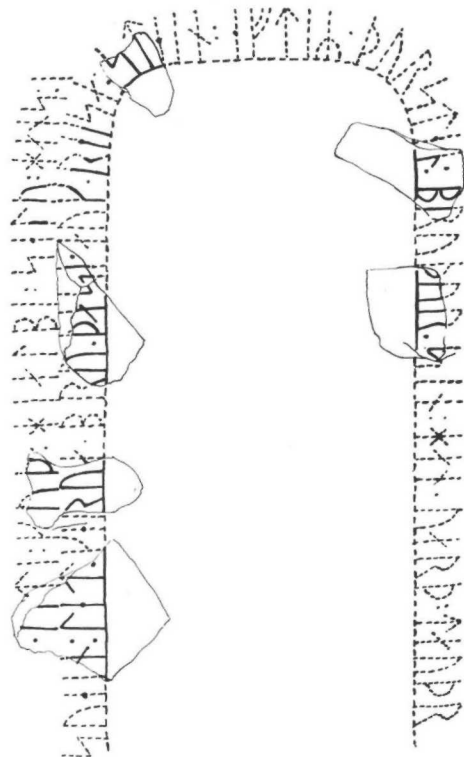

Fig. 8. Sm. 17. Kråketorp. Förslag till rekonstruktion.

¹ Palmsk. 302.

² = o. år 1800; denna del av Smol. sacra fullbordades 1889.

$$\begin{array}{cccccc} \text{I} & \text{II} & \text{III} & \text{Hgb. 3} & \text{IV} & \text{V} & \text{VI} \\ \text{n : l e t} \cdot & \text{—} & \text{r u} & \text{—} & \text{u} \cdot \text{p a s i} \cdot & \text{—} & \text{[k \cdot r e i s]} & \text{—} & \text{s} & \text{—} & \text{n : b [r]} & \text{—} & \text{p u r} \cdot \text{s} \\ 1 & & 5 & & 10 & & 15 & & 20 & & 25 & & 30 \end{array}$$

på kanten

$$\cdot \text{—} \quad \text{u p} \quad \text{[l u]} \quad \cdot$$

Min rekonstruktion, fig. 8, söker ange, hur styckena kunna ha hängt tillsammans. Ett par mera säkra punkter må påpekas. Att stycket I med runorna **n : let** hör hemma i början av ristningen är ganska tydligt. Lika säkert är, att fragmentet nr III innehåller orden [br]u·**pasi**. Det är antagligt, fast inga säkra sannolikhetsskäl föreligga, att runorna **ru** på stycket II tillhöra ordet [ke]ru[a] och ha sin plats mellan **let** och [br]u. Omedelbart efter I—III med den sålunda rekonstruerade satsen **n : let**·[ke]ru[a]·br]u·**pasi**· har jag placerat Hagelbergs nr 3, som sannolikt innehåller orden [u]k·reis[a] (se nedan!), vilka osökt ansluta sig till det föregående. Placeringen av stycket IV behöver en närmare förklaring. På övriga bevarade stycken, som ha inskrift på mer än en sida, I och II, mötas de runristade ytorna i rät vinkel, men på nr IV har framsidan ett sådant läge i förhållande till den andra ristade ytan, att förlängningen av marglinjen på den förra träffar kanten på den senare i spetsig vinkel (pl. XIV: 2), vilket jag antager bero på att stycket suttit i övre vänstra hörnet på stenen, där framsidans inskrift viker av mot höger. Ett sådant antagande förklarar de runristade ytornas läge i förhållande till varandra, och runorna passa bra in i sammanhanget med denna placering av det ifrågavarande stycket. Det synes ganska visst, att inskriften på V: **n : b[r]** är slutet av ett namn på -n jämte början av ordet **brupur**, vilket ger en viss anvisning om styckets plats. Det är sannolikt, att ristningen på stycket VI **pur·s** utgör sista stavelsen av detta **brupur** plus första runan i **sin**, alltså **n : b[r]u]pur·s[in]**.

Huru de få runorna på smalsidorna låta förena sig med de antaganden jag gjort om det ursprungliga sammanhanget i inskriften framgår av teckningen fig. 8.

Mitt rekonstruktionsförslag, som byggts på det inre sammanhanget i inskriften utan hänsyn till yttre omständigheter, bekräftas av dessa. Så äro t. ex. styckena I och II båda 15 cm. tjocka, III och IV 21 cm. tjocka, V och VI 17 cm. tjocka. Stenen har upptill varit något tjockare än nedtill, i synnerhet på vänstra sidan.

Mot detta rekonstruktionsförslag kan möjligen invändas, att stycket III med den placering det fått efter I—II och framför Hagelbergs nr 3 borde ha haft inskrift på smalsidan, eftersom dessa fragment ha inskrift på motsvarande sida. Ytan har emellertid förmodligen blivit slät-huggen. Den kant av stycket, som befinner sig till vänster om runan [], har blivit rundad till en topp med ganska jämn yta och bär tydliga spår av slät-huggning. Vi veta, att man försökt använda stenbitarna till byggnadsändamål men burit dem tillbaka (se ovan). Sådan slät-huggning av den runristade ytan har förekommit på en av stenarna vid Berga kyrka, Sm. 27, där runorna blivit fullständigt utplånade utmed ena kanten, och på en sten i Hamneda prästgård, Sm. 33, vars ena hälft är så bearbetad med mejsel, att den före min undersökning ej ansågs vara någon runsten.

Angående de enskilda runorna märkes: Nr 1 är **n**. Läsningen är säker, fast toppen av huvudstaven och större delen av bistavens vänstra hälft äro borta. På 4 **t** är högra bistaven avslagen. Efter 2—4 **let**· synes allra nedersta stycket av en stav som en punkt vid marglinjen. På grund av sammanhanget har jag låtit den gälla för **k** i mitt rekonstruktionsförslag. Av 6 **r** är så gott som hela bistaven kvar, varigenom läsningen **r** göres säker; hela huvudstaven är avslagen. Enl. Hagelberg (Hgb. 2) stå runorna 6—7 på kanten, vilket tydligen är fel. Hagelberg har ej insett, att hans stycke nr 4 skulle passas in under [R]. Det innehåller dessa runors nederdel och margstreck; något dylikt finnes ej på kanten. Före 9 **u** synes basen av en stav, förmodligen bistaven till **r** i **bru**, det ord som med all sannolikhet har stått här. Nr 9 är **u**, ej **r**. Endast översta toppen av runan fattas, och om den hade varit **r**, skulle inbuktningen på bistaven ha varit

synlig. Nr 10 **p** ser hos Hagelberg (stycket 1) ut som ett **k**, och så har även Vistrand läst den. Den sistnämnde har alldeles förbisett det föregående **u**. 11 är **a**; runan lutar mot vänster. Runorna 14—18 återgivas efter Hagelbergs teckning (stycket 3). Enl. denna stå runorna på framsidan och kantsidan med nedre delarna vända mot varandra, vilket med all sannolikhet ej återger det verkliga förhållandet. På stycket 2 hos Hgb. äro runorna tecknade på samma sätt i strid mot vad som ännu kan iakttagas. Den undre raden på Hgb. 3, vars runor vända basen uppåt, har stått på framsidan (jfr Hgb. 2, där framsidans runor, som uppgivas stå på kanten, stå upp och nedvända!) och börjar, om man betraktar den från rätt håll, d. v. s. sedan man vänt teckningen upp och ned, med ett tecken, som jag antager vara rester av ett **k**, nr 14. Det skulle även kunna vara bistaven till ett **r**. Runan närmast efter punkten liknar mest ett **r**, de två följande kunna vara **ei**, och den sista, som sannolikt har varit skadad, kan antagas ha varit **s**, alltså det hela [u]k·reis[a]. 19 är **s** helt säkert, och den efterföljande runan antager jag ha varit **t**. 21 är **n**. Om den vore **h**, skulle rester av den andra bistaven synas. Av nr 23 synes endast mellersta stycket av en huvudstav, inga spår av bistav finnas. Runan kan ha varit **r**, såsom jag antagit i mitt rekonstruktionsförslag på grund av sammanhanget. Detta antagande, som gjordes utan kännedom om Hagelbergs läsning, bekräftas av denna (stycket 7), där den ifrågavarande huvudstaven är försedd med övre delen av en **r**-bistav. Runan har sannolikt ej varit **b**, då den närmast föregående, varmed ordet börjar, är ett **b**. Av 24 synes endast en bistav, som knappast kan höra till något annat än ett **p**. Topparna på 25—27 **urs** saknas. På nr 27 är endast nedre delen av den vänstra vinkeln bevarad. På stycket VII synes en punkt och ett litet streck. På kanten av nr I ser man en punkt och en lång stav, som sträcker sig över hela inskriftsytan, samt den nedersta hälften av en stav. På kanten av stycket II synas två stavar utan några tvärstreck, rester av **u** förmodligen, och därefter ett **p**, vars övre del fattas. Runan är säkert ej **k**, då bistaven sitter långt ned på huvudstaven. Toppen är borta. **up** bör troligen utfyllas till [k]up. Av kantsidans runor på Hgb. 3 har den sista otvivelaktigt varit **u**. Av den första synes endast en rak stav. Runan kan ha varit **l**, vars bistav bör ha tagit ungefär lika stor plats som toppen av **u**, vilken också fattas. Jag har antagit, att detta **lu** är sista stavelsen i [se]lu.

Ang. 2—4 **let** se s. 32! Ang. det **kerua**, som förmodligen följt efter **let**, se s. 61! 10—13 **pasi** ack. sg. fem. av rsv. demonstrativ-pronominelt *sāsi*. **pasi** är förmodligen en skrivning för *pāsi* eller *pāssi*. Den sistnämnda formen förekommer i Sm. 45, stavad **pesi**.

Transskription:

... n lét (ge)r(a br)ú þessa (o)k reis(a) s(tein þenna eptir ...)n br(ó)ður s(inn) ...
G)uð [hiálpi sá]lu (hans!)

Översättning:

... n lät bygga denna bro och resa denna sten efter ... n sin broder, ...
Gud [hjulpe hans] själ!

Ang. dylika brobyggnader se s. 8 ff.!

18. Gårdsby kyrka. Norrvidinge hd.

Fig. 9, 10.

Litteratur: Gahm-Persson: teckning den ¹¹/₈ 1744 i Smålands Märkvärdigheter (F m. 54); Rogberg: Hist. Beskrifning om Småland s. 289; L. 1944; Inventeringsprotokoll 1829 i A. T. A.; Ihrfors: Smol. sacra III s. 99; Brev i N. Sm. Ark.

På kyrkodörren i Gårdsby har funnits ett runristat beslag, vilket nu är försvunnet men avritades år 1744 av den kände samlaren S. L. Gahm-Persson, som var född i Gårdsby socken.

Rogbergs text visar stora överensstämmelser med Gahm-Perssons och kan vara en avskrift av denna, men det förefaller ej otroligt, att Rogberg själv eller någon meddelare till honom undersökt inskriften, fast det skett med ledning av den äldre läsningen. L. hänvisar utom till Rogberg även till Hagelberg, som gjort en vederhäftig teckning av Sm. 17 Kråketorp. Hagelbergs läsning av Gårdsbyinskriften, som jag endast känner genom L., överensstämmer fullständigt med Gahm-Perssons, efter vilken den förmodligen har blivit avskriven. Hagelberg blev ej kyrkoherde i den närbelägna Tolgs socken förrän 1830¹, och ristningen var försvunnen redan 1829 enl. ett inventeringsprotokoll från sistnämnda år.²

I detta protokoll är antecknat: »Den på gamla kyrkodörren befintliga Run-Inscriptionen har vid någon i senare tid skedd reparation gått förlorad.» År 1834 byggdes ny kyrka, till vilken dörren överflyttades. Algot Friberg fick år 1888 följande svar på sina förfrågningar angående inskriften: »Äfven den gamla kyrkodörren finnes kvar. Hela dörren är beslagen med tjock järnplåt, men en plåt midt på dörren öfver låset saknas, förmodligen den efterfrågade. Det tros, att den är borttagen af någon fornforskare.»³ Nu är även dörren borta. Därom antecknade redan

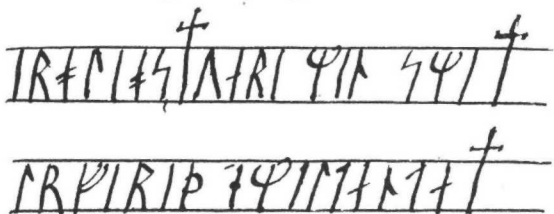

Fig. 9. Sm. 18. Gårdsby kyrka. Teckning av Gahm-Persson i Archivum Smolandicum, Tom V (S. 75).

Fig. 10. Sm. 18. Gårdsby kyrka. Ur Rogberg: Hist. Beskrifning om Småland s. 289.

Ihrfors: »Janua ejus, nunc in cella quadam ejecta, ferebat indicium magnæ ætatis, hac runica inscriptione Irituos + vari min smi + ifir: -iþa milanta +.»⁴ De efterforskningar jag företog voro också resultatlösa. Inskriften beskrives här huvudsakligen efter Gahm-Persson, som troligen har den enda verkliga originalläsningen.

Ristningen är fördelad på två parallellöppande horisontella rader inom enkla ramlinjer och består av 33 runor, av vilka 1—17 stå på den övre raden. På tre ställen, efter runorna nr 7, 17 och 33, äro små kors anbragta med lång vertikalarm, som är parallell med runornas huvudstavar och står på nedersta marglinjen, medan toppen med horisontalarmen räcker över den övre marglinjen.

Inskriften lyder enl. Gahm-Persson:

i		u		a		r		i		m		i		n		s		m		i		+			
1	5	9	13	17	21	25	29	33	37	41	45	49	53	57	61	65	69	73	77	81	85	89	93	97	
I		r		f		i		r		i		þ		i		m		i		l		t		+	
1		5		9		13		17		21		25		29		33		37		41		45		49	

På 3 och 6 **o** befinner sig den huvudsakliga delen av bistavarna till vänster om huvudstaven, men de synas även på dennas högra sida. På samma sätt är bistaven till 30 och 33 **a** anbragt. Runorna kunna alltså ha varit **o**, **æ** resp., men det är även antagligt, att runornas form i detta hänseende kan bero på ovarsamhet vid ristningen eller felläsning av undersökaren. De bistavsliknande strecken äro i några fall troligen naturliga rispor i järnet. På nr 9 synes möjligen också en helt obetydlig del av bistaven till höger om huvudstaven. På 14 och 31 **n** är bistaven tydligt begränsad till den högra sidan. 29 och 32 **t** ha bistav endast till vänster. 7 **s** är av

¹ Arcadius m. fl.: Växjö stifts herdaminne III s. 283.

² A. T. A.

³ Brev från K. Gustafsson i Gårdsby den 28/9 1888 i N. Sm. Ark.

⁴ Smolandia sacra III s. 99. Ihrfors läsning är en avskrift av L.

gammal typ med vertikalstaplar, som äro ungefär lika långa, på 15 s är den högra något förlängd på den andras bekostnad.

Rogbergs text avviker i följande avseenden från Gahm-Perssons (runorna betecknas med de nummer de ha i den sistnämndes läsning): Runorna 4—5 li ha hos Rogberg formen av ett slags binderuna mellan u och t med u-bistaven till vänster. Hela tecknet ser föga trovärdigt ut. Runan 19 r saknas hos Rogberg. Denne har däremot ett : efter 20—22 fir, vilket ej finns hos Gahm-Persson. Det sammanhänger med att runorna 20—22 fir sluta den första raden i Rogbergs läsning, vilket i sin tur beror på utrymmet, som tillåter, att första raden sträcker sig just så långt. Gahm-Persson låter den sluta med korset efter 17 i. 25 e är hos Rogberg a. Rogbergs läsning kan ej tillmätas någon större betydelse, som redan framhållits. Svårigheterna i Gårdsbyinskriften, sådan denna nu föreligger för oss, ha troligen delvis sin grund i felristningar, skador genom rost och annan yttre åverkan eller felläsningar. Följande antaganden kunna göras:

Runorna 8—19 ÞǪR|Y|Þ|Y|Þ|R ge utan större ändringar ett innehåll av välkänd typ. Antager man, att 11 i är en naturlig fåra, vilken missförståtts som en runa, och att 18 þ är ett Ǫ, vars bistav varit skadad i sin nedre del, så står här **uar min smiþr**. De kyrkliga runinskrifterna framställa ofta de respektive föremålen, dopfuntar, klockor o. s. v. talande i första personen, vanligen för att meddela, vem som tillverkat dem, t. ex. Sm. 26 döringen i Angelstad: **mahnus : þeþe<n>uþ kiorþe mek guþ shni þen** eller dopfunten från Burseryd: **: arinþiorn : gørthe : miþ uitkunder : prester : skref : m[i]k : ok : hæR : skal : um : stund : stantǫ**:¹ m. fl. Före **uar min smiþr** bör ha gått ett personnamn, vilket vi återfinna i runorna 1—7, som äro |R|þ|þ| ge enligt Gahm-Persson. Namnet skall alltså ha ändats på þ, och det förefaller ej otroligt, att de båda föregående stavarna 5—6 tillsammans utgjort ett Ǫ. Tvärstrecken över 6 liksom över 3 kunna vara naturliga rispör eller rostfåror i järnet, och hela namnet har möjligen varit **erikus**.

Inom inskriftens senare del kan man lägga märke till att 20—24 Þ|R|þ, vilka äro svårbergrifliga som de befinnas, genom relativt små korrigeringar bliva Y|R|þ. Runorna 26—30 Y|þ| utgöra ordet *milda* = »nådig, kärleksfull, barmhärtig»², som är ett vanligt attribut till *Maria*, t. ex. *Maria þe milda mö* Bu. 21, 25, 16, 19, 26, 28, 29, *Margha frwor äre milla, oc ängin swa mild swa som maria* MB I: 397.² Framför 25 e, där det är ett tomrum, kan ett þ ha funnits. Efter Y|þ| synas runorna þ|þ, ursprungligen möjligen þ|þ, som kunna vara den omedelbara fortsättningen på Y|þ|, alltså hela ordet *mildasta*.

Vi kunna jämföra denna inskrift med den som finnes ristad på en döring i Delsbo kyrka, L. 1953 **sia : ma : þu : a : mkh : ai : ma : þu : fa : mik : kunn : ar : karpi : mik : kirkain : a : mkh : saluk maria**.³

I isländsk transskription lyder alltså Gårdsbyinskriften med de rekonstruktioner, som föreslagits:

Eirícus var smidr minn. María sú mildasta.

Översättning:

Erik var min smed. Maria mycket nådefull.

I inskriftens senare del ligga andra lösningar av svårigheterna nära till hands. Runorna 30—33 **anta** utgöra också ett känt fsv. ord *anda*. Med ändring av nr 28 þ till þ ge runorna 28—33 ordet *standa*, som för tanken till Burserydsfuntens inskrift (se ovan!).

Jag avstår från att närmare utföra detta eller andra alternativa rekonstruktionsförslag.

Dateringen är mycket vanskelig. Att vi ha att göra med en inskrift från runristningens senare skede är ju a priori tydligt. Alfabetet är det helstungna, men s-runorna ha möjligen varit av gammal form.

¹ Nord. Kultur VI s. 233.

² Sw.

³ Lenæus: Delsbo illustrata s. 54.